

Ds 2011:17

Sveriges företagande och konkurrenskraft

– Internationell benchmarking

REGERINGSKANSLIET
Näringsdepartementet

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/>

Tryckt av Elanders Sverige AB
Stockholm 2011

ISBN 978-91-38-23588-1
ISSN 0284-6012

Förord

Målet för näringspolitiken är att stärka den svenska konkurrenskraften och skapa förutsättningar för fler jobb i fler och växande företag. Ett innovativt och dynamiskt näringsliv i hela landet och ett bra entreprenörs- och företagsklimat är avgörande för att svensk ekonomi ska växa och för att vi ska klara av att finansiera vår välfärd. Att kontinuerligt jämföra hur Sverige står sig internationellt inom olika områden av betydelse för den ekonomiska utvecklingen och näringspolitiken är viktigt av flera skäl. Det belyser inom vilka områden Sverige behöver ytterligare utveckling och förnyelse samt inom vilka områden Sverige ligger väl till och rentav i framkant. Historiskt har Sverige berikats av en öppenhet för impulser utifrån och ett aktivt och utåtriktat internationellt samarbete. För att förstå och fortsatt utveckla en lärande näringspolitik är det därför även framledes viktigt att utbytet av analyser, kunskap och erfarenheter inte stannar inom rikets gränser. Vi har mycket att lära av andra länder, att inspireras av och att utmanas av, samtidigt som vi har mycket att erbjuda andra och bidra med.

Den interna arbetsgruppen som ansvarat för rapporten har bestått av Fredrik Åkerlind (projektledare), Håkan Alm, Erik Fahlbeck, Andreas Giaever, Maria Götherström, Jan Larsson, Altin Vejsiu och Stefan Westerberg.

Stockholm i maj 2011

Maud Olofsson

Innehåll

Sammanfattning	7
Makroekonomisk utveckling och konkurrenskraft	7
Företagens dynamik och utveckling	9
Företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital	9
Investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag	10
Utbildning och kompetensförsörjning	10
Arbetsmarknad	11
Energi, IT och transportinfrastruktur	12
1 Inledning	13
2 Makroekonomisk utveckling och konkurrenskraft	15
2.1 Indikatorer	17
2.2 Makroekonomisk utveckling	17
2.2.1 Utveckling av BNP	18
2.2.2 Offentliga finanser	19
2.2.3 Arbetslöshet och försörjningsbörda	22
2.2.4 Inflation, ränta och investeringar	24
2.3 Internationell konkurrenskraft	28
2.3.1 Relativa enhetskostnader och produktivitet	28
2.3.2 Utrikeshandel, världsmarknadsandelar och bytesförhållande	31
2.3.3 Direktinvesteringar	36

3	Företagens dynamik och utveckling	41
3.1	Indikatorer	42
3.2	Företagande	42
3.2.1	Olika mått på företagande	42
3.2.2	Företagare i arbetskraften	44
3.3	Näringslivsdynamik	45
3.3.1	Näringslivsdynamikens inverkan för produktivitet	45
3.3.2	Nya och nedlagda företag	48
3.3.3	Snabbväxande företag	52
3.4	Näringslivets utveckling	54
3.5	Sammanfattning och slutsatser	57
4	Företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital	59
4.1	Indikatorer	60
4.2	Legala strukturer	60
4.3	Beskattning	61
4.3.1	Bolagsskatt	61
4.3.2	Andra skatter	66
4.4	Finansiering	67
4.4.1	Finansiering via lån	68
4.4.2	Aktiemarknaden	71
4.4.3	Finansiering via riskkapital	72
4.5	Reglers betydelse för företagande	75
4.6	Sammanfattning och slutsatser	79
5	Investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag	81
5.1	Indikatorer	82
5.2	Inputindikatorer	83

5.2.1	Utgifter för forskning, utveckling och innovationsverksamhet.....	83
5.2.2	Humankapital	91
5.3	Produktion av kunskap och möjliggörare	94
5.4	Outputindikatorer	98
5.4.1	Innovation i företag.....	98
5.4.2	Ekonomiska effekter	102
5.5	Sammanfattning och slutsatser	105
6	Utbildning och kompetensförsörjning	107
6.1	Indikatorer.....	108
6.2	Offentliga investeringar i utbildning	108
6.3	Utbudet av utbildad arbetskraft.....	110
6.4	Framtida kompetensförsörjning	115
6.4.1	Avkastning på utbildning.....	119
6.5	Sammanfattning och slutsatser	123
7	Arbetsmarknad.....	125
7.1	Indikatorer.....	126
7.2	Sysselsättning	126
7.2.1	Sysselsättning bland utrikes födda	129
7.2.2	Arbetskraft från andra länder.....	132
7.2.3	Utträde från arbetsmarknaden.....	134
7.3	Drivkrafter för deltagande på arbetsmarknaden	136
7.4	Rörlighet på arbetsmarknaden	139
7.4.1	Anställningsskydd	139
7.4.2	Rörlighet mellan arbetsgivare	141
7.5	Sammanfattning och slutsatser	144
8	Energi, transportinfrastruktur och IT.....	147
8.1	Indikatorer.....	148

8.2	Energi.....	149
8.2.1	Energiintensitet.....	149
8.2.2	Energianvändning.....	151
8.2.3	Elpriser.....	152
8.3	Transportinfrastruktur.....	153
8.4	Informationsteknik.....	155
8.4.1	Utgifter för användning av informationsteknik.....	155
8.4.2	Internetanvändning.....	157
8.4.3	IT i arbetslivet.....	159
8.5	Slutsatser.....	160
	Referenser.....	163

Sammanfattning

Denna rapport syftar till att visa Sveriges position och utveckling jämfört med andra länder, inom områden som är viktiga för näringspolitiken. Länderjämförelser ger indikationer på eventuella styrkor och svagheter i svenskt näringsliv och svensk näringspolitik. De områden som belyses har direkt eller indirekt inverkan på Sveriges konkurrenskraft och allmänna tillväxtförutsättningar. En generell utgångspunkt för valet av indikatorer har varit att de inverkar på eller belyser Sveriges konkurrenskraft. Urvalet av länder i jämförelserna är i första hand de 22 rikaste OECD-länderna, mätt som köpkraftsjusterad BNP per capita. Då statistik-källorna i vissa fall innehåller ett mindre antal länder blir den internationella jämförelsen ibland begränsad.

Rapporten omfattar jämförelser inom följande områden:

- Makroekonomisk utveckling och konkurrenskraft
- Företagens dynamik och utveckling
- Företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital
- Investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag
- Utbildning och kompetensförsörjning
- Arbetsmarknad
- Energi, IT och transportinfrastruktur

Makroekonomisk utveckling och konkurrenskraft

Sedan mitten av 1990-talet har Sverige haft en positiv makroekonomisk utveckling med hög tillväxt, stabila statsfinanser och låg inflation. Under perioden mellan 1970 och 1995 var läget annorlunda. Den makroekonomiska utvecklingen var då mindre gynn-

sam jämfört med USA och många europeiska länder. Statsfinanserna försämrades successivt och inflationen var hög i Sverige.

De offentliga finanserna i Sverige har förbättrats sedan mitten av 1990-talet. Från ett påtagligt underskott under mitten av 1990-talet har det strukturella sparandet i genomsnitt visat på överskott de senaste 10 åren. Det har medfört att statsskulden minskat som andel av BNP.

Arbetslösheten steg kraftigt i Sverige under början av 1990-talet. Arbetslösheten har sedan sjunkit, men ligger fortfarande på nivåer som är betydligt högre än de som rådde innan 1990-talskrisen.

En stor framtida utmaning är den åldrande befolkningen. Sverige är redan idag det land som har den högsta försörjningsbördan, dvs. Sverige har flest antal personer utanför arbetsför ålder (unga och ålderspensionärer) i förhållande till antalet personer i arbetsför ålder. Försörjningsbördan beräknas även öka under kommande årtionden.

Inflationstakten i Sverige har de senaste 15 åren varit stabil och med historiska mått låg. Även räntenivån har de senaste 10 åren varit låg i ett historiskt perspektiv. Den goda tillväxten och den låga räntan till trots, är investeringsnivån, mätt som andel av BNP, internationellt sett låg. Det är främst bostadsinvesteringarna som är låga, men även när det gäller övriga investeringar ligger Sverige under OECD:s genomsnitt. En viss ökning av investeringsnivån kan dock skönjas under 2000-talet.

Det finns flera tecken på att Sveriges konkurrenskraft idag är god, trots en tilltagande global konkurrens. Sedan krisen i början av 1990-talet har den svenska exporten trendmässigt ökat som andel av BNP, tack vare en god efterfrågan på svenska produkter och en stark internationell konjunktur. Däremot minskar den svenska exporten som andel av den totala världsexporten. Det förklaras till en del av att handelsvolymerna i världen ökat och att starkt växande ekonomier, som Kina och Indien, ökat sina andelar av världsexporten. Samtidigt har Sveriges bytesförhållande, dvs. kvoten mellan export- och importpris, försämrats, vilket innebär att Sverige måste exportera en större volym för att få en given mängd import.

Tjänstehandeln ger ett allt större bidrag till den svenska nettohandeln. Sverige hade år 2000 en negativ nettohandel i tjänster, men idag ger tjänsterna ett handelsöverskott som är i paritet med det överskott som varuhandeln ger.

Sverige är ett attraktivt land för utländskt kapital. Stocken av utländskt ägande i svenska företag har ökat kraftigt under de senaste 15 åren och ligger idag högt jämfört med OECD-länderna, mätt som andel av BNP.

Företagens dynamik och utveckling

I Sverige är nyföretagandet lågt i jämförelse med andra länder. Det är relativt få personer som håller på att starta eller nyligen har startat ett företag i Sverige och antalet nya företag som startas är förhållandevis få. Då man endast studerar antalet nya företag som är så stora att de har anställda är dock antalet nya företag i Sverige betydligt fler i jämförelse med andra länder.

När det gäller andelen snabbväxande företag finns endast statistik för ett fåtal länder och bara något enstaka år, men den statistik som finns tillgänglig visar att andelen snabbväxande företag är hög i Sverige jämfört med övriga jämförda länder.

Det svenska näringslivet har under flera år på 2000-talet haft en tillväxttakt som är högre än merparten av de övriga OECD-länderna i denna jämförelse. Den relativt höga tillväxt av förädlingsvärdet i det svenska näringslivet har främst drivits av en hög produktivitetstillväxt. Sysselsättningen har visserligen ökat i det svenska näringslivet men i en takt som ligger något under genomsnittet för de jämförda länderna.

Företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital

I Sverige är de mest grundläggande förutsättningarna för att bedriva näringsverksamhet väl utvecklade. Sverige är ett land med en låg nivå av korruption, god politisk stabilitet, gott skydd av äganderätten och effektiva institutioner.

I de flesta OECD-länderna pågår relativt stora förändringar i bolagsskattestrukturen genom lägre skattesatser och effektivisering av skattesystemet. Förändringarna i denna riktning har emellertid varit mindre omfattande i Sverige än i flera andra länder, vilket medfört att Sverige gått från att vara ett land med lägre bolagsskatt än merparten av övriga länder till att nu ha en bolagsskatt i paritet med OECD-genomsnittet.

Sverige är ett land med generellt goda förutsättningar för finansiering av företag. Tillgången till finansiering i Sverige är större än genomsnittet för övriga OECD-länder för nästan samtliga finansieringskällor som undersöks i denna rapport. Särskilt stark är Sveriges position jämfört med andra länder när det gäller banklån och riskkapital, både i tidiga skeden och i expansionsskeden.

Sverige är ett land med låga administrativa kostnader förknippade med entreprenörskap och nystart av företag. När det gäller regleringen runt handel och investeringar är Sveriges position betydligt svagare, men ligger trots det inte långt från nivån för OECD-genomsnittet. I Sverige är reglerna runt konkursprocessen mer kostsamma och mer tidskrävande än i merparten av övriga OECD-länder.

Investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag

Det finns flera iakttagelser som kan göras utifrån indikatorerna rörande investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag. En är att Sverige tenderar att vara starkare på inputindikatorer än outputindikatorer. När det gäller inputindikatorer intar Sverige en topp-tre placering för samtliga sex indikatorer. Även för patent och företagens interaktion i innovationssystemet står sig Sverige relativt väl. Däremot är Sverige svagare på output-relaterade indikatorer. För fem av sex outputindikatorer kretsar Sverige kring medianvärdet. Det är endast då det gäller förädlingsvärde i högteknologisk tjänste- och varuproduktion som Sverige utmärker sig i positiv bemärkelse.

En annan iakttagelse är att även om Sverige har en relativt stark position vad gäller inputindikatorer så utvecklas flera av dessa svagt eller negativt över tid. Detta innebär att Sveriges framträdande positioner inom flera av dessa innovationsområden på sikt riskerar att försämrans relativt länder som nu utvecklas snabbt.

Utbildning och kompetensförsörjning

Jämfört med andra länder investerar Sverige mycket i utbildning. Tillgången på utbildad arbetskraft är god i Sverige genom att utbildningsnivån generellt sett är högre än i många andra länder.

Det är främst andelen gymnasieutbildade och disputerade som är hög i Sverige. Andelen i befolkningen med högskoleutbildning, liksom andelen nyutexaminerade naturvetare och tekniker, ligger nära genomsnittet i länderjämförelsen. Generellt ökar utbildningsnivån i alla länder, så även i Sverige. Utbildningsnivån i Sverige ökar i ungefär samma takt som genomsnittet av övriga länder i jämförelsen.

Indikatorer som belyser den framtida kompetensförsörjningen i Sverige visar på en lite svagare position. Enligt PISA-undersökningen ligger Sverige nära genomsnittet för jämförda länder när det gäller 15-åringars läsförståelse och under genomsnittet när det gäller kunskap i matematik och naturvetenskap. Incitamenten till att gå en högskoleutbildning, jämfört med att inte göra det, är svaga i Sverige då den ekonomiska avkastningen på högre utbildning är lägre än i övriga länder. Trots det har Sverige en högre andel än OECD-genomsnittet med minst treårig högskoleutbildning.

När det gäller kompetensutveckling förefaller Sverige hävda sig väl genom att vara ett av de länder med en hög andel av befolkningen som anger att de vidareutbildar sig.

Arbetsmarknad

År 2009 sjönk sysselsättningsgraden i merparten av OECD-länderna, till följd av den globala lågkonjunkturen. Sverige var ett av de länder där sysselsättningsgraden minskade mest. Sverige har dock en sysselsättningsgrad som är högre än genomsnittet för OECD. Sverige skiljer sig från merparten av övriga OECD-länder bland annat genom en förhållandevis liten skillnad i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män och genom en stor skillnad i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda personer. Trots att sysselsättningsgraden bland de utrikes födda i Sverige har stigit påtagligt de senaste 15 åren är Sverige det land som har störst skillnad i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda. Två möjliga förklaringar till den stora skillnaden i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda i Sverige är att Sverige har en större andel flyktinginvandring samt att en betydande del av de utrikes födda har en relativt kort vistelsetid i landet.

Den något bristfälliga statistik som finns över arbetskraftsinvandring tyder på att arbetskraftsinvandringen till Sverige är låg i

ett internationellt perspektiv. Det gäller särskilt invandringen från utomeuropeiska länder.

Sedan millennieskiftet har trenden varit att åldern för utträde från arbetslivet stigit i många OECD-länder, däribland Sverige. Sverige tillhör de länder som har den högsta utträdesåldern från arbetsmarknaden.

Drivkrafterna för att öka arbetsutbudet har påtagligt förbättrats i Sverige under senare år. Trots dessa förbättringar har Sverige fortfarande en hög skattekil och höga marginaleffekter vid övergång från arbetslöshet till arbete, jämfört med många andra OECD-länder.

Rörligheten på den svenska arbetsmarknaden ligger på en medelnivå bland OECD-länderna. Även de för rörligheten betydelsefulla reglerna runt anställningsskyddet visar att Sverige befinner sig på en medelnivå av striktheten i anställningsskyddet.

Energi, IT och transportinfrastruktur

Elpriserna i Sverige är fortsatt låga jämfört med andra länder i Europa även om de under de senaste åren ökat. Samtidigt har energiintensiteten både inom den svenska industrin och i ekonomin som helhet minskat. Detta ligger i linje med utvecklingen i övriga Europa.

Transportinfrastrukturinvesteringarna, mätt som andel av BNP, har under lång tid varit förhållandevis låga i Sverige jämfört med andra länder. I mitten av 1990-talet steg dock investeringarna och har sedan dess legat stabilt.

Sverige har länge varit ett av de ledande länderna inom IT, vilket också framgår av indikatorerna för IT i denna rapport. Sveriges utgifter för och investeringar i IT har varit, och är fortfarande, relativt stora. Detta har bland annat bidragit till ett stort nyttjande av IT, såväl bland hushållen som i arbetslivet. Andelen sysselsatta i IT-relaterade arbeten är hög och också i paritet med övriga nordiska länder.

1 Inledning

Denna rapport syftar till att visa Sveriges position och utveckling jämfört med andra länder, inom områden som är viktiga för näringslivets konkurrenskraft och utveckling. Genom länderjämförelser ges indikationer om styrkor och svagheter för näringslivet i Sverige. De områden som belyses har direkt eller indirekt inverkan på Sveriges konkurrenskraft och allmänna tillväxtförutsättningar.

Analysen av för- och nackdelar med olika näringspolitiska arrangemang i olika länder faller utanför ramen för denna rapport. I det inledande kapitlet redovisas en översiktlig bild av Sveriges makroekonomiska utveckling. Rapporten innehåller ett stort antal indikatorer med länderjämförelser över det näringspolitiska området. En generell utgångspunkt för valet av dessa indikatorer är att de inverkar på eller belyser Sveriges konkurrenskraft.

Urvalet av länder i jämförelserna är i första hand de 22 rikaste OECD-länderna mätt som köpkraftsjusterad BNP per capita.¹ Statistiken är hämtad från sådana källor där länderjämförelser bedömts som möjliga att göra, med hänsyn till statistikens kvalitet. OECD och Eurostat är därför vanligt förekommande källor i rapporten. Då statistikerna i vissa fall innehåller ett mindre antal länder blir den internationella jämförelsen ibland mer begränsad.

¹ Luxemburg, som är det land som har högst köpkraftsjusterad BNP per capita, anses dock så speciellt både vad avser BNP-nivå och andra faktorer att landet exkluderas ur jämförelsen. I realiteten blir det länderna 2-23 i en ranking av köpkraftsjusterad BNP per capita som inkluderas i jämförelserna. Under 2010 tillkom fyra nya länder som medlemmar i OECD. Inget av dessa länder finns med (även om ett par av dem har en nivå på BNP per capita som berättigar det) då det finns begränsad tillgång till uppgifter rörande dessa länder, främst när det gäller historik.

Rapporten omfattar jämförelser på följande områden:

- Makroekonomisk utveckling och nationell konkurrenskraft
- Företagens dynamik och utveckling
- Företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital
- Investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag
- Utbildning och kompetensförsörjning
- Arbetsmarknad
- Energi, IT och transportinfrastruktur

De internationella jämförelserna illustreras med ”diagram” och ”figur”. Då begreppet ”diagram” används betyder det att måttet används som en indikator för Sveriges internationella position. Begreppet ”figur” används som benämning på illustrationer för att understödja olika resonemang och sammanfattningar.

Sveriges position sammanfattas i s.k. spindeldiagram. Dessa illustrationer är konstruerade så att det sämsta landets resultat placeras i centrum och det bästa landets resultat placeras i den yttersta änden av spindeldiagrammet för respektive indikator, dvs. resultaten är normaliserade. De bästa resultaten för alla indikatorer sammanbinds med en streckad yttre linje i figuren, även om flera olika länder har det bästa resultatet. Utöver de bästa och sämsta resultaten markeras även Sveriges och medianlandets resultat för respektive indikator i spindeldiagrammet. Sveriges position sammanbinds med en blå linje, medan medianvärdet för länderna sammanfogas till en ljusgrå mängd. Efter varje indikatornamn i figurerna anges Sveriges placering bland länderna i jämförelsen samt, inom parentes, hur många länder som ingår i jämförelsen. Eftersom avståndet mellan det bästa och det sämsta resultatet i respektive indikator är normaliserat, får man i spindeldiagrammet även en uppfattning om avståndet mellan Sverige, topplandet, medianlandet och det sämst placerade landet för respektive indikator.

2 Makroekonomisk utveckling och konkurrenskraft

Under de senaste två decennierna har svensk ekonomi genomgått tre allvarliga kriser: fastighets- och tillgångskrisen 1991-1993, IT-kraschen 2001-2003 samt den senaste finansmarknadskrisen som slog till med full kraft under hösten 2008. Sverige har dock haft en positiv makroekonomisk utveckling med hög tillväxt, stabila statsfinanser och låg inflation sedan mitten av 1990-talet. Under perioden mellan 1970 och 1995 var läget annorlunda. Den makroekonomiska utvecklingen var då mindre gynnsam jämfört med USA och de flesta av våra europeiska konkurrentländer. Statsfinanserna försämrades successivt och inflationen var hög i Sverige.

Den djupa ekonomiska krisen i Sverige i början av 1990-talet sammanföll med omfattande omläggningar av den ekonomiska politiken. Valuta- och kreditregleringen utvecklades under 1980-talet och ett nytt skattesystem infördes stegvis 1990-1991. Syftet med dessa reformer var bl.a. att anpassa det formella regelverket till de faktiska förhållandena med den allmänna globaliseringen, samt att premiera sparande och införa en likformig kapitalbeskattning. Krisen i början av 1990-talet gjorde det omöjligt att försvara den fasta växelkursen och 1992 övergick Sverige till en rörlig växelkurs. Den påföljande deprecieringen av den svenska valutan bidrog till att öka den svenska exporten.

Sedan 1999 är Riksbanken självständig och har ett inflationsmål i syfte att upprätthålla ett fast och stabilt penningvärde. Det statsfinansiella läget under åren 1994-1997 innebar att finanspolitiken successivt stramades åt. Två budgetpolitiska mål infördes; utgiftstaket 1997 och överskottsmålet 2000. Dessa finanspolitiska reformer och Riksbankens självständighet har medfört en ökad ekonomisk och finansiell stabilitet. Sedan ett flertal år är både räntan och inflationen stabilt låga i Sverige och statskulden har minskat som andel av BNP.

En betydelsefull förändring var också det svenska medlemskapet i EU. Tillgången till den inre marknaden har ökat den svenska exportens konkurrenskraft.

Trots en god tillväxt har arbetslösheten legat kvar på en, jämfört med tidigare förhållanden, hög nivå alltsedan krisen på 90-talet. Grupper som traditionellt har haft svårare att etablera sig på arbetsmarknaden, däribland ungdomar och utrikes födda, har en lägre sysselsättningsgrad än genomsnittet på arbetsmarknaden.

Den goda tillväxten och den låga räntan till trots, är investeringsnivån, mätt som andel av BNP, internationellt sett låg. Det är främst bostadsinvesteringarna som är låga, men även bortsett från bostadsinvesteringar ligger Sverige under OECD:s genomsnitt. En viss ökning av investeringsnivån kan dock skönjas under 2000-talet.

En stor framtida utmaning är den åldrande befolkningen. Sverige är redan idag det land som har den högsta demografiska försörjningsbördan, dvs. flest antal personer utanför arbetsför ålder (unga och ålderspensionärer) i förhållande till antalet personer i arbetsför ålder. Försörjningsbördan beräknas även öka under kommande årtionden.

Det finns flera tecken på att den svenska konkurrenskraften idag är god, trots en tilltagande global konkurrens. Sedan krisen i början av 1990-talet har den svenska exporten trendmässigt ökat som andel av BNP, tack vare en god efterfrågan på svenska produkter och en stark internationell konjunktur. Däremot minskar den svenska exporten som andel av den totala världsexporten. Det förklaras till en del av att handelsvolymerna i världen ökat och att starkt växande ekonomier, som Kina och Indien, ökat sina andelar av världsexporten. Samtidigt har Sveriges bytesförhållande, dvs. kvoten mellan export- och importpris, försämrats, vilket innebär att Sverige måste exportera en större volym för att få en given mängd import.

Tjänstehandeln ger ett allt större bidrag till den svenska nettohandeln. Sverige hade år 2000 en negativ nettohandel i tjänster, men idag ger tjänsterna ett handelsöverskott som är i paritet med det överskott som varuhandeln ger.

Sverige är ett attraktivt land för utländskt kapital. Stocken av utländskt ägande i svenska företag har ökat kraftigt under de senaste 15 åren och ligger idag högt jämfört med OECD-länderna, mätt som andel av BNP.

2.1 Indikatorer

Indikatorerna i detta kapitel är uppdelade i två avsnitt. Det första avsnittet tar upp Sveriges ekonomiska utveckling och position jämfört med andra länder, ur ett makroekonomiskt perspektiv. Det andra avsnittet berör Sveriges internationella konkurrenskraft jämfört med andra länder. Indikatorerna är:

Makroekonomisk utveckling

- Utvecklingen av köpkraftskorrigerad BNP per capita
- Strukturellt sparande i offentlig sektor, andel av BNP
- Konsoliderad bruttoskuld, andel av BNP
- Arbetslöshet, 15-74 år
- Försörjningsbörda
- Inflation
- 10-årig obligationsränta
- Investeringsnivå

Internationell konkurrenskraft

- Förändringar av relativ enhetskostnad
- Arbetsproduktivitet
- Utrikeshandel, andel av BNP
- Marknadsandelar av världens export
- Bytesförhållande
- Ingående direktinvesteringar, andel av BNP

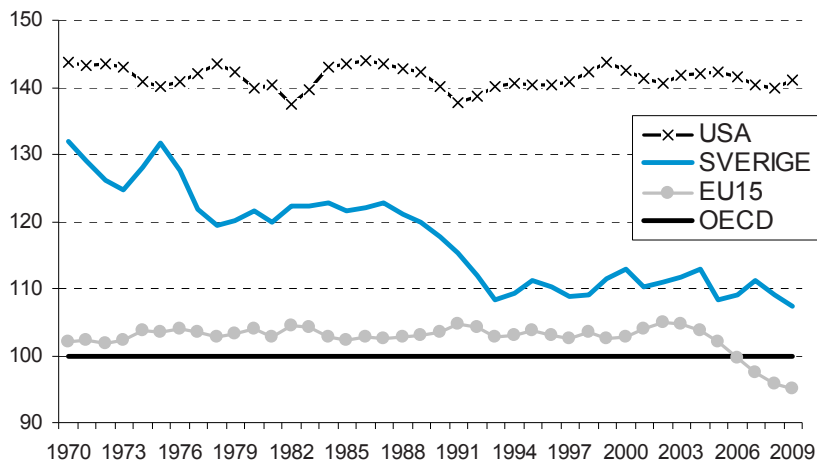
2.2 Makroekonomisk utveckling

Den svenska ekonomin är nu på väg ur en djup ekonomisk svacka. Före krisen var den svenska ekonomiska utvecklingen positiv med hög tillväxt, goda statsfinanser och låg inflation. Denna positiva utveckling skapade förutsättningar för att den svenska ekonomin ska klara en snabb återhämtning efter krisen. Även om utvecklingen de närmsta åren är osäker, verkar den svenska ekonomin i grunden stabil. Det finns dock flera osäkerheter som kan ge stora störningar på den ekonomiska utvecklingen.

2.2.1 Utveckling av BNP

Mellan 1970 och 1994 var BNP-tillväxten i Sverige svagare än i USA, OECD och EU15² vilket framgår av figur 2.1.

Figur 2.1: BNP per capita relaterat till OECD, löpande priser och köpkraftsjusterat, 1970-2009, index OECD = 100

Källa: OECD och egna beräkningar.

I figur 2.1 redovisas BNP per capita för Sverige, USA och EU15 i relation till utvecklingen i OECD totalt. Där framgår det att OECD och USA har haft en liknande utveckling under perioden. Sverige uppvisar en vikande trend fram till 1994, därefter följer den svenska utvecklingen OECD-snittet. EU15 följer också OECD:s utveckling fram till 2003, därefter är dess trend vikande. År 1970 var Sveriges BNP per capita 32 procent högre än OECD:s genomsnitt, ett kvarts sekel senare var den siffran nere i 8 procent. De senaste 15 åren har detta förhållande varit i stort sett konstant.

Det finns flera bakomliggande orsaker till den långsammare tillväxten i Sverige. Den främsta orsaken är att perioden 1975-1995 präglades av instabilitet och återkommande makroekonomiska kriser. Under 1970- och 80-talen rörde det sig främst om ett antal kostnadskriser som temporärt avhjälpes av devalveringar.

Under perioden 1995-2007 var tillväxten i Sverige i genomsnitt 3,3 procent per år, vilket var högre än OECD som helhet där till-

² EU15 består av Österrike, Belgien, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Grekland, Irland, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Portugal, Spanien, Sverige, och Storbritannien.

växttakten var 2,8 procent under motsvarande period. Den höga svenska tillväxttakten drevs främst av en stark produktivitetsutveckling. Anledningen till den starka produktivitetsutvecklingen var delvis följderna av den ekonomiska krisen i början av 1990-talet. Den orsakade en omfattande nedläggning av företag med förhållandevis låg produktivitet, vilket ökade den genomsnittliga produktiviteten i företagsstocken. Samtidigt skedde en kraftig expansion av IT-sektorn, en sektor med hög produktivitetstillväxt. IT-investeringar i befintliga företag höjde kapitalintensiteten i företagen, samt möjliggjorde nya och effektivare organisations- och produktionsformer. En ökande globalisering och en starkt växande handel bidrog till en effektivare internationell arbetsfördelning där olika länders komparativa fördelar kunde nyttjas bättre. Sverige har anpassat sig väl till den nya arbetsfördelningen. Den makroekonomiska stabiliteten med låg inflation har minskat osäkerheten och reducerat störningarna i ekonomin. En höjning av arbetskraftens utbildning och kompetens bidrog med säkerhet också till höjd tillväxt i den svenska ekonomin.

Finansmarknadskrisen 2008-2009, som har betecknats som den djupaste krisen sedan 1930-talet, drabbade Sverige hårt eftersom Sverige har ett stort exportberoende. Nedgången i BNP var 2009 5,3 procent, vilket är den största nedgången i efterkrigstid. År 2010 innebar dock en stark återhämtning i BNP som då växte med 5,5 procent.

2.2.2 Offentliga finanser

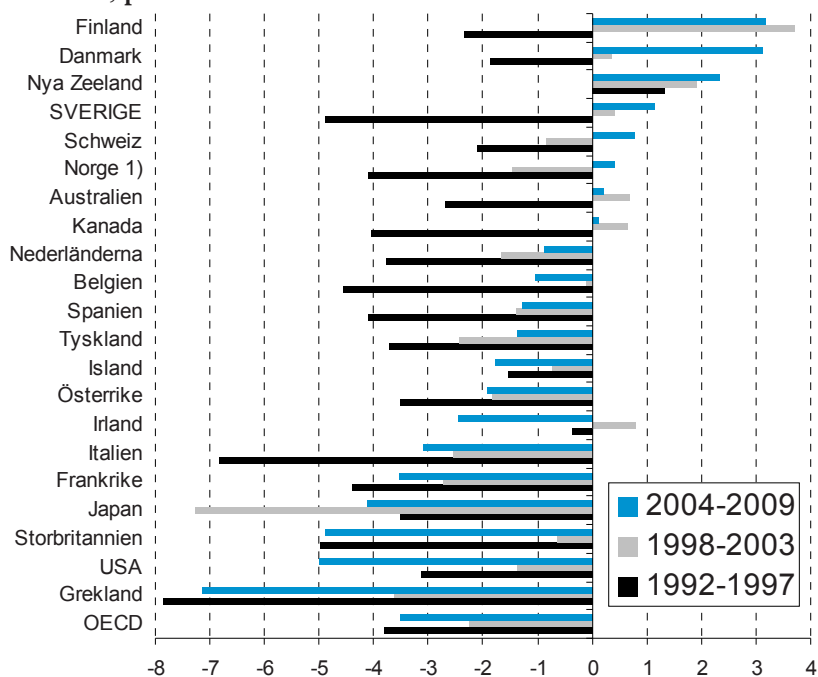
Makroekonomisk stabilitet och sunda offentliga finanser är grundförutsättningar för både tillväxt och en långsiktig välfärdsutveckling. Det har inte minst varit tydligt under 2010 då flera EU-länder har haft stora budgetproblem.

Tack vare de starka svenska statsfinanserna har en expansiv finanspolitik kunnat bedrivas under lågkonjunkturen. En viktig anledning till de starka statsfinanserna är överskottsmålet och utgiftstaket. Överskottsmålet innebär att de offentliga finanserna ska uppvisa ett överskott på en procent av BNP över en konjunkturcykel. Syftet med detta mål är att minska statsskulden, dämpa konjunktursvängningarna och klara de demografiska utmaningarna som Sverige står inför i och med en åldrande befolkning. Utgiftstaket innebär att Riksdagen fattar ett beslut om en total utgiftsnivå,

en budgettram, som sedan fördelas på de olika utgiftsområdena. Denna process medför ökad budgetdisciplin och ökar statens trovärdighet att nå överskottsmalet.

TVå mått som ofta används för att belysa de offentliga finanserna är *strukturellt sparande i offentlig sektor* och *konsoliderad bruttoskuld*. Strukturellt sparande är ett mått på finansiellt sparande, dvs. skillnaden mellan inkomster och utgifter i offentlig sektor efter korrigering för konjunkturberoende variationer. I figur 2.2 visas det strukturella sparandet under tre perioder för OECD totalt och ett antal OECD-länder. Konsoliderad bruttoskuld är den offentliga sektorns skuld i nominella värden minus de innehav av statspapper m.m. som finns inom den offentliga sektorn, det vill säga ett mått på skuldstocken. Båda måtten är relaterade till ländernas BNP för att möjliggöra jämförelse. Den konsoliderade bruttoskulden redovisas i figur 2.3.

Figur 2.2: Strukturellt sparande 1992-2009, andel av BNP, ovägt medeltal, procent

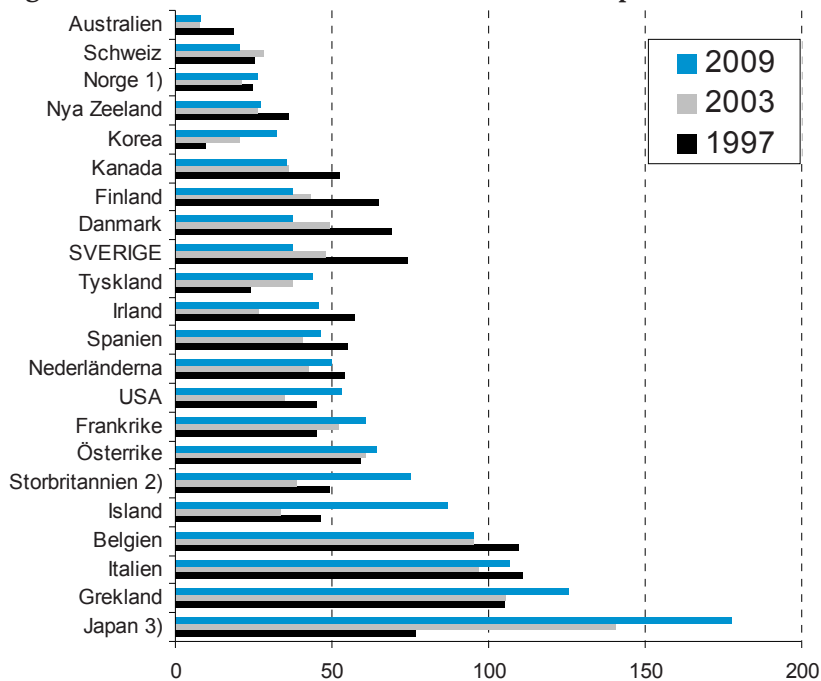

Källa: OECD, Economic Outlook 88, 2010.

1) Norge är exklusive oljeinkomster.

Av figur 2.2 framgår att de Nordiska länderna och Nya Zeeland har det högsta strukturella sparandet under perioden 2004-2009. Nya Zeeland har haft ett högt sparande under hela 1990- och 2000-talet, medan de nordiska länderna har gått från ett stort underskott till ett betydande överskott. För Norge redovisas det strukturella sparandet exklusive oljeinkomster. Bland de länder som har mest negativt offentligt sparande återfinns inte bara de s.k. PIIGS-länderna (Portugal, Italien, Irland, Grekland och Spanien) utan även länderna USA, Storbritannien och Japan.

Figur 2.3: Konsoliderad bruttoskuld, 1997-2009, procent av BNP

Källa: OECD.

1) Omfattar endast fastlandsnorge.

2) 1997 avser år 1998.

3) 2009 avser år 2008.

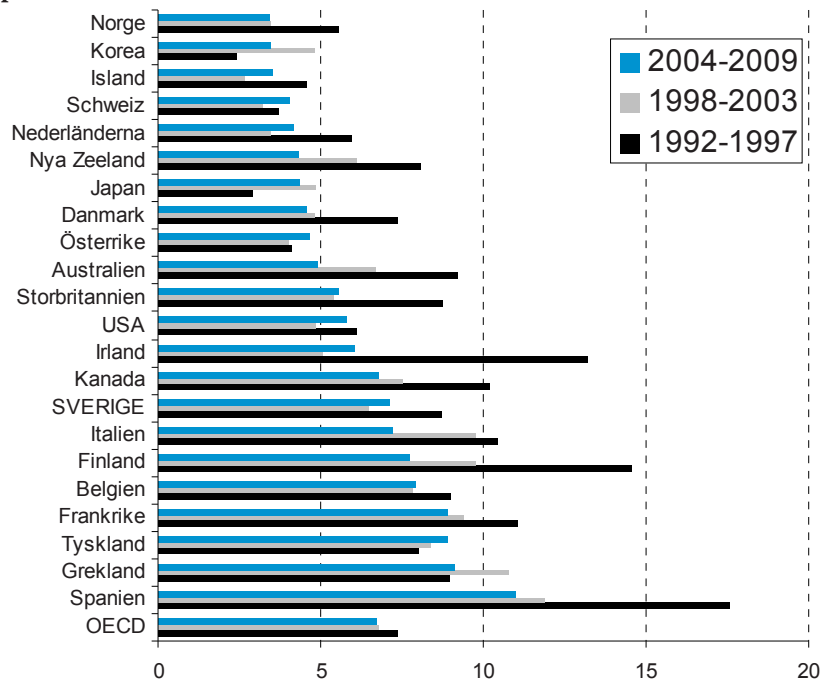
Den konsoliderade bruttoskulden, som redovisas i figur 2.3, beskriver den stock av skulder som respektive land har i offentlig sektor åren 1997, 2003 och 2009. Enligt EU:s stabilitets- och tillväxtpakt får bruttoskulden inte uppgå till mer än 60 procent av BNP. Sverige har från att vara ett land med hög konsoliderad bruttoskuld gått till att ingå i den grupp av länder som har en rela-

tivt låg bruttoskuld. Sverige har under de senaste 15 åren halverat sin bruttoskuld, som andel av BNP, från 74 procent 1997 till 38 procent 2009. År 2015 beräknas den konsoliderade bruttoskulden uppgå till 19 procent av BNP, enligt 2011 års ekonomiska vårproposition.³

2.2.3 Arbetslöshet och försörjningsbörda

Arbetslösheten är en av de viktigaste indikatorerna på resursutnyttjande i ekonomin. I figur 2.4 visas den harmoniserade arbetslösheten för åldrarna 15-74 år.⁴

Figur 2.4: Harmoniserad genomsnittlig arbetslöshet, 1992-2009, procent av arbetskraften

Källa: OECD Economic Outlook 88, 2010.

Figur 2.4 visar att arbetslösheten i Sverige under de senaste åren varit ungefär 1,5 procentenhet lägre än under åren efter finans-

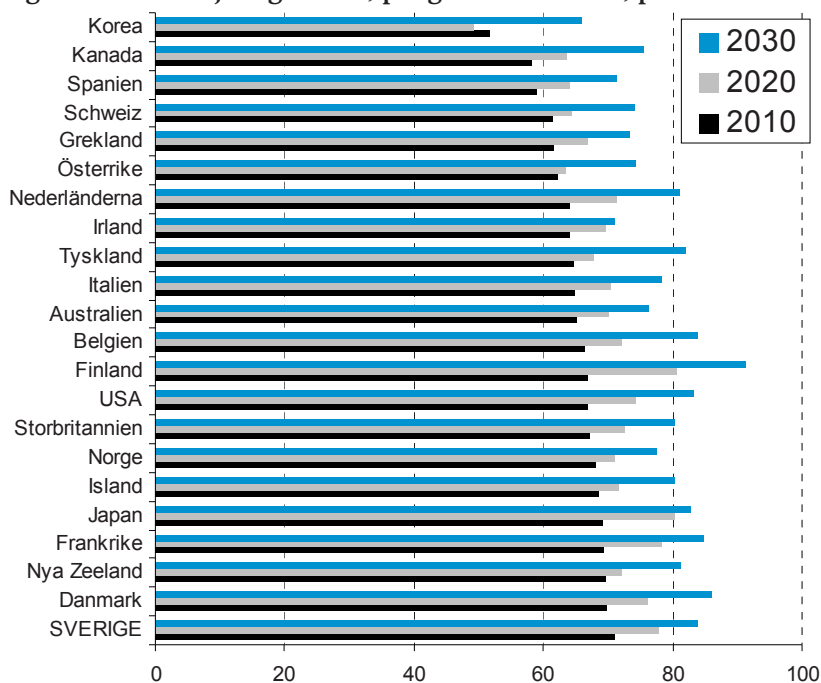
³ Prop. 2010/11:100.

⁴ Med harmoniserad menas att statistiken gjorts jämförbar mellan länderna.

krisen i början av 1990-talet. Arbetslösheten i Sverige är i stor sett i paritet med genomsnittet för hela OECD, men av de 22 länder som finns i jämförelsematerialet så är det 14 som har en lägre arbetslöshet än Sverige. Under den senaste finansmarknadskrisen steg den svenska arbetslösheten i stort sett i samma takt som i övriga OECD. Arbetslösheten i Sverige är särskilt hög bland ungdomar och utrikes födda.

I figur 2.5 visas den demografiska försörjningsbördan, mätt som kvoten av antalet i befolkningen under 20 år och över 65 och antalet i befolkningen mellan 20 och 64 år dvs. i arbetskraftens normala ålder. Kvoten är ett mått på hur stor del av befolkningen som inte är i arbetsför ålder i relation till andelen som är i arbetsför ålder. Detta demografiska mått är en bra beskrivning på de utmaningar som länderna står inför genom en åldrande befolkning. Med en allt större del av befolkningen som har lämnat arbetskraften på grund av ålder krävs en ökad produktivitet samt att de i arbetsför ålder arbetar mer, för att bibehålla nivån på välfärden.

Figur 2.5: Försörjningsbörda, prognos 2010-2030, procent

Källa: OECD.

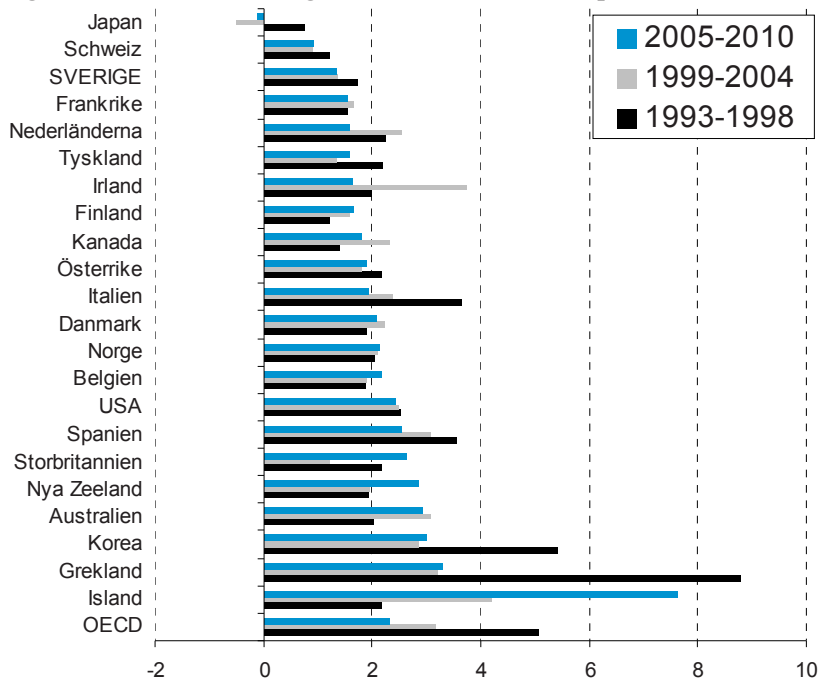
Figur 2.5 visar att Sverige har den högsta demografiska försörjningsbördan av alla länder i jämförelsen under år 2010. Prognosen för den svenska försörjningsbördan visar att den kommer att öka under de kommande 20 åren. År 2010 är det 71 unga och gamla som ska försörjas av 100 personer i åldrarna 20-64 år, motsvarande siffra 2030 förväntas vara 84. Sverige är dock inte det enda landet som står inför en ökande försörjningsbörda. I samtliga länder i figur 2.5 förväntas försörjningsbördan öka fram till 2030. I ett flertal länder kommer dessutom ökningen av försörjningsbördan att vara mer påtaglig än i Sverige. Det gör att försörjningsbördan 2030 förväntas vara högre i Finland, Danmark, Frankrike och Belgien jämfört med i Sverige.

För att klara denna situation är det centralt med ett högt arbetskraftsdeltagande bland personer i arbetsför ålder. Länder där arbetskraftsdeltagandet är relativt högt, däribland Sverige, befinner sig därmed i en något bättre situation för att klara denna utmaning.

2.2.4 Inflation, ränta och investeringar

För att klara den framtida välfärden krävs ett gynnsamt klimat för investeringar. Investeringsklimatet gynnas bland annat av låg ränta och förutsägbar inflation. I figur 2.6 visas den genomsnittliga inflationstakten för tre sexårsperioder under åren 1993 till 2010. Riksbanken har som mål att hålla inflationstakten i Sverige kring 2 procent per år.

Figur 2.6: Genomsnittlig inflation, 1993-2010, procent

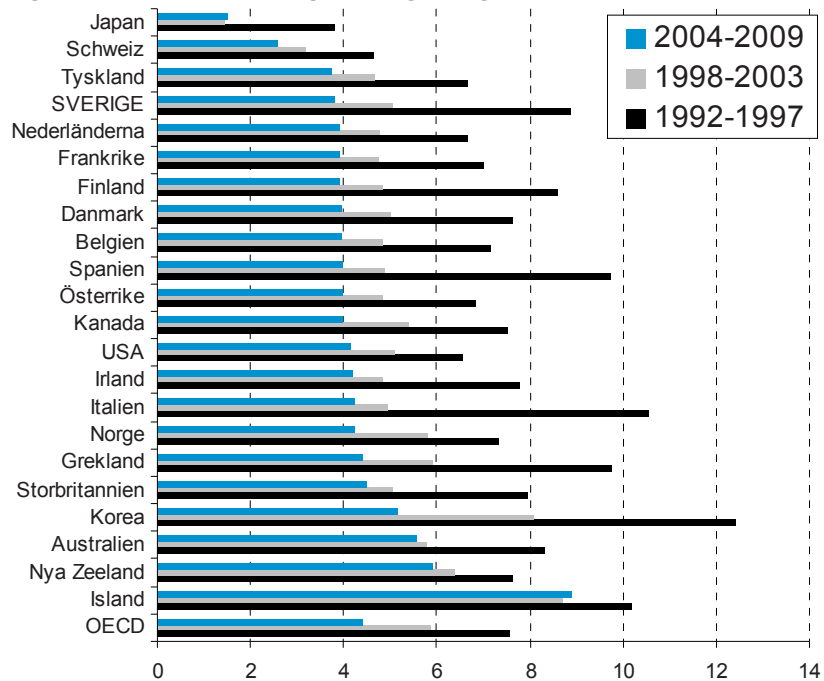

Källa: OECD Main Economic Indicators.

Av figur 2.6 framgår att den svenska inflationstakten i genomsnitt legat i närheten av det mål som Riksbanken satt upp. De två senaste sexårsperioderna har inflationen varit något under 2 procent. Det framgår också av figuren att de flesta redovisade länderna har en låg inflationstakt, jämfört med tiden före 1992, och att skillnaden mellan dem är relativt liten.

En låg och stabil ränta har en positiv inverkan på investeringar, vilket i sin tur är en förutsättning för förnyelse av näringslivet. I figur 2.7 visas den genomsnittliga 10-års räntan för de länder som ingår i jämförelsematerialet för de tre angivna tidsperioderna mellan 1992 och 2009.

Figur 2.7: Genomsnittlig 10-årig obligationsränta, 1992-2009

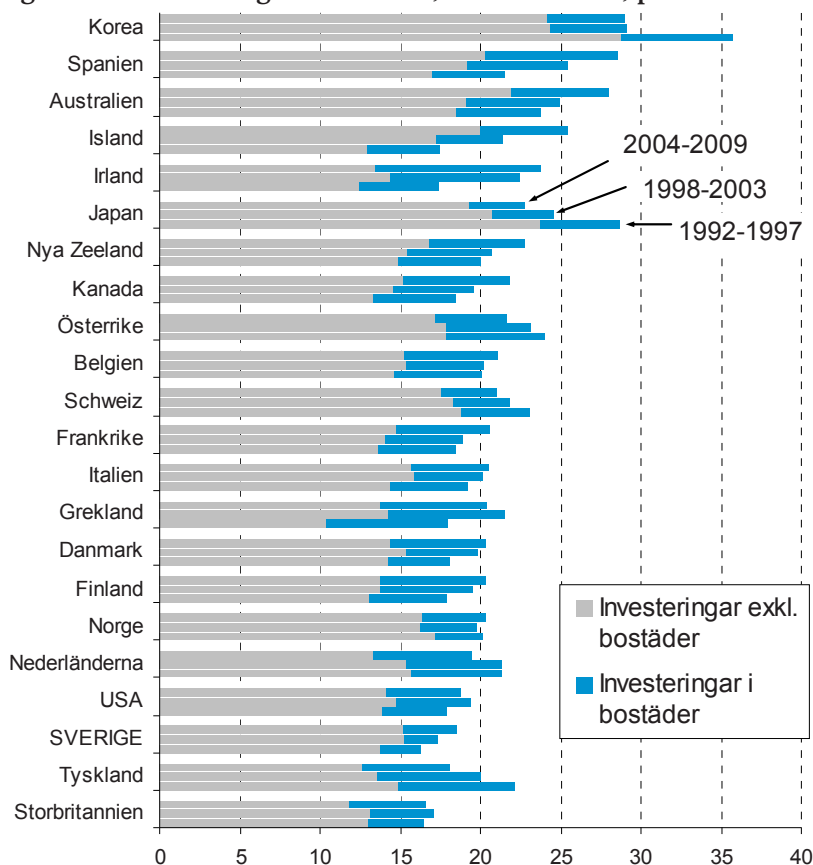

Källa: OECD, Economic Outlook 88 database.

Av figur 2.7 framgår att den svenska 10-åriga obligationsräntan är bland de lägsta i jämförelsen. Det är endast Japan, Schweiz och Tyskland som haft en lägre ränta under åren 2004 till 2009. Skillnaden till merparten av de övriga länderna är dock liten, vilket till en betydande del kommer av att ränteskillnaden mellan länderna i euroområdet har minskat markant sedan införandet av euron. Det är också värt att notera att räntenivån under de senaste åren varit lägre än under mitten av 1990-talet i samtliga länder.

I figur 2.8 visas fasta bruttoinvesteringar i relation till BNP.

Figur 2.8: Investeringar 1992-2009, andel av BNP, procent

Källa: OECD, Economic Outlook 88 database.

Av figur 2.8 framgår att investeringarna mätt i relation till BNP var relativt låga i Sverige. En del av förklaringen till den jämförelsevis låga investeringsnivån i Sverige är att investeringarna i bostäder är lägre än i övriga länder i jämförelsen. Sverige har, tillsammans med Japan och Schweiz, de lägsta bostadsinvesteringarna mätt i förhållande till BNP. Då investeringar exklusive bostäder studeras hamnar Sverige på 12:e plats av de 22 jämförda länderna i figur 2.8. Utvecklingen av investeringarna sedan 1990-talet har sett olika ut i olika länder. I drygt hälften av länderna, däribland Sverige, har investeringarna ökat sedan 1990-talet.

2.3 Internationell konkurrenskraft

Indikatorerna i detta avsnitt relaterar på olika sätt till Sveriges internationella konkurrenskraft. Indikatorerna utgör inget självständigt mått på internationell konkurrenskraft, utan är ett sätt att mäta olika aspekter av konkurrenskraft i förhållande till andra länder. Kausaliteten är inte heller alltid uppenbar och indikatorerna samverkar i hög utsträckning. Exempelvis kan en minskad relativ enhetsarbetskostnad i Sverige vara bra i ett konkurrenskraftsperspektiv, men det är skillnad på om minskningen har skett genom sänkta reallöner eller genom en ökad produktivitet. På liknande sätt behöver en minskad världsmarknadsandel för Sverige inte innebära att den svenska konkurrenskraften har minskat, trots att åtminstone något land måste ha ökat sin världsmarknadsandel på Sveriges bekostnad. Den minskade andelen kan exempelvis ha orsakats av ett försämrat bytesförhållande och av att handelsvolymerna i världen har ökat. Här finns en väsentlig skillnad, fördelningen av världsmarknadsandelar utgör ett nollsummespel medan internationell handel inte gör det.

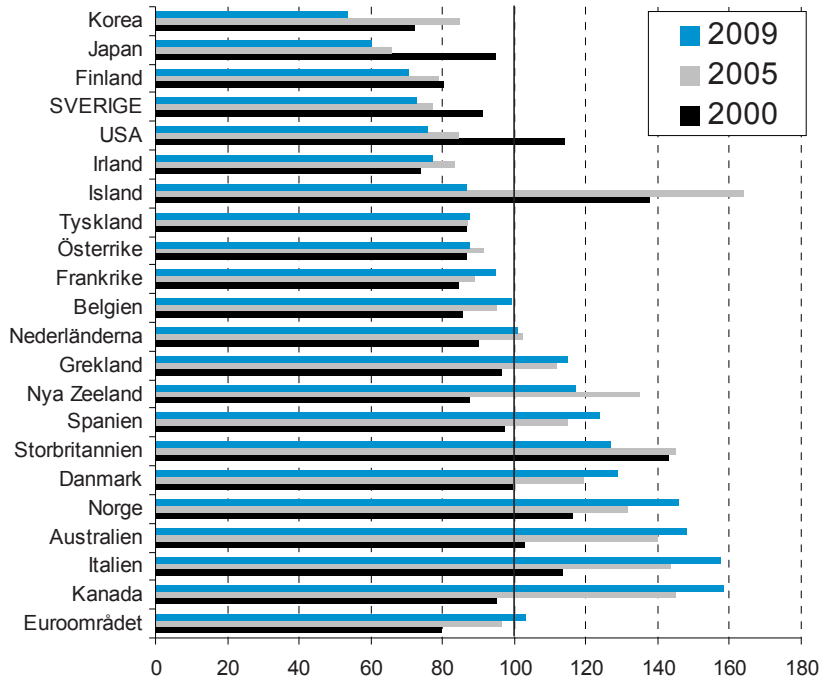
2.3.1 Relativa enhetskostnader och produktivitet

Ett av de mest använda måtten för att jämföra olika länders konkurrenskraft är relativ enhetsarbetskostnad (RULC)⁵. Måttet speglar den sammantagna utvecklingen av produktivitet, lönekostnader och växelkurs, i förhållande till de viktigaste konkurrentländerna. I Sverige är arbetskraftskostnaderna relativt höga, men samtidigt är arbetsproduktiviteten relativt hög. En hög produktivitet utveckling ger med andra ord utrymme för höjda löner. Dessutom påverkar växelkurser och politiska beslut enhetsarbetskostnaden. Det är emellertid allmänt vedertaget att produktivitetshöjningar som påverkar enhetsarbetskostnaden är mer fördelaktiga än förändringar av växelkursen eftersom bytesförhållandet då, allt annat lika, inte har försämrats.

I figur 2.9 redovisas enhetsarbetskostnaden för ett antal OECD-länder. Index är satt till 100 för år 1995. Ett värde under 100 innebär att den relativa arbetskostnaden har sjunkit i förhållande till referensåret. Det innebär ett förbättrat konkurrensläge i förhållande till konkurrentländerna.

⁵ RULC =Relative Unit Labor Costs.

Figur 2.9: Genomsnittlig relativ arbetskostnad per producerad enhet, 2000-2009, index 1995=100

Källa: OECD, Economic outlook 88, 2010.

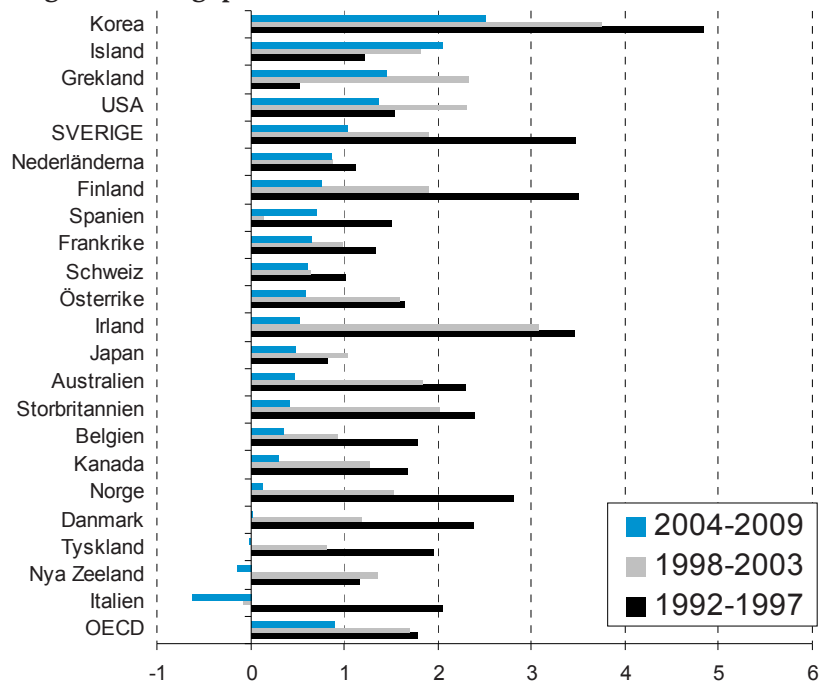
Figur 2.9 visar att Sverige under hela perioden 1995 till 2009 har minskat sin genomsnittliga relativa arbetskostnad. Endast Korea, Japan och Finland uppvisar en kraftigare minskning än Sverige. Av figuren framgår att Kanada, Italien, Australien och Norge har haft de kraftigaste ökningarna av den relativa arbetskostnaden under perioden.

Vilka faktorer som mest påtagligt påverkar den relativa arbetskostnaden förändras delvis över tid. Lite förenklat kan man säga att minskningarna i Sverige förklaras av en högre produktivitetstillväxt och en försvagad växelkurs. Arbetskraftskostnaderna däremot har ökat lite snabbare i Sverige än i konkurrentländerna.

Figur 2.10 visar att arbetsproduktiviteten i Sverige har haft en gynnsam utveckling under hela perioden 1992-2009. Under perioden 2004-2009 var det bara fyra länder som hade en högre tillväxttakt i arbetsproduktiviteten än Sverige (Korea, Island, Grekland och USA). Sverige placerade sig bland de länder som hade högst produktivitetstillväxt också under tidsperioderna närmast dess-

förinnan. Även om Sverige i stort sätt behållit sin position jämfört med övriga länder så har tillväxttakten minskat över tid. Denna utveckling, med en lägre tillväxttakt i produktiviteten under perioden 2004-2009, återfinns även i merparten av de övriga länderna i figur 2.10. Den svaga produktivitetsutvecklingen på senare år förklaras i nästan samtliga länder till stor del av utvecklingen under år 2008 och 2009. När konjunkturen vek så hastigt som den gjorde i de flesta OECD-länder under 2008 och 2009 minskade förädlingsvärdet snabbare än vad sysselsättningen gjorde. Det medförde att arbetsproduktiviteten sjönk i flertalet OECD-länder. I Sverige sjönk arbetsproduktiviteten både under 2008 och 2009.

Figur 2.10: Genomsnittlig arbetsproduktivitet, år 1992-2009, årlig förändring, procent

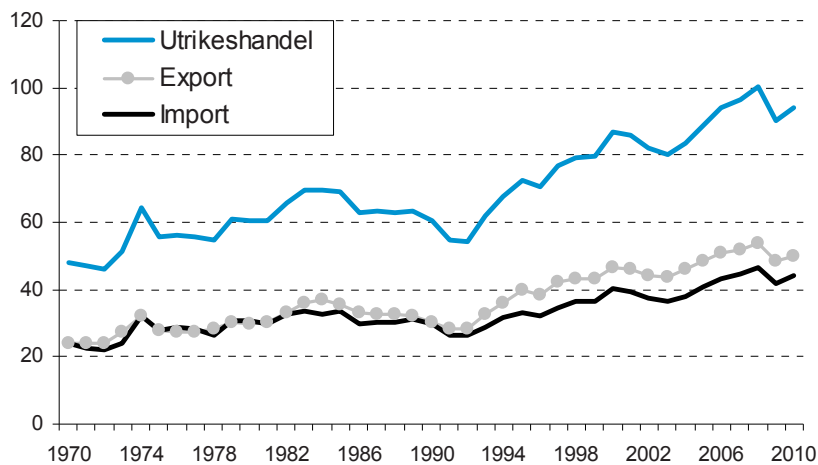

Källa: OECD, Economic outlook 88, 2010.

2.3.2 Utrikeshandel, världsmarknadsandelar och bytesförhållande

Sverige är en liten öppen ekonomi med ett starkt beroende av utrikeshandel för tillväxt och välfärdsutveckling. Ett mått på det svenska internationella beroendet och globaliseringen generellt sett, är utrikeshandelns andel av BNP. Figur 2.11 visar en kraftig uppgång av utrikeshandel, från en nivå på 50-60 procent av BNP under perioden 1970-92, har andelen ökat till närmare 100 procent under de senaste åren. Nettohandeln, skillnaden mellan exporten och importen, bidrog bara marginellt till BNP-tillväxten under perioden 1970-1990. Sedan mitten av 1990-talet har dock nettohandeln gett ett ökande överskott, utvecklingen beror bl.a. på kronans relativt svaga utveckling som har stimulerat exporten och dämpat importen.

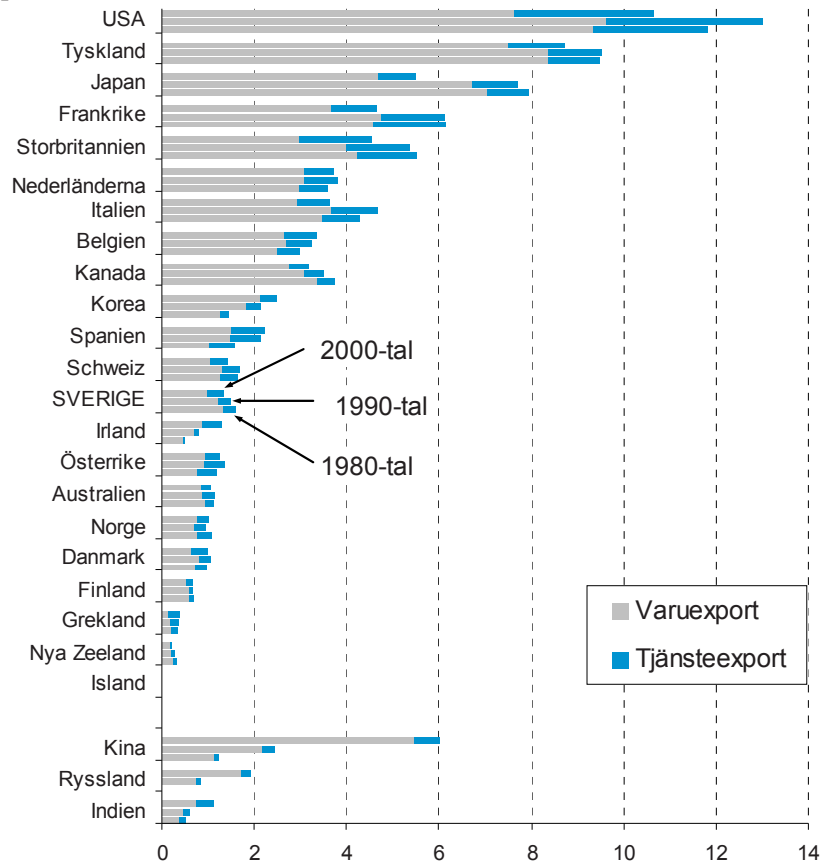
Figur 2.11: Sveriges utrikeshandel i relation till BNP, 1970-2010, procent

Källa: Nationalräkenskaperna, SCB.

För att undersöka hur utvecklingen i den svenska utrikeshandeln står sig i en internationell jämförelse är det vanligt att olika länders andel av världshandeln studeras. I figur 2.12 visas världsmarknadsandelar av exporten för ett antal utvalda länder.

Figur 2.12: Marknadsandelar av världens export 1980-2009, procent

Källa: WTO, International Trade Statistics 2010, egna beräkningar.

Även om utrikeshandeln och exporten har ökat betydligt snabbare än BNP så har Sveriges marknadsandel av världens export trendmässigt minskat sedan 1970. Detta beror till en betydande del på kraftigt ökade handelsvolymerna i världen. Andra orsaker till den minskande marknadsandelen går att finna i ett försämrat bytesförhållande och en försämrad konkurrenskraft.⁶

Sverige hade i genomsnitt en världsmarknadsandel på 1,5 procent under 1990-talet, vilken minskade till 1,3 procent under 2000-talet. Studeras varuexport respektive tjänsteexport var för sig visar

⁶ Den försämrade konkurrenskraften under 1970- och 1980-talet berodde främst på återkommande kostnadskriser.

det att Sverige har tappat marknadsandelar när det gäller varuexport medan den svenska tjänsteexporten har ökat sina marknadsandelar. Sveriges andel av världens varuexport minskade från 1,5 under 1990-talet till 1,2 procent under 2000-talet. Samtidigt ökade Sveriges andel av världens tjänsteexport från 1,4 procent under 1990-talet till 1,7 procent under 2000-talet.

Sverige har gått från att vara ett varuexporterande land till att bli ett mer tjänsteexporterande land. 1995 var nettoexporten av varornas bidrag till BNP 7 procent, medan nettot i tjänstehandeln var negativt. 2010 var varuexportens bidrag till BNP 2,4 procent medan nettot i tjänstehandeln bidrog med 3,5 procent till BNP.

Det är inte bara fördelningen mellan varor och tjänster som har förändrats, under de senaste decennierna har även sammansättningen av Sveriges varuexport förändrats. År 1998 uppgick verkstadsvaror till över 50 procent av varuexporten, 2009 var dess andel under 40 procent. Samtidigt ökade råvarornas andel av exporten, från 8 till nästan 13 procent. Även kemiska varor ökade sin andel av exporten. Enligt Exportutredningen tyder förändringarna i exportens struktur på en större differentiering både vad gäller branscher och destinationsmarknader.⁷

I fasta priser har tjänsteexporten haft en genomsnittlig årlig tillväxt på över 8 procent mellan åren 1995 och 2009. Från att tjänsteexporten tidigare haft ett stort negativt handelsnetto, ger den nu ett starkt positivt bidrag till Sveriges BNP. De största bidragen kommer från informationstjänster, licenser och royalties samt övriga företagstjänster. Dessa tjänster kan karaktäriseras som tjänster med ett stort kunskapsinnehåll. Utöver det står transporttjänsterna för ett betydande bidrag till det positiva nettot i tjänstehandeln.

Den största delen av Sveriges varuexport går till Europa, den exporten har även ökat under 2000-talet. Det land som Sveriges export har ökat mest till är Norge. Under 2010 var Tyskland och Norge de länder dit Sverige exporterade mest varor. Den region som Sverige har tappat mest marknadsandelar i är Nordamerika. Andelen av Sveriges export till Asien har varit i stort sett oförändrad under 2000-talet, men det har skett en stor omfördelning av till vilka asiatiska länder exporten går. År 2000 gick 2,8 procent av exporten till Japan, 2010 var den andelen nere på 1,3 procent. Däremot har andelen av exporten till Kina ökat från 2,1 till 3,1 procent.

⁷ SOU 2008:90.

De tio mest betydande mottagarländerna för svensk varuexport visas i tabell 2.1.

Tabell 2.1: Varuexporten uppdelat på mottagarland, procent

	2000		2010
1. Tyskland	10,9	1. Tyskland	10,0
2. USA	10,2	2. Norge	10,0
3. Storbritannien	9,4	3. Storbritannien	7,4
4. Norge	7,5	4. USA	7,3
5. Danmark	5,7	5. Danmark	6,5
6. Finland	5,5	6. Finland	6,2
7. Frankrike	5,2	7. Nederländerna	4,9
8. Nederländerna	4,9	8. Frankrike	4,9
9. Belgien	4,3	9. Belgien	4,1
10. Italien	3,9	10. Kina	3,1

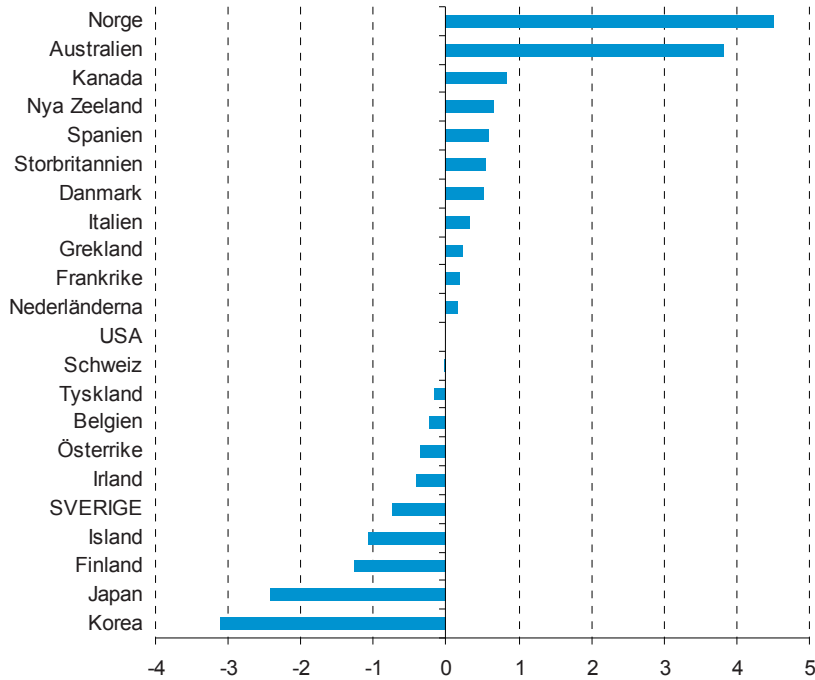
Källa: SCB.

När det gäller tjänstehandeln finns det ingen officiell statistik om vart handeln går. Exportrådet har dock utifrån uppgifter insamlade från större företag gjort en summarisk sammanställning av den geografiska spridningen av tjänstehandeln.⁸ Denna sammanställning visar att den geografiska spridningen är större än för varuexporten. En större andel av tjänstehandeln går till Central- och Östeuropa och Nordamerika, medan Sveriges andel av tjänstexporten till Västeuropa är lägre än för varuexporten. Denna sammanställning bygger dock bara på rapporter från större företag. Det är rimligt att anta att bilden skulle se annorlunda ut ifall uppgifter från mindre företag också fanns tillgängliga.

I figur 2.13 återges den genomsnittliga förändringen av bytesförhållandet i ett antal länder. Bytesförhållandet definieras som kvoten mellan exportpris och importpris för ett land

⁸ Gozzo, M. (2010).

Figur 2.13: Genomsnittlig förändring av bytesförhållandet 1996-2009, procent

Källa: OECD, Economic outlook 88, 2010. Egna beräkningar.

I figur 2.13 visas att bytesförhållandet i Sverige sjunkit med i genomsnitt 0,7 procent per år mellan 1995 och 2009. Bytesförhållandet sjönk trendmässigt mellan 1995 och 2006. Inledningsvis förklarades den utvecklingen främst av kraftigt fallande priser på teleprodukter och därefter även av snabbt stigande oljepriser. 2007 förstärktes bytesförhållandet, mycket till följd av en gynnsam relativprisutveckling på bearbetade varor (varor exklusive råvaror).⁹ Under 2008 och 2009 har sedan endast små förändringar i bytesförhållandet skett.

Av figur 2.13 framgår att Norges och Australiens bytesförhållande kraftigt har förbättrats under perioden 1995-2009. Detta beror troligtvis på olje- och råvaruprisutvecklingen. Den svagaste utvecklingen återfinns i Korea, Japan och Finland. Dessa länder är liksom Sverige stora exportörer av elektronik och teleprodukter, samtidigt som de är stora importörer av olja.

⁹ Konjunkturinstitutet (2008).

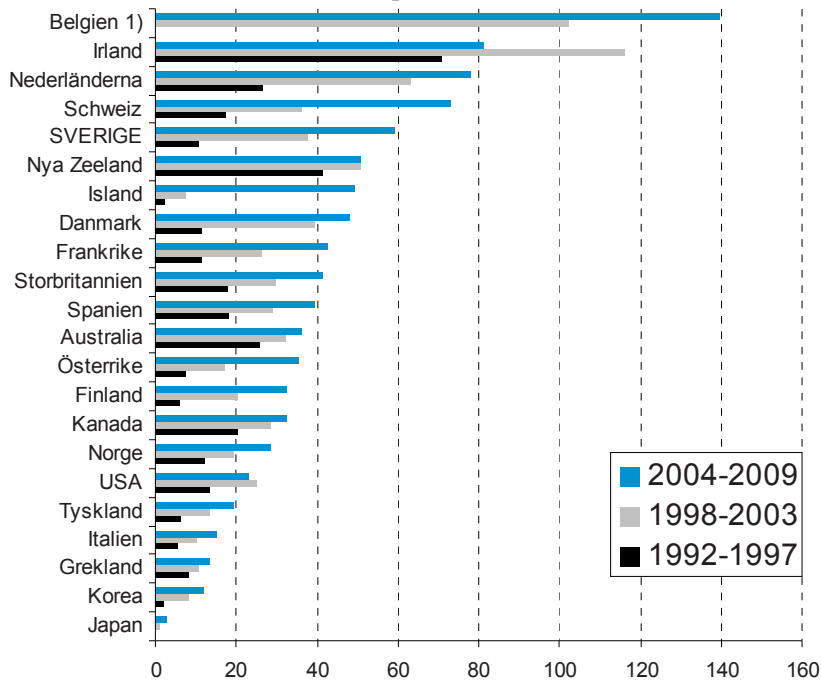
2.3.3 Direktinvesteringar

Med den ökade globaliseringen och ett fritt rörligt kapital är direktinvesteringar en indikator på ett lands konkurrenskraft. En utländsk direktinvestering är en investering där någon, vanligtvis ett utländskt företag, äger minst 10 procent av en verksamhet i ett annat land. Motiven bakom att företag köper in sig i eller köper upp företag i andra länder varierar en hel del. Investeringen kan göras för att få bättre tillgång till en annan marknad. På många marknader är det fördelaktigare att ha verksamhet på plats för att sälja sina produkter jämfört med att exportera dit. Företagens behov av att ha verksamhet lokaliserat i, för deras eget företag, ledande kluster och regionala innovationssystem för att få tillgång till kompetent arbetskraft, kunskap och teknologier kan också utgöra motiv för utländska direktinvesteringar. Det kan även vara fördelaktigt att ha verksamhet i flera länder så att olika verksamheter kan förläggas där regelverk, exempelvis skattesystem, är som mest gynnsamt. Även rena produktionskostnader i olika länder har betydelse för lokaliseringen av direktinvesteringar. Är produktionskostnaderna i ett land för höga minskar viljan från företag i andra länder att investera där. Det leder till att företag i ett land med höga produktionskostnader väljer att investera i produktionskapacitet i länder med lägre produktionskostnader.

Motiven bakom direktinvesteringar kan även vara mer företags-specifika, som att köpa in sig i företag för att få tillgång till en viss teknologi eller specifika resurser och kompetenser. Uppköp kan även göras för att få tillgång befintliga distributionskanaler eller för att uppnå effektiviseringar genom ökade stordriftsfördelar.

Andelen utländska direktinvesteringar i Sverige kan ses som en indikation på hur intressant det är för utländska aktörer att äga företag i Sverige. Eftersom flödena av direktinvesteringar påverkas av enskilda investeringar, t.ex. av företagsfusioner, används här den ackumulerade stocken utländska direktinvesteringar som jämförelse. I figur 2.14 visas andelen utländska direktinvesteringar (stocken) i olika länder i relation till landets BNP.

Figur 2.14: Utländska direktinvesteringar till länder, stocken som andel av BNP, 1992-2009, procent

Källa: UNCTAD.

1) 1998-2003 avser åren 2002-2003.

Belgien är det land som har störst andel direktinvesteringar. En faktor bakom dessa investeringar i Belgien är att det här finns aktörer som fungerar som finansiella mellanhänder mellan företag i olika länder. Dessa transaktioner räknas in i statistiken över direktinvesteringarna utan att nämnvärt påverka landets inhemska ekonomi.¹⁰ Sådana aktörer är vanligt förekommande också i Nederländerna och Schweiz, vilket medför att värdena för dessa länder bör tolkas med viss försiktighet.¹¹ I Irland, som under perioden runt millennieskiftet var det land som hade de mest omfattande utländska direktinvesteringarna, har de utländska direktinvesteringarna minskat på senare år. Då det är stocken av direktinvesteringar som mäts innebär det att utländskt kapital har försvunnit från Irland under 2000-talets andra hälft. Även Sverige tillhör de länder där inflödet av utländska direktinvesteringar är

¹⁰ OECD (2009a).

¹¹ OECD (2010a).

relativt omfattande. Stocken av utländska direktinvesteringar till Sverige har ökat kraftigt de senaste 15 åren. Mätt i relation till BNP har stocken ökat från runt 10 procent i mitten av 1990-talet till ungefär 60 procent under de senaste åren. Ökningen i Sverige har varit betydligt kraftigare än i många andra av de jämförda länderna. Sveriges placering i länderjämförelsen har gått från en 13:e plats år 1992-1997 till en 5:e plats perioden 2004-2009.

Då de utgående direktinvesteringarna studeras återfinns betydande likheter med den bild som ges i figur 2.14 över de ingående direktinvesteringarna. Vissa skillnader finns dock, bl.a. har Schweiz de mest omfattande utgående direktinvesteringarna. Sveriges placering i länderjämförelsen är densamma för både ingående och utgående direktinvesteringar (5:e plats). De utgående direktinvesteringarna från Sverige var under perioden 2004-2009 i storleksordningen 70 procent av BNP, vilket är ungefär 10 procentenheter högre än de ingående direktinvesteringarna. Skillnaden mellan ingående och utgående direktinvesteringar i Sverige speglar det faktum att Sverige har förhållandevis många multinationella företag som har investerat och expanderat utomlands.

Enligt statistik från Tillväxtanalys fanns det drygt 13 600 utlandsägda företag med 626 000 anställda i Sverige år 2009. Det mest betydande ägandet mätt i antalet anställda står USA-ägda företag för med knappt 100 000 anställda, följt av Storbritannien 79 000 och de nordiska länderna Finland 62 000, Danmark 58 000 och Norge 54 000.¹²

År 2008 fanns det 1 439 svenska koncerner med dotterbolag i utlandet. Antalet anställda i dessa uppgick totalt sett till drygt 1,62 miljoner, varav 1,15 miljoner i utlandet och 480 000 i Sverige. Av de 1 439 svenska koncernerna med dotterbolag i utlandet år 2008 hade 33 procent dotterbolag i Norge. Mellan 19 och 25 procent av

¹² "Ett företag definieras som utländskt om mer än hälften av aktiernas röstvärde innehas av en utländsk ägare. Om företaget tillhör en koncern i Sverige vars koncernmoder är utländsk räknas det också som utländskt. Är företaget ägt i flera led är det den yttersta ägaren, det vill säga det moderbolag som i sin tur inte kontrolleras till mer än hälften av något annat bolag, som bestämmer nationaliteten på alla ingående bolag", Tillväxtanalys (2010a).

koncernerna var etablerade i de övriga skandinaviska länderna, Storbritannien, Tyskland samt USA.¹³

¹³ Tillväxtanalys (2010b).

3 Företagens dynamik och utveckling

En förutsättning för en god ekonomisk tillväxt är ett väl fungerande näringsliv. Öppna marknader där företag kan etableras och utvecklas, bidrar till ökad konkurrens, ökad produktivitet och därigenom till ökad ekonomisk tillväxt.

Kring millennieskiftet utvecklade EU den s.k. Lissabonstrategin. Strategin hade som mål att göra Europa till världens mest konkurrenskraftiga, dynamiska och kunskapsbaserade ekonomi till år 2010. Vid tidsperiodens slut, 2010, hade strategin lyckats ringa in en hel del brister och problem som hindrar medlemsländerna i EU från att fullt ut dra nytta av EU-samarbetet. Flera problem kvarstår dock och nya har tillkommit, inte minst i ljuset av den ekonomiska och finansiella krisen som har slagit hårt mot världsekonomin. Därför lanserades under 2010 en ny strategi för tillväxt och sysselsättning, Europa 2020, under parollen "smart och hållbar tillväxt för alla". En av grunderna för att uppnå målsättningarna med en sådan strategi är ett väl fungerande näringsliv.

I 2011 års ekonomiska vårproposition formulerar regeringen att "Företagens roll är central för utveckling av innovationer, ett dynamiskt näringsliv och en långsiktigt hållbar tillväxt. Struktur- omvandling som leder till högre produktivitet kan ofta härledas till företagens förmåga att kombinera innovation med kunskaper om olika marknader."

Ekonomisk forskning visar också att ett dynamiskt näringsliv, där företag tillkommer och utvecklas, påtagligt bidrar till en ökad produktivitet.

3.1 Indikatorer

Nedan presenteras ett antal indikatorer som belyser Sveriges företagande i förhållande till andra länder. Indikatorerna avser i huvudsak att spegla dynamiken i näringslivet, den dynamik som innebär att nya företag tillkommer, att företag avslutar sin verksamhet samt att befintliga företag växer och krymper. Indikatorerna är:

- Nyföretagaraktivitet
- Antalet nystartade företag i relation till företagsstocken
- Antalet nystartade företag med anställda i relation till företagsstocken
- Andelen snabbväxande företag
- Produktivitetstillväxt i näringslivet
- Förädlingsvärdestillväxt i näringslivet
- Sysselsättningstillväxt i näringslivet

3.2 Företagande

För att företagens sysselsättning och konkurrenskraft ska kunna upprätthållas och ökas är det nödvändigt att företagen ständigt utvecklas. Det behövs nya affärsidéer med utveckling av produkter och tjänster som bidrar till högre produktivitet. Entreprenörens roll är central i sammanhanget, eftersom utveckling av nya affärsidéer är en förutsättning för att befintliga företag ska kunna utvecklas med framgång och att nya livskraftiga företag etableras. Etablering och nedläggning av företag är en kontinuerlig process som bidrar till en mer effektiv allokering av resurserna i ekonomin. Även att en del företag ökar och en del företag minskar sin verksamhet bidrar till att arbetskraft och övriga resurser flyttar mellan olika företag för att nyttjas och utvecklas så effektivt som möjligt.

3.2.1 Olika mått på företagande

Det finns flera olika mått för att jämföra företagande i olika länder. I entreprenörskapsforskningen är mått på antal nystartade företag och antal företagare vanliga som indikation på företagsamhet.

Utfallen av dessa mått beror på en mängd olika faktorer. Några viktiga faktorer som påverkar utvecklingen är branschsammanställningen i näringslivet, omfattningen av offentliga tjänster, konjunkturläget, institutionella förhållanden samt skatte- och socialförsäkringssystemens utformning. Dessa förhållanden kan förklara skillnader i företagande mellan olika länder.

En stor del av variationen mellan olika länders förekomst av nya företag har att göra med rådande branschstruktur. Vissa branscher, som exempelvis basindustrin, kännetecknas i regel av betydande stordriftsfördelar, vilket medför ett starkt incitament till sammanslagning och därmed färre företag. Sverige och Finland tillhör de länder som har många företag i branscher där företagen traditionellt är stora, vilket bidrar till en lägre andel företagare i arbetskraften.

Omfattningen av offentlig tjänsteproduktion har betydelse för förekomsten av företagare och antalet företag. Ju större den offentliga tjänsteproduktionen är desto mindre blir utrymmet för privata företag att sälja tjänster. Dessutom medför offentlig tjänsteverksamhet ofta regleringar på ett sådant sätt att privata företag inte kan bedriva verksamhet i vissa marknadssegment. Eftersom Sverige har en förhållandevis stor offentlig tjänsteproduktion bidrar detta till att företagandet blir mindre omfattande, jämfört med andra länder där den offentliga tjänsteproduktionen är mindre betydande.

Konjunkturläget är en annan faktor som inverkar, särskilt på antalet nystartade företag. Ett bättre ekonomiskt klimat brukar medföra att fler nya företag startas, genom en allmänt större efterfrågan på varor och tjänster. Samtidigt har ett svagare konjunkturläge med större arbetslöshet en tendens att få fler personer att starta företag när möjligheten till anställning är svag.

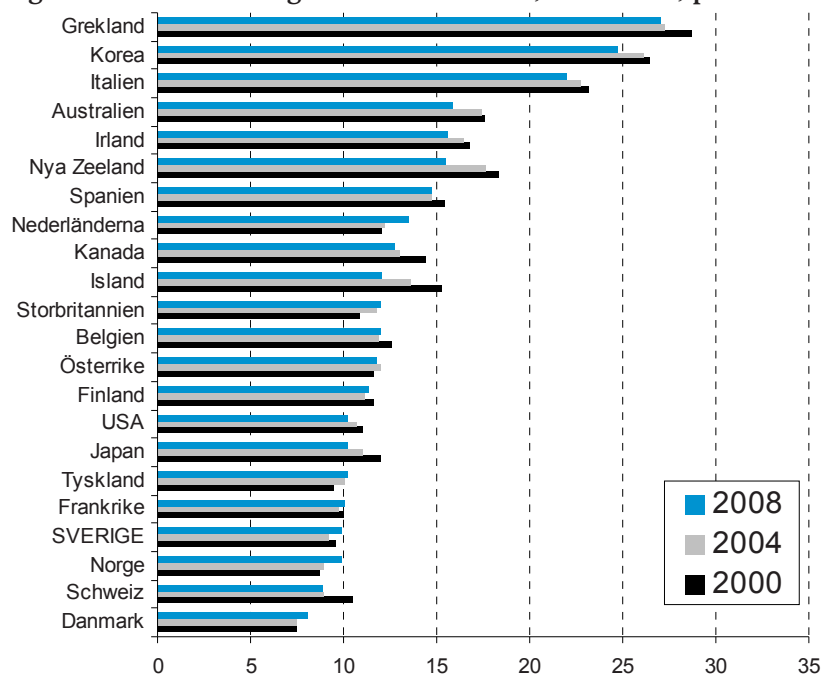
Utformningen av skatte- och socialförsäkringssystemen kan inverka på incitamentet till att starta och bedriva företag. Ett exempel på detta är att ju högre de sociala ersättningarna för anställda är, i relation till sociala ersättningar för egenföretagare, desto lägre kan benägenheten förväntas vara att övergå från att vara anställd till att bli egenföretagare.

Alla dessa förhållanden har inverkan på de mått på företagande som visas här och rangordningen mellan länderna är således ett resultat av många olika faktorerers inverkan.

3.2.2 Företagare i arbetskraften

Ett mått på företagande som ofta används är antalet företagare i förhållande till arbetskraftens storlek. Det ger en bra bild över hur företagandet ser ut i olika länder och flera av de tidigare nämnda faktorerna avspeglas till en betydande del i detta mått. Det är dock svårt att använda måttet som en indikator eftersom förändringar i en riktning inte behöver vara entydigt positivt eller negativt. Exempelvis så ökar värdet på måttet om antalet företagare ökar, samtidigt minskar värdet på måttet om företag expanderar och anställer fler personer. Det avspeglar att två i sig positiva utvecklingstendenser ger motsatt effekt på detta mått. Här är det alltså inte självklart om det är bättre med ett högre eller lägre värde. Det centrala här är istället att det är affärsmässiga grunder och inte regelverk som styr hur företagen organiserar sig, det vill säga att företagen växer sig stora där det finns stordriftsfördelar och att företagen är små där småskalighet och flexibilitet är att föredra. I figur 3.1 visas andelen företagare i arbetskraften i olika länder.

Figur 3.1 Andelen företagare i arbetskraften, 2000-2008, procent

Källa: EIM, databasen COMPENDIA.

Av figur 3.1 framgår att andelen av arbetskraften som är företagare skiljer sig markant mellan olika länder. De nordiska länderna har en förhållandevis liten andel företagare i arbetskraften jämfört med andra länder. Den största andelen företagare återfinns i Grekland, Korea och Italien. Förändringarna över tid är ofta små i de flesta av länderna. Dock kan en viss minskning av andelen företagare i arbetskraften observeras bland länderna med de högsta andelarna. Sveriges andel företagare i arbetskraften, knappt 10 procent, har under åren 2000-2008 varit i stor sett oförändrad.

3.3 Näringslivsdynamik

Näringslivsdynamik kan kort beskrivas som att det finns en rörlighet inom näringslivet så att resurser kan nyttjas och utvecklas på ett så effektivt sätt som möjligt. Det innebär att nya företag tillkommer och att etablerade företag konkurreras ut och läggs ned. Det innebär också att en del företag ökar och att en del minskar sin verksamhet. Arbetskraft och övriga resurser flyttar mellan olika företag för att nyttjas och utvecklas så effektivt som möjligt. Genom att på detta sätt skapa ett bättre nyttjande av olika insatsfaktorer kan produktiviteten förväntas öka.

3.3.1 Näringslivsdynamikens inverkan för produktivitet

Här följer en redogörelse för hur näringslivsdynamikens olika komponenter förväntas påverka produktiviteten.

Nya företag

För att introducera innovationer startas ofta nya företag. Dessa företag kan förväntas ha en högre produktivitetsnivå jämfört med befintliga företag inom sin bransch. Nya företag kan också förväntas öka konkurrensen inom t.ex. en bransch eller en region. Den ökade konkurrensen leder till att de befintliga företagen tvingas öka sin produktivitet för att kunna fortsätta konkurrera. En del företag med lägre produktivitet kan även tvingas att lägga ned sin verksamhet. Nya företag kan dessutom bidra med nya varor och tjänster på marknaden som hjälper andra företag att öka sin

produktivitet, antingen som underleverantör eller genom att företagen fusioneras eller köps upp.

Nedläggning

Även nedläggning av företag kan leda till att öka den genomsnittliga produktiviteten i näringslivet genom att de företag som har lägst produktivitet läggs ner. I samband med nedläggning av mindre produktiva företag frigörs också arbetskraft och andra resurser som istället kan förflyttas till företag där deras arbetsinsats blir mer produktiv.

Kvarvarande företag

Inom de kvarvarande företagen kan produktiviteten ökas genom införande av en effektivare organisation eller andra former av innovation. Även olika former av interaktion mellan befintliga företag kan öka produktiviteten t.ex. genom att de samarbetar på olika sätt för att uppnå en form av stordriftfördelar. Även förflyttningar av verksamhet och resurser mellan företag kan ge effektivitetsvinster. På samma sätt kan arbetskraft förflyttas mellan företag för att arbetskraften ska kunna nyttjas där den är som mest produktiv. Även förändringar i företags marknadsandelar kan påverka produktiviteten, såtillvida att då företag med högre produktivitetsnivå ökar sina marknadsandelar så ökar den sammantagna produktiviteten.

Empiriska studier av sambandet mellan näringslivsdynamik och produktivitetstillväxt

Ett flertal studier har undersökt sambandet mellan näringslivsdynamik och produktivitetstillväxt, där produktivitetstillväxten dekomponerats och delats upp i bidrag från nya företag, nedläggning av företag samt olika former av bidrag från kvarvarande företag. Produktivitetsbidraget från de kvarvarande företagen delas ofta upp, dels en förskjutning av marknadsandelar mellan kvarvarande företag med olika produktivitetsnivå, dels produktivitetsförbättringar till följd av innovation eller omorganisation inom kvarvarande företag.

I en översikt av resultaten från ett antal olika empiriska studier av företagsdynamikens betydelse för produktiviteten fram till 2001 konstateras att effekten av nyföretagande ofta kan vara negativ. Det vill säga nya företag uppvisar en lägre produktivitet än befintliga företag, särskilt om undersökningsperioden är kort. I ett längre perspektiv är dock de nya företag som överlever betydelsefulla för produktivitetstillväxten. Merparten av de studier som ingår i översikten har studerat tillverkningsindustrin. Utifrån de studier som gjorts av tjänstesektorn konstateras att företagsdynamiken synes vara mer betydelsefull för produktivitetstillväxten i tjänstesektorn än vad som är fallet i tillverkningsindustrin.¹⁴

I en annan studie som sammanfattar ett antal studier noteras att omvandlingen inom företagen bidrar mindre till produktivitetstillväxten än själva företagsdynamiken. Som trolig förklaring till att resultaten skiljer sig åt mellan de olika studierna lyfts här fram på hur lång sikt analysen är gjord. De studier där omvandlingen inom företagen visar sig ha störst betydelse bygger oftast på data från en kortare tidsperiod, runt 5 år. Studier där omvandlingen inom företagen har en mindre betydelse sträcker sig oftast över en tioårsperiod.¹⁵

I de studier som beskrivs ovan mäts den direkta betydelsen av nya företag. Det finns även indirekta effekter av nya företag som dock är betydligt svårare att mäta. De indirekta effekterna består i att de nya företagen bidrar med nya affärsmöjligheter och kunskapsspridning till de etablerade företagen samt att de nya företagen, genom att öka konkurrensen, kan ändra de etablerade företagens beteende och på så sätt främja förnyelse och produktivitetstillväxt.

Sammanfattningsvis kan det sägas att nya företag som startas i regel har högre produktivitet än företag som läggs ned. De nya företagen har dock lägre produktivitetsnivå än de kvarvarande företagen, så på kort sikt bidrar inte nya företag till någon stor produktivitetsökning. På kort sikt kan istället nedläggning av lågproduktiva företag ha en större betydelse för produktivitetstillväxten än vad nyföretagandet har. På längre sikt finns det däremot tydliga indikationer i litteraturen på att nyföretagandet har en stor betydelse för produktivitetstillväxten.

Här bör kanske påpekas att för att nya företag ska kunna ha en påverkan på lite längre sikt krävs det att de överlever. Det är därför

¹⁴ Ahn (2001).

¹⁵ Karlsson och Nyström (2007).

inte tillräckligt att många nya företag startas. Om dessa nya företag inte är livskraftiga nog att överleva och växa, så att de hinner generera mervärde, blir det bara en form av slöseri med resurser som hade kunnat komma till större nytta någon annanstans.

3.3.2 Nya och nedlagda företag

Det finns flera sätt att mäta nya och nedlagda företag. Här redovisas enbart mått på nya företag. Det görs dels för att det finns en bättre tillgänglighet när det gäller statistik av nya företag jämfört med nedlagda företag. Den huvudsakliga orsaken till att enbart mått på nya företag väljs är dock att det finns en så tydlig samvariation mellan antalet nya och antalet nedlagda företag att det i allmänhet räcker med att redovisa ett av dessa mått. Detta samband är tydligt både när det gäller branscher och när det gäller länder. Då antalet nystarter i en bransch ökar med en procent så ökar antalet nedläggningar med 0,97 procent.¹⁶ På samma sätt har länder med en hög andel nystartade företag även en hög andel nedlagda företag.

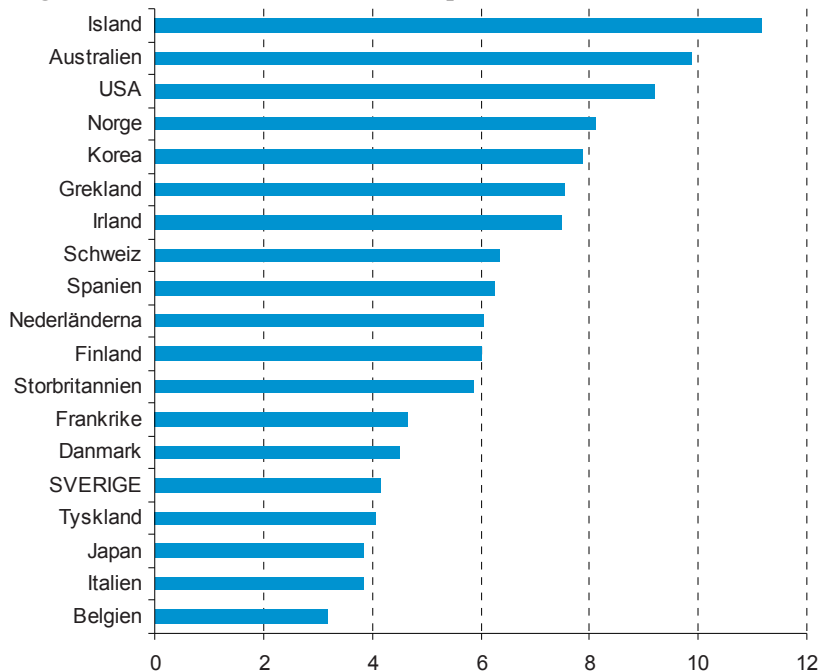
Nyföretagaraktivitet

Då registerbaserad statistik för nystartade företag som gick att jämföra mellan länder var mycket begränsad startades för drygt 10 år sedan ett internationellt samarbetsprojekt med namnet Global Entrepreneurship Monitor (GEM). Inom ramen för detta samarbetsprojekt görs årligen en intervjuundersökning i respektive land som ingår i samarbetet. I intervjuundersökningen ställs ett antal frågor som rör företagande och entreprenörskap. Det mest använda resultatet från undersökningen är ett index som kallas nyföretagaraktivitet (TEA). Nyföretagaraktivitet definieras som andelen i befolkningen som vid intervjutillfället var involverad i att starta ett företag eller som var ägare eller ledare för ett aktivt företag som var yngre än 42 månader. Ett genomsnitt av resultaten från undersökningen under de fem senaste åren (år 2006-2010) visas i diagram 3.1.¹⁷

¹⁶ Andersson (2006).

¹⁷ Det är flera länder, däribland Sverige, där undersökningen inte genomförts varje enskilt år. Då nivån för de enskilda länderna är relativt stabil över tid och ländernas inbördes förhållande inte heller förändras i så stor utsträckning mellan olika år används här ett genomsnitt över fem år. För att ett land ska finnas med i diagrammet krävs att det finns värden för minst två av de fem aktuella åren.

Diagram 3.1: Nyföretagaraktivitet, andel av befolkningen 18-64 år, genomsnitt för åren 2006-2010, procent

Källa: Global Entrepreneurship Monitor (GEM).

Undersökningen bygger på relativt få intervjuer, cirka 2000 per land, och tolkningen av vem som är ”involverad i att starta företag” kan variera mellan olika länder. Det finns därför en viss osäkerhet i länderjämförelsen. Det är dock en betydande skillnad i nivå mellan länderna med de högsta och de lägsta värdena så vissa slutsatser bör ändå kunna dras. Sverige ligger på en förhållandevis låg nivå i jämförelsen, med en 15:e plats bland de 19 jämförda länderna. I Belgien, Italien, Japan och Tyskland är värdet på indexet lägre än i Sverige. De länder som sticker ut med ett betydligt högre värde än övriga länder är Island, Australien och USA.

GEM innehåller en betydande mängd information utöver vad som redovisas i diagram 3.1. Bland annat är det möjligt att dela upp nyföretagaraktivitet i om den drivs av nödvändighet eller av möjlighet. Möjlighetsbaserat företagande innebär att man ”dras” in i företagandet, exempelvis till följd av att man upptäckt en ny affärsmöjlighet. Samtidigt föreligger det andra möjligheter för individen, vilket innebär att företagandet är ett frivilligt och aktivt

val. Nödvändighetsbaserat företagande innebär att man "trycks" in i företagandet, kanske till följd av svårigheter att få ett annat arbete på arbetsmarknaden. Forskning visar att det möjlighetsbaserade företagandet tenderar att vara mer produktivt och värdeskapande. Sverige är ett av de länder där andelen möjlighetsbaserade företag är störst. Skillnaden mellan länderna i diagram 3.1 är dock inte så stor, i samtliga av dessa länder är en majoritet av företagandet möjlighetsbaserat. I GEM-samarbetet ingår dock betydligt fler länder och då går det att utläsa att det nödvändighetsbaserade företagandet är betydligt vanligare i mindre utvecklade länder.

Antalet nya företag

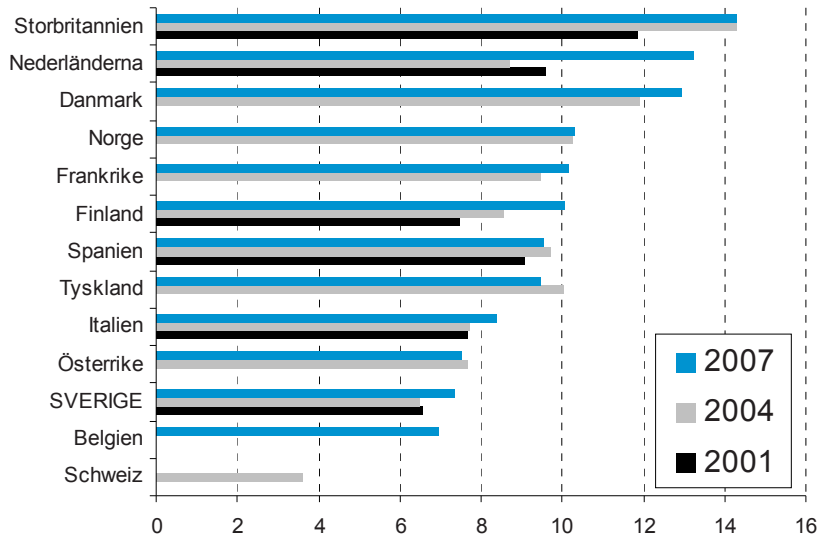
Antalet nya företag mäts även utifrån registerbaserade uppgifter. I dagsläget finns dock inte någon jämförbar registerbaserad statistik över nyföretagaruppgifter i lika många länder som t.ex. när det gäller nyföretagaraktivitet.

För att jämföra antalet nya företag mellan länder krävs att antalet normaliseras på något vis. De vanligaste sätten att normalisera antalet nya företag är att sätta de nya företagen i relation till antingen stocken av befintliga företag eller i relation till befolkningens storlek. Sverige har ett stort antal företag i relation till befolkningen jämfört med många andra länder, vilket leder till att Sverige får ett lägre nyföretagande om antalet nya företag mäts i relation till företagsstocken än om det mäts i relation till befolkningen.

På senare tid har även ett nytt mått tillkommit där det krävs att företagen ifråga har en anställd för att räknas. Antalet nya företag definieras som alla genuint nystartade företag dvs. företag som registrerats och inte tillkommit genom olika former av omstruktureringar eller reaktiverats mindre än två år efter de senast bedrev verksamhet. Nya företag med anställda består av nya företag som redan år 1 har minst en anställd. I nya företag med anställda ingår även företag som under ett givet år har uppnått kriteriet att ha anställda även om de existerat tidigare år men då inte haft någon anställd. Då dessa båda mått visar på delvis olika aspekter redovisas här båda, antal nya företag i diagram 3.2 och antalet nya företag

med anställda i diagram 3.3. I båda fallen redovisas antalet nya företag som andel av respektive företagsstock.¹⁸

Diagram 3.2 Antal nystartade företag, andel av företagsstocken, år 2001-2007, procent

Källa: Eurostat.

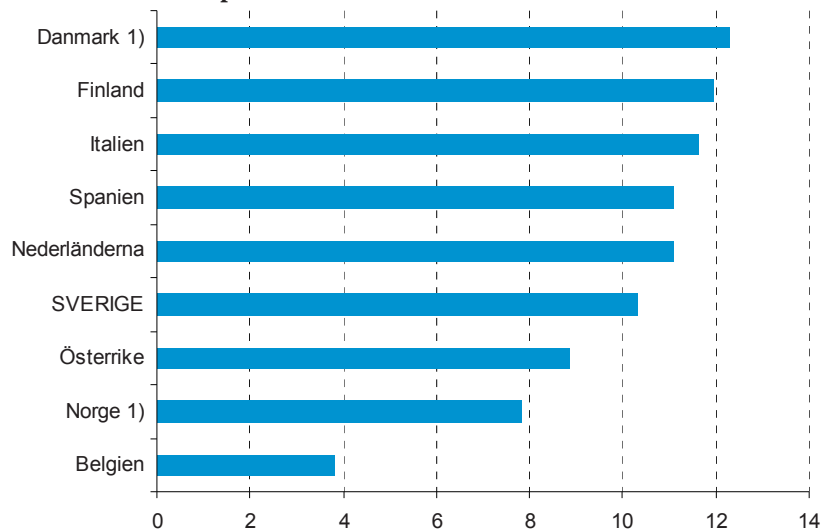
Diagram 3.2 visar på att antalet nya företag i Sverige är få, relativt de andra jämförda länderna. Sverige hamnar på plats 11 av de 13 jämförda länderna, endast i Belgien och i Schweiz är antalet nya företag, i relation till företagsstocken mindre. Flest företag relativt företagsstocken startas i Storbritannien och Nederländerna följt av Danmark. Det går inte att studera utvecklingen över tid för samtliga länder då det saknas en del observationer. För merparten av de länder där det finns statistik för flera år ökar antalet nya företag, däribland i Sverige.

När det gäller antalet nya företag med anställda framträder en något annan bild, vilket framgår av diagram 3.3. Sverige placerar sig något högre i rankingen bland de jämförda länderna. Den stora skillnaden för Sverige är att nivåskillnaden till de länder som har det största antalet nya företag är betydligt mindre när företag med anställda studeras. I Nederländerna, Norge och Danmark är nyföretagandet mindre då nya företag med anställda mäts. Trots

¹⁸ Vid mätning av antalet nya företag utgörs företagsstocken av samtliga aktiva företag. Då nya företag med anställda mäts utgörs företagsstocken av samtliga företag med anställda.

det är Danmark det land som har det högsta antalet nya företag med anställda. Länder som, likt Sverige, har en högre nystartsfrekvens bland företag med anställda är Finland och Italien. Som tidigare nämdes är statistiken över antalet nya företag med anställda relativt ny så den medger ännu inte en jämförelse över tid.

Diagram 3.3 Antal nya företag med anställda, andel av företagsstocken, år 2007, procent

Källa: Eurostat.

1) Avser år 2006.

3.3.3 Snabbväxande företag

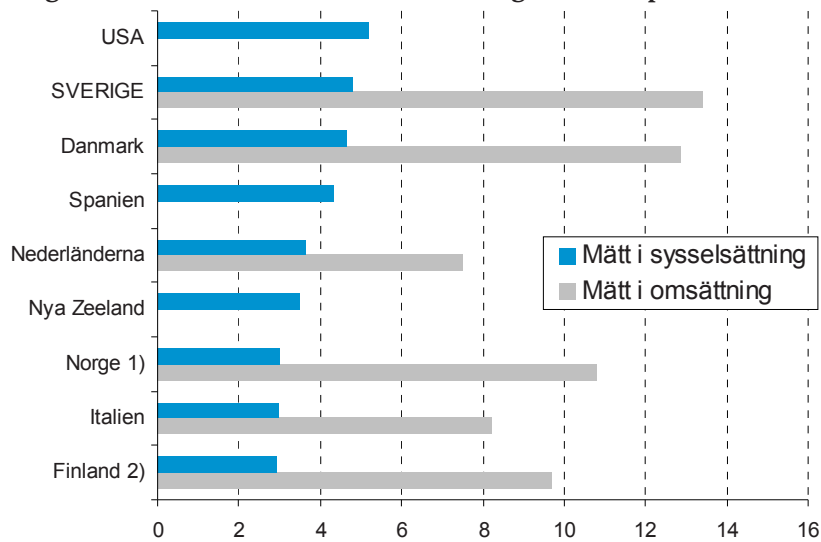
Att företag startas är en viktig del av näringslivsdynamiken, men om inte företagen utvecklas och växer skapas inte något betydande mervärde. På senare tid har särskilt betydelsen av snabbväxande företag, ibland kallade gaseller, lyfts fram. En översikt av forskningen av snabbväxande företag visar att relativt få och snabbt växande företag genererar en oproportionellt stor andel av nettotillskottet av nya jobb jämfört med övriga företag.¹⁹

Ett internationellt jämförbart mått på snabbväxande företag tas fram av Eurostat och OECD. Som snabbväxande företag räknas alla företag med en genomsnittlig årlig tillväxt på mer än 20 procent

¹⁹ Henrekson och Johansson (2010).

per år under en treårsperiod. Tillväxt kan mätas i antalet anställda eller i omsättning. Här finns även en undre gräns på 10 anställda, dvs. endast de företag som hade minst 10 anställda i början av den treåriga observationsperioden omfattas. Detta tröskelvärde motiveras främst av att mindre företag även med en liten absolut tillväxt skulle räknas som snabbväxande. Genom att tillväxten här beräknas utifrån relativ tillväxt skulle exempelvis ett litet företag som växer från 1 till 2 anställda under tre år betraktas som ett snabbväxande företag. Antalet snabbväxande företag som andel av det totala antalet befintliga företag, både i termer av sysselsättning och omsättning, visas i diagram 3.4.

Diagram 3.4 Andel snabbväxande företag, år 2007, procent

Källa: Eurostat (Uppgifter för Nya Zeeland och USA är hämtade från OECD).

1) Avser år 2006.

2) Avser år 2005.

Av diagram 3.4 framgår att USA, följt av Sverige, har den högsta andelen snabbväxande företag, mätt i sysselsättning, av de jämförda länderna. Mätt i omsättning har istället Sverige den högsta andelen snabbväxande företag. Här finns dock endast statistik för 6 länder, bl.a. saknas statistik för USA som har den högsta andelen när tillväxten mäts i sysselsatta. Den lägsta andelen snabbväxande företag, om tillväxten mäts i sysselsättning, återfinns i Finland, Italien och Norge.

Resultaten i diagram 3.4 bör tolkas med försiktighet eftersom det ännu bara finns statistik för ett fåtal år och för ett begränsat antal länder. Samtidigt är tre år en relativt kort period för att mäta tillväxt med tanke på att ett företags tillväxtkurva oftast inte är linjär utan oregelbunden.

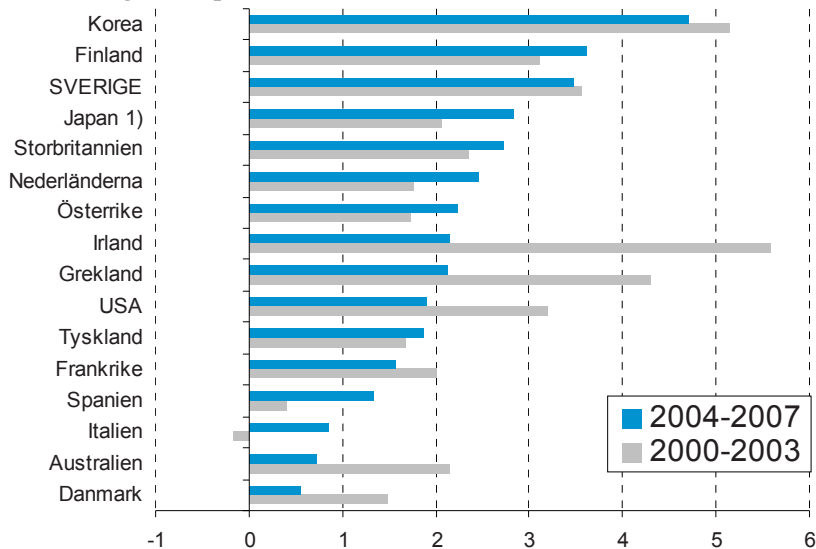
3.4 Näringslivets utveckling

Som beskrivits tidigare i detta kapitel är alla delar i näringslivsdynamiken viktiga för produktivitetstillväxten i näringslivet. Det innebär att utvecklingen i företag som varken är nya eller snabbväxande också är av intresse att studera. En betydande del av produktivitetstillväxten sker i befintliga företag som utnyttjar resurser på ett effektivare sätt. Här är det dock svårt att erhålla internationellt jämförbar statistik över de olika delarna av dynamiken. Vi väljer här istället att avsluta kapitlet med några mer aggregerade indikatorer, som speglar utvecklingen i hela näringslivet.²⁰

En god produktivitetstillväxt i näringslivet indikerar att företagen generellt har varit bra på att förnya och effektivisera sig. Förbättrad produktivitet kan genereras på många olika sätt, där dynamiken som redovisats i föregående avsnitt är en del. Av diagram 3.5 framgår den årliga genomsnittliga tillväxttakten av produktiviteten i näringslivet.

²⁰ Näringslivet mäts här utifrån vad EU KLEMS databasen definierar som "Market economy". Enligt den definitionen räknas hela ekonomin in förutom offentlig förvaltning (inkl. försvaret), utbildning, hälso- och sjukvård. Även fastighetsverksamhet är exkluderad.

Diagram 3.5: Produktivitet i näringslivet, år 2000-2007, årlig förändringstakt, procent

Källa: EU KLEMS, Release November 2009.

Anm: Produktiviteten mäts som förädlingsvärde per arbetad timme.

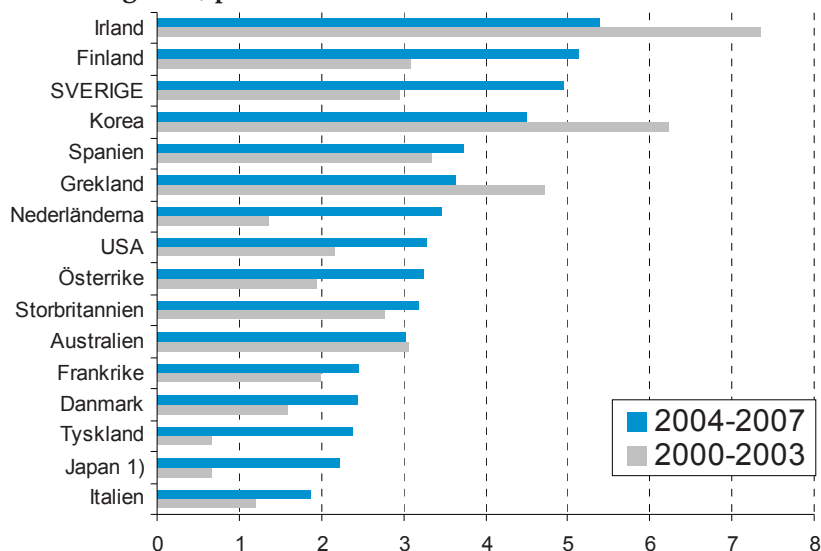
1) 2004-2007 avser år 2004-2006.

Sverige har näst efter Korea och Finland haft den starkaste produktivitetstillväxten i näringslivet under åren 2004-2007, vilket visas i diagram 3.5. Dessa tre länder tillhörde även toppländerna när det gäller produktivitetstillväxt i näringslivet under perioden 2000-2003. Under denna period var även tillväxttakten i produktiviteten hög i Irland, Grekland och USA. I dessa länder har dock tillväxttakten minskat påtagligt under perioden 2004-2007. Den svagaste produktivitetstillväxten under åren 2004-2007 återfinns i Danmark och Australien.

Den internationellt jämförbara statistiken som används här sträcker sig endast till 2007. I Sverige sjönk sedan produktiviteten i näringslivet under 2008 och 2009. Att produktiviteten sjönk under framförallt 2009 beror till en betydande del på att företagens försäljning minskade kraftigt till följd av den svaga konjunkturen samtidigt som företagen inte minskade antalet arbetade timmar i samma uträkning. Med tanke på den ovanligt svaga konjunkturen med minskande BNP i de flesta OECD-länder är det troligt att den utveckling av produktiviteten vi sett i Sverige även förekommit i ett flertal andra länder.

Utvecklingen av den totala ekonomiska aktiviteten i näringslivet illustreras i diagram 3.6 i form av årlig tillväxttakt av förädlingsvärdet.

Diagram 3.6: Förädlingsvärdet i näringslivet, år 2000-2007, årlig förändringstakt, procent

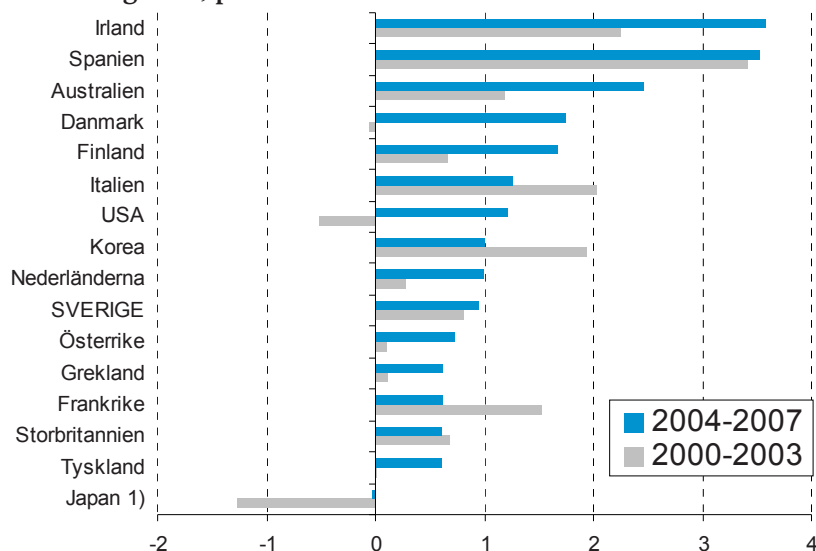
Källa: EU KLEMS, Release November 2009.

1) 2004-2007 avser år 2004-2006.

Under de fyra åren 2004 till 2007 växte förädlingsvärdet i det svenska näringslivet med i genomsnitt 5 procent per år. Det var bara Irland och Finland som hade en starkare tillväxt i näringslivet. Den svagaste tillväxten under dessa år återfinns i Italien, Japan och Tyskland. Merparten av de jämförda länderna i diagram 3.6 hade en högre tillväxt i näringslivet under perioden 2004-2007 jämfört med fyraårsperioden innan. I Sverige ökade den årliga tillväxttakten från 3 till 5 procent mellan perioderna 2000-2003 och 2004-2007. Irland vars näringsliv hade den högsta tillväxten under 2004-2007 hade en ännu högre tillväxt åren dessförinnan.

Avslutningsvis i detta kapitel studeras sysselsättningsutvecklingen i näringslivet. Den årliga genomsnittliga sysselsättningsförändringen visas i diagram 3.7

Diagram 3.7: Sysselsättning i näringslivet, år 2000-2007, årlig förändringstakt, procent

Källa: EU KLEMS, Release November 2009.

1) 2004-2007 avser år 2004-2006.

I diagram 3.7 visas att sysselsättningen i näringslivet under åren 2004 till 2007 ökade snabbast i Irland och Spanien. Sysselsättningen i näringslivet ökade här med i genomsnitt 3,5 procent per år. Även fyraårsperioden innan var sysselsättningstillväxten snabbast i dessa båda länder. I Sverige har sysselsättningstillväxten varit lite mer blygsam. Det gör att Sverige placerar sig på plats 10 av de 16 jämförda länderna under perioden 2004-2007. I Sverige var sysselsättningstillväxten knappt 1 procent per år i genomsnitt under perioden 2004-2007. Det var en marginell förbättring jämfört med perioden 2000-2003. Den svagaste sysselsättningsutvecklingen återfinns i det japanska näringslivet. Där minskade sysselsättningen med över 1 procent per år under perioden 2000-2003. Inte heller under de därefter kommande fyra åren har sysselsättningen ökat, utan istället varit nära oförändrad.

3.5 Sammanfattning och slutsatser

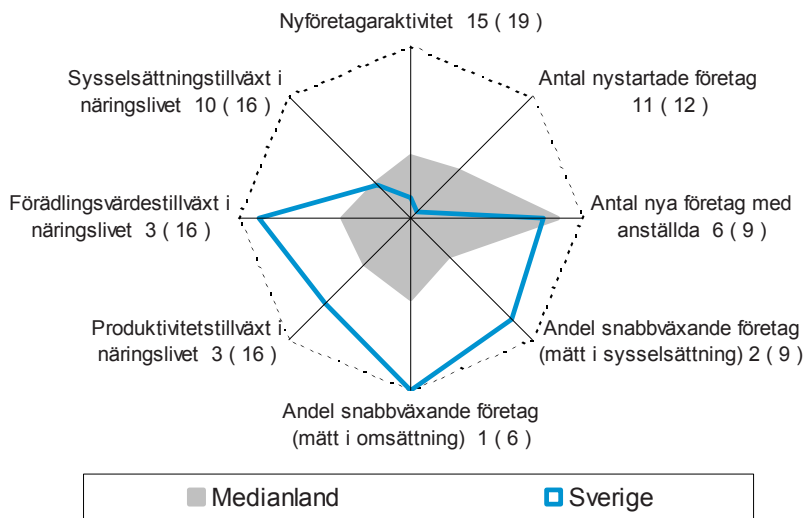
I Sverige är nyföretagandet lågt i jämförelse med andra länder. Det är relativt få personer som håller på att starta eller nyligen har

startat ett nytt företag i Sverige och antalet nya företag som startas är få. Då man endast studerar antalet nya företag som är så stora att de har anställda är dock antalet nya företag i Sverige betydligt fler i jämförelse med andra länder.

När det gäller andelen snabbväxande företag finns endast statistik för ett fåtal länder och bara något enstaka år, men den statistik som finns tillgänglig visar att andelen snabbväxande företag är hög i Sverige jämfört med övriga jämförda länder.

Det svenska näringslivet har under flera år på 2000-talet haft en tillväxttakt som är högre än merparten av de övriga OECD-länderna i denna jämförelse. Denna relativt höga tillväxt av förädlingsvärdet i det svenska näringslivet har främst drivits av en hög produktivitetstillväxt. Sysselsättningen har visserligen ökat i det svenska näringslivet men i en takt som ligger något under genomsnittet för de jämförda länderna. Samtliga indikatorer i detta kapitel sammanfattas i figur 3.2

Figur 3.2: Indikatorer rörande företagens dynamik och utveckling – översikt

Källa: se respektive indikator.

Anm: Tolkningen av figuren är att ju längre ut linjen är desto bättre värde. Siffran efter respektive indikators namn anger Sveriges position i länderjämförelsen och inom parentes anges antalet jämförda länder. För en mer detaljerad beskrivning se Kapitel 1, Inledning.

4 Företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital

Ett företagsklimat som stimulerar till företagande och innovation är en nyckelfaktor för ekonomisk framgång. Viktiga förutsättningar för ett gott företagsklimat är transparenta legala strukturer, tydliga institutionella ramverk samt effektiva administrativa och stabila finansiella system. Ekonomisk frihet, obefintlig eller låg korruptionsnivå, konkurrenskraftiga skatter, administrativa och rättsliga begränsningar samt tillgång till kapital är centrala delar i en politik som syftar till att öka ett lands konkurrenskraft.

Internationaliseringen och globaliseringen ställer många krav på och erbjuder nya utmaningar för det svenska näringslivet. Strukturomvandling, nya expanderande branscher, företag som växer och blir alltmer internationella förutsätter ett företagsklimat som ger goda möjligheter till fortsatt tillväxt- och sysselsättningsutveckling.

På den politiska agendan finns åtgärder som syftar till att göra det lönsamt för individen att arbeta, för företagen att anställa, för affärsänglar att bidra med finansiering och för utländska bolag att investera i Sverige. Minskade administrativa kostnader för företagen står också i fokus. I 2011 års budgetproposition anges att ”Regeringens övergripande mål med regelförenklingsarbetet är att åstadkomma en märkbar positiv förändring i företagens vardag.” Till stöd för detta finns ett mål om att minska företagens administrativa kostnader till följd av statliga regler med 25 procent.

I detta kapitel visas internationella jämförelser utifrån utvalda indikatorer, som belyser olika aspekter av företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital.

4.1 Indikatorer

Företagsklimatet och det institutionella ramverket har en betydande inverkan på ett lands ekonomiska tillväxt och konkurrenskraft. I detta kapitel redogörs för ett urval av indikatorer som belyser Sveriges relativa position på områden som beskattning, finansiering och administrativa hinder. Indikatorerna är:

Beskattning

- Bolagsskattesats
- Effektiv genomsnittlig beskattning av aktiebolag
- Effektiv marginell beskattning av aktiebolag

Finansiering

- Tillgång till banklån
- Inhemsk kreditgivning till den privata sektorn
- Aktiemarknadskapitalisering
- Privat riskkapital i tidiga skeden
- Privat riskkapital i expansionsskeden

Reglers betydelse för företagande

- Entreprenörskapshinder
- Handels- och investeringshinder
- Tidsåtgång och kostnader förknippade med företagsnedläggning

4.2 Legala strukturer

Effektiva och korruptionsfria institutioner och legala strukturer är viktiga faktorer för företagets aktiviteter och produktivitet, särskilt sett i ljuset av den finansiella och ekonomiska krisen. En mängd indikatorer, eller kombination av indikatorer, mäter dessa institutionella förhållanden och rankar länderna utifrån dem. Som exempel kan nämnas indikatorer som återspeglar och jämför länders korruptionsnivå, skydd av äganderätter, grad av ekonomisk frihet och politiska miljö och stabilitet m.m.²¹

Gemensamt för utfallet av dessa indikatorer är att det inte finns stora skillnader mellan OECD:s medlemsländer eller över tid. Sverige, tillsammans med övriga nordiska länder, har en mycket låg nivå av korruption samt ett högt skydd av äganderätten. Vid jäm-

²¹ Transparency International, Property Rights Alliance och Index of Economic Freedom är exempel på källor som innehåller indikatorer av denna karaktär. Även om dessa index riktar sig mot viktiga förhållanden redovisas de inte här, främst eftersom skillnaderna mellan de här jämförda länderna är mycket små, i förhållande till de skillnader som finns jämfört med många andra av världens länder.

förelser av ekonomisk frihet, som också innehåller inslag av korruptionsnivå och skydd av äganderätt, ligger Sverige i paritet med genomsnittet för OECD-länderna. Grekland, Italien och Korea är bland de länder som presterar sämst i termer av korruption och ekonomisk frihet.

Utöver länderjämförelser av detta slag finns det även en bred empirisk litteratur som använder den här typen av indikatorer för att undersöka sambandet mellan institutioner och ekonomisk tillväxt.²² Gemensamt för många av dessa studier är att det negativa sambandet mellan exempelvis korruption och ekonomisk tillväxt går via det faktum att korruption utgör ett hinder för investeringar och handel liksom för ackumulering av såväl humant- som fysiskt kapital. Dessa indirekta kanaler är i mångt och mycket knutna till företagets konkurrenskraft.

Legala strukturer spelar uppenbart en stor roll för näringslivets konkurrenskraft men i en bred internationell jämförelse har Västeuropa och de här jämförda OECD-länderna relativt likartade förutsättningar på detta område. Olika länders skattesatser lyfts däremot ofta fram i jämförelser mellan olika länders näringslivsklimat.

4.3 Beskattning

4.3.1 Bolagsskatt

Lokaliseringen av direktinvesteringar spelar en viktig roll för den ekonomiska utvecklingen i ett land, speciellt i dagens globaliserade ekonomier. I kapitel 2 finns ett flertal motiv till varför företag investerar i andra länder. En faktor som har betydelse för avkastningen på en investering är bolagsskatten.

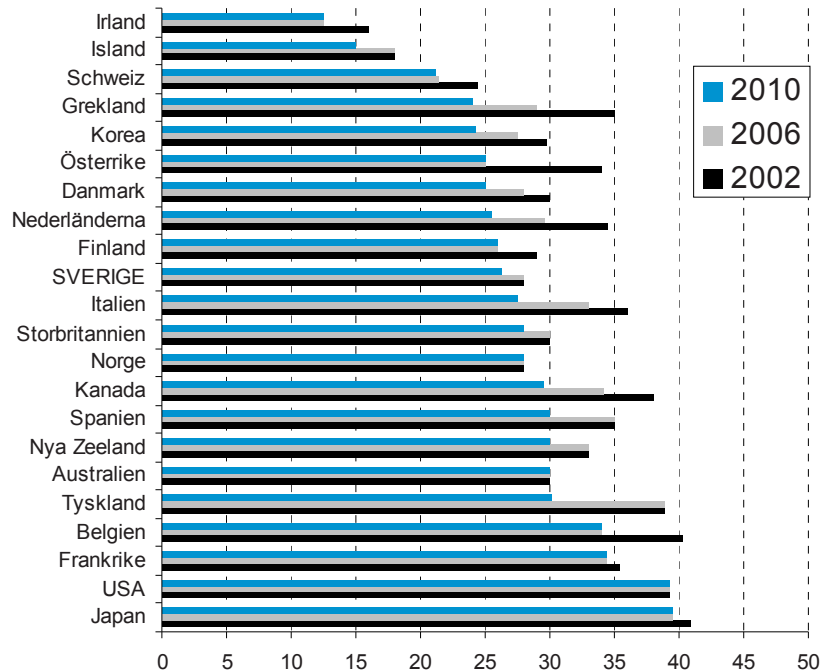
I figur 4.1 visas den *nominella* bolagsskattesatsen för olika länder. Figuren visar en tydlig trend av sänkta bolagsskatter för de flesta OECD-länderna. Även om bolagsskattesatsen har sänkts i Sverige har sänkningarna varit mer omfattande i flera andra länder, vilket har medfört att Sverige fallit till en 10:e plats i rangordningen bland länderna. Detta är en trend som pågått sedan 1990-talet. 1995 var den svenska nominella bolagsskattesatsen 28 procent och genomsnittet för EU:s 27 medlemsstater var 37,5 procent. Därefter har bolagsskatten sänkts i många länder. Den genomsnittliga

²² Se exempelvis Podobnik m.fl. (2008).

bolagsskatten uppgår nu till 25,9 procent i EU27, vilket gör att Sverige med en skattesats på 26,3 procent nu ligger över EU-genomsnittet. Irland och Island har de lägsta nivåerna av bolagsskattesatsen. Tyskland, Belgien och Frankrike tillhör de europeiska länder som har en hög bolagsskattesats. Medan Kanada har sänkt sin bolagsskattesats ligger USA och Japan på höga och oförändrade skattesatser över tid.

En anledning till varför det finns så stora skillnader i bolagsskattesats mellan dessa länder kan bl.a. vara andelen internationellt kapital/investeringar i ett land. Länder med stor inhemsk marknad är mindre känsliga för höga bolagsskatter. Bolagsskattesatsen bör därmed ses i relation till dess effekt i det internationella utbudet av kapital och investeringar.²³

Figur 4.1: Bolagsskattesats, 2002-2010, procent

Källa: OECD.

För att ytterligare fånga bolagsskattens dynamiska effekt på investeringar är det nödvändigt att komplettera informationen från den nominella bolagsskatten med andra delar i *skattesystemet* som

²³ För en bredare analys av internationella aspekter av bolagsskatten, se Randolph (2005).

bestämmer skattebasen. Viktiga faktorer som har en stor betydelse i detta sammanhang är ett lands avskrivningssystem, dvs. hur snabbt ett företag skriver av investeringar i maskiner och byggnader²⁴, beskattningen av skulder samt beskattningen av realisationsvinster, utdelningar och räntor. Alla dessa faktorer påverkar företagets kapitalkostnad och därmed ett lands förmåga att attrahera investeringar.

För att beakta dessa aspekter av skattesystemet beräknas s.k. *effektiva bolagsskatter*. Dessa bredare mått är, i ett internationellt perspektiv, mer relevanta för företagets investeringsbeslut.

Beräkningar av effektiva bolagsskatter ingår i ett EU-projekt om effektiva skattesatser i den utvidgade Europeiska unionen. Metodologin baseras på en hypotetisk marginalinvestering i ett land. Skillnaden mellan kapitalkostnaden, dvs. den implicita realavkastningen före skatt, och realavkastningen efter skatt utgör den avkastning som krävs för att investera. Detta mått kallas *effektiv marginell bolagsskatt*²⁵ och fångar skattesystemets inverkan på företagets investeringsincitament. En annan ansats utgår från att mäta skatternas inverkan på företagets lokaliseringsbeslut för en icke-marginell investering utifrån diskreta val, dvs. mellan två ömsesidigt uteslutande platser där företaget väljer att investera. Detta mått kallas *effektiv genomsnittlig bolagsskatt*²⁶ och mäter nuvärdet av ett bolags skattebetalning, uttryckt som andel av bolagets nuvärde av intäktströmmar (exklusive de initiala kostnaderna för investeringen).²⁷

De effektiva bolagsskatterna beror på ett lands skatteregler för ett bolag och de olika avdrag som systemet tillåter. Undantag och uppskov av vissa inkomstkällor minskar den beskattningsbara inkomsten eller leder till uppskjuten skattebetalning jämfört med en alternativ hypotetisk investering, vilket medför att den effektiva bolagsskattesatsen minskar i förhållande till den nominella. Andra faktorer, såsom omöjlighet att justera avskrivningsavdrag för inflationseffekter, kan öka den effektiva bolagsskattesatsen i förhållande till den nominella.

Diagram 4.1 visar den effektiva genomsnittliga bolagsskattesatsen, EATR, för ett antal OECD-länder. Sammantaget är de

²⁴ Exempelvis kan en låg bolagsskattesats neutraliseras av mindre generösa avskrivningsregler som används för att finansiera en sådan låg skattesats.

²⁵ EMTR (effective marginal tax rate).

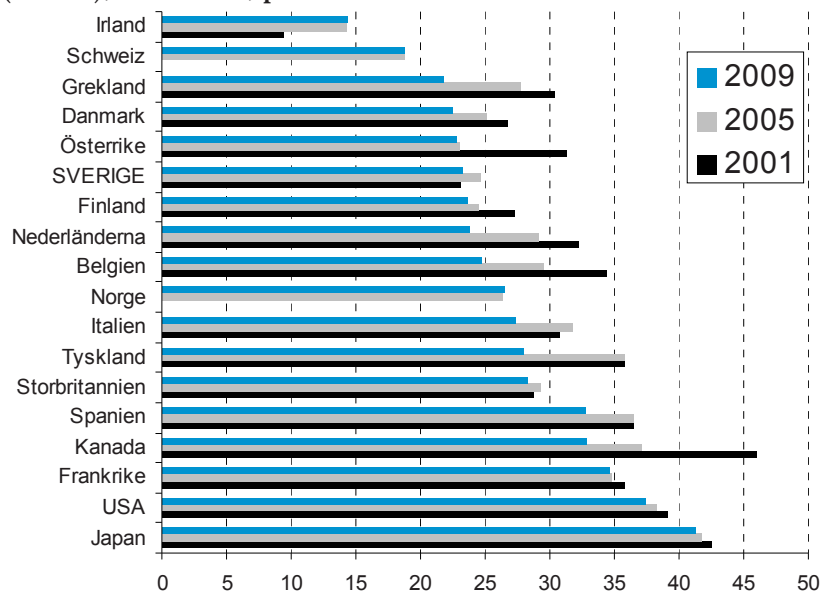
²⁶ EATR (effective average tax rate).

²⁷ För mer detaljerad information om effektiva bolagsskatters definition och metodologi som använts vid framtagningen, se Devereux m.fl. (2009).

nominella och effektiva skattesatserna nära korrelerade och rangordningen av länder utifrån den effektiva bolagsskatten liknar i stora delar rangordningen för den nominella bolagsskatten. Sänkta nominella bolagsskattesatser är en viktig bidragande orsak till sänkta effektiva bolagsskattesatser över tid. Andra reformer inom bolagsskattesystemet, såsom förändringar av kapitalavdrag och breddning av skattebasen, påverkar också relationen mellan dessa skattemått över tid.

Omfattningen av dessa reformer påverkar relationen mellan nominella och effektiva bolagsskatter. Belgien har den lägsta kvoten, eller största skillnaden, mellan effektiv genomsnittlig bolagsskatt (diagram 4.1) och nominell bolagsskatt (figur 4.1) för år 2009, följt av Sverige och Schweiz. Sverige har lägre effektiv genomsnittlig skattesats jämfört med Nederländerna och Finland, vilket inte var fallet beträffande den nominella skattesatsen. En betydande förklaring till att Sveriges placering förbättras något, då den effektiva bolagsskatten mäts istället för den nominella, är relativt förmånliga avskrivningsregler.

Diagram 4.1: Effektiv genomsnittlig beskattning av aktiebolag (EATR), 2001-2009, procent

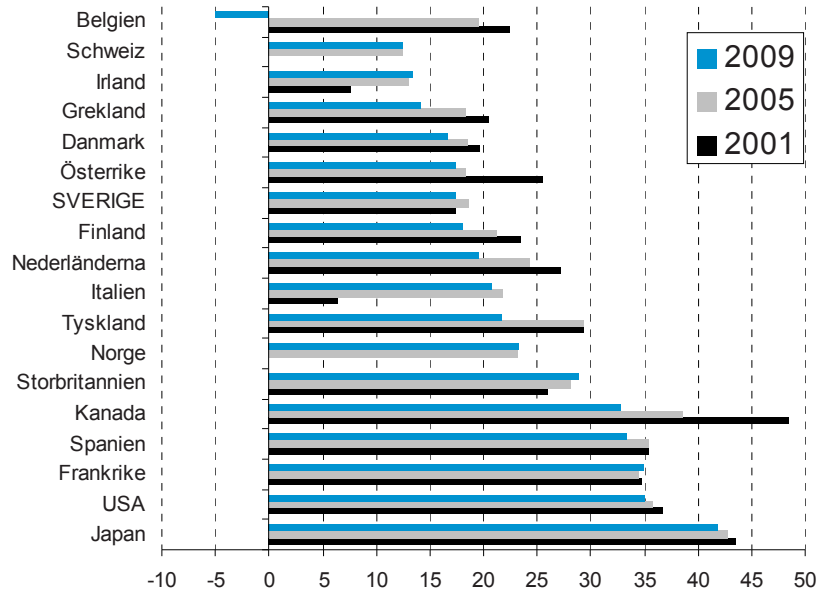
Källa: Center for European Economic Research.

Anm: Den effektiva skattesatsen för Kanada, Japan och USA avser år 2000 och inte år 2001.

Sverige uppvisar en ökning av den effektiva genomsnittliga bolagsskatten under mitten av 2000-talet. Detta beror till stora delar på en förändring av periodiseringsfonden. Genom avsättning till periodiseringsfonden har företagen möjlighet att utjämna de skattemässiga resultaten mellan olika år. Så länge skattekrediten inte återförs till beskattning medför detta en lägre effektiv beskattning. Denna modell ersattes år 2005 med en räntebeläggning av de medel som företagen avsätter till periodiseringsfonder. Detta minskar andelen skattebetalning som skjuts upp och som i sin tur medför en ökning av den effektiva skattesatsen. Sänkningen av den nominella skattesatsen från 28 till 26,3 procent år 2009 medför emellertid en sänkt effektiv genomsnittlig skattesats som år 2009 uppgår till 23,2 procent.

Slutligen visar diagram 4.2 den effektiva marginella skattesatsen, EMTR, för olika länder. Detta mått visar effekten av bolagsskatten på avkastningen för nya investeringar. Den svenska effektiva marginella skattesatsen på 17,4 procent år 2009 är betydligt lägre än den genomsnittliga nivån och uppvisar inte några stora förändringar under 2000-talet. Den effektiva marginella bolagsskatten är i genomsnitt 20 procent lägre jämfört med den effektiva genomsnittliga bolagsskatten, vilket visar att de förändringar i skattesystemet som länderna gjort har fått mer genomslag i den effektiva marginella beskattningen än i den effektiva genomsnittliga beskattningen.

Diagram 4.2: Effektiv marginell beskattning av aktiebolag (EATR), 2001-2009, procent

Källa: Center for European Economic Research.

Anm: Den effektiva skattesatsen för Kanada, Japan och USA anser år 2000 och inte år 2001.

Sverige behåller, med skillnad för Belgien, samma placering i förhållande till andra länder som för den effektiva genomsnittliga skatteindikatorn i diagram 4.1. Belgien har infört ett nytt system med ränteavdrag för eget kapital under 2006. Detta förklarar de låga värdena på såväl den effektiva genomsnittliga bolagskatten som den effektiva marginella bolagskatten under de senare åren.²⁸

4.3.2 Andra skatter

Bolagsskattesatsen är en viktig faktor för entreprenöriell aktivitet och för företagets beslut om var de ska göra sina direktinvesteringar men den bör ses i sin fulla komplexitet. Nya studier, som tar hänsyn till en rad andra faktorer, visar att bolagsskattesatsen har en inverkan på företags investeringsbeslut. Samma litteratur visar att även andra skatter som ett företag möter har betydelse. Skillnader i skattekil eller arbetskostnad uppvisar en

²⁸ se Devereux m.fl. (2009).

betydande effekt på direktinvesteringar.²⁹ Det bör också nämnas att även indirekta skatter såsom fastighetsskatt, moms och punkt-skatter, påverkar direktinvesteringarnas lönsamhet.

Det kan mycket väl vara sammansättningen av de olika skatterna och inte de individuella skattesatsnivåerna eller skattetrycket allmänt sett, som har störst betydelse.

4.4 Finansiering

Tillgång till finansiering är en viktig faktor för ett lands företagsklimat. Denna tillgång bidrar till en effektiv fördelning av resurserna i ekonomin, genom att underlätta nystartandet av företag, säkerställa livskraftiga investeringar samt möjliggöra innovationer och utveckla ny teknik.

Det finns olika strategier för att finansiera investeringar. De vanligaste formerna är *lånefinansiering* och finansiering via *eget kapital*. Lånefinansiering är en strategi som innebär att låna pengar från långivare eller investerare under förutsättning att hela beloppet återbetalas i framtiden, oftast med ränta. Finansiering via eget kapital, där investeraren får aktivt delägarskap i bolaget i utbyte mot sina investerade medel, behöver däremot inte återbetalas.

Det finns flera möjliga system för lånefinansiering - exempelvis lån från privatpersoner, banker eller andra finansiella institutioner, försäljning av obligationer, växlar, andra skuldförbindelser, eller andra former av krediter. Den mest använda typen av skuldfinansiering är dock ett vanligt lån.

Finansiering via eget kapital innehåller flera möjliga lösningar utifrån ägarstruktur och företagets kommersiella skeden. Den vanligaste formen av eget kapital är finansiering via *riskkapital*, som tillhandahåller kapital till företag som inte är börsnoterade.³⁰ Dessa är ofta privatägda nystartade företag, teknikrelaterade och med stor tillväxtpotential. Eftersom tillväxten av dessa företag i allmänhet är förenade med hög osäkerhet och icke-likvida tillgångar, blir tillgången till andra finansieringskällor mindre. Riskkapitalister är

²⁹ Se exempelvis Bellack m.fl. (2008)

³⁰ I detta avsnitt kommer termen riskkapital att användas som en synonym för venture capital, även om det finns skillnader i dessa former av kapitalförsörjning som vi inte i detalj går in på här. Det är dock värt att nämna att riskkapital är en breddare definition av kapitalförsörjning, där venture capital är en delmängd. Riskkapital behöver till skillnad från venture capital inte medföra ett aktivt ägande och kompetensbidrag. Riskkapital kan även innefatta investeringar i börsnoterade bolag.

aktiva investerare som inte bara placerar eget kapitalet i dessa företag utan även kan gå in med relevant kunskap, affärsutvecklingsstöd, nätverk och strategisk rådgivning.

Risikkapitalinvesteringar brukar delas upp i formellt och informellt risikkapital. *Formellt* risikkapital utgörs av risikkapitalföretag, dvs. organiserade bolag specialiserade på risikkapitalinvesteringar. Utöver privata och koncernägda risikkapitalaktörer³¹ finns det även offentliga risikkapitalföretag. I Sverige är Industriefonden och Innovationsbron de största aktörerna för tillskott av offentligt ägarkapital. De största aktörerna för offentligt lånekapital är ALMI och Norrlandsfonden.

Informellt risikkapital är investeringar som görs av privatpersoner med deras egna medel. Dessa informella risikkapitalplaceringar brukar även kallas för affärsänglar.

Finansiering via eget kapital innefattar även investeringar i företag som passerat sin första tillväxtperiod och har kommit in i en *mognad fas*. Som exempel kan nämnas finansiering av tillväxtföretag som förväntas noteras på börsen inom en snar framtid (överbrygningsfinansiering) eller finansiering för uppköp av företag (buyout kapital).

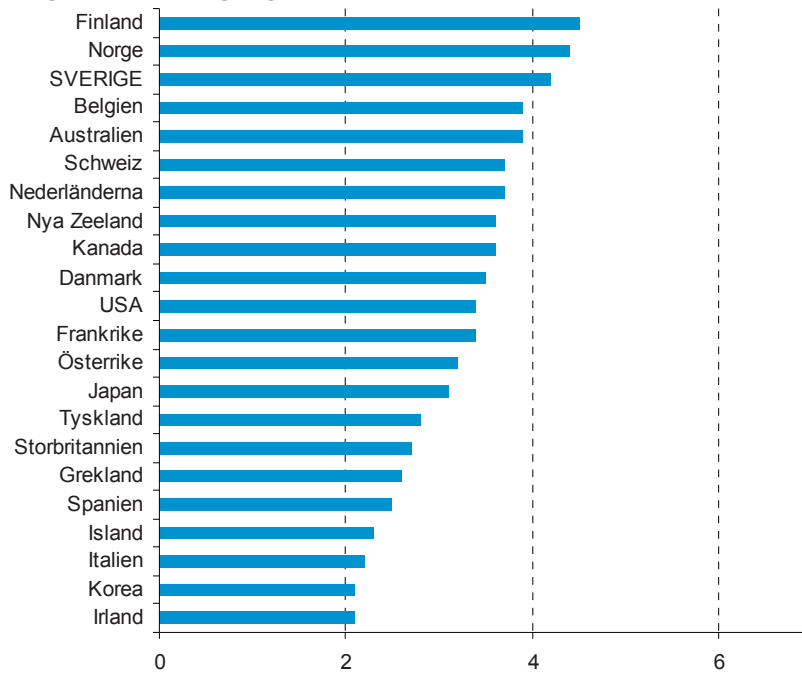
Här redovisas tillgång till finansiering via eget kapital i form av risikkapital i tidiga kommersiella skeden samt expansionsskeden. Finansiering via eget kapital som utförs av affärsänglar eller i mogna stadier kommer inte att innefattas.

4.4.1 Finansiering via lån

Banklån är en viktig finansieringskälla för företag som startar eller expanderar sin verksamhet.

³¹ Hit räknas risikkapitalföretag som ägs av privatpersoner och företag som förvaltar kapital från externa investerare samt företag som ingår i koncern vars huvudsakliga verksamhet inte är risikkapitalinvestering.

Diagram 4.3: Tillgång till banklån, 2010

Källa: WEF, Global Competitiveness Report (Executive Opinion Survey).

Anm: Index ligger mellan 1 och 7 där 7 indikerar att det är enklast att få ett banklån.

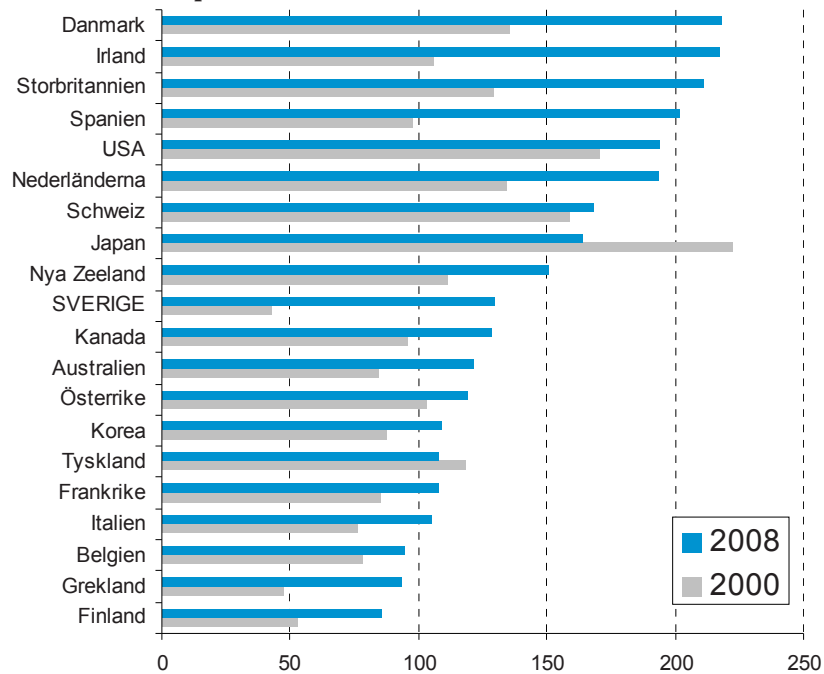
I skuggan av den finansiella krisen har tillgången till banklån blivit sämre, med påtagliga konsekvenser för många företag som följd. Diagram 4.3 redovisar en internationell jämförelse av tillgången till banklån. Indikatorn är tagen från World Economic Forum, som årligen sammanställer ett antal indikatorer, som speglar olika delar av ett lands konkurrenskraft. I sammanställningen kompletteras statistik från ett stort antal källor med en enkätundersökning till ett antal företagsledare i de analyserade länderna³². Det begränsade antalet företag per land som ingår i undersökningen medför att osäkerheten kring indikatorvärden sannolikt är stor. Av denna anledning bör indikatorvärden samt ländernas placering i diagrammet tolkas med viss försiktighet. Diagrammet kan dock ge en indikation på hur tillgången till banklån ser ut under 2010, vilket annars är svårt att få uppgifter om. Tre nordiska länder, däribland Sverige, ligger högst i jämförelsen. Sydeuropeiska länder, Irland,

³² I enkätundersökningen ingår cirka 13 600 respondenter från 139 länder. Se även OECD-Eurostat (2009) för en beskrivning av undersökningen och indikatorn.

Korea och Island har enligt undersökningen den sämsta tillgången till banklån av de jämförda länderna. Denna bild bekräftas även av ett annat index baserat på IMD World Competitiveness. Gemensamt för många länder, enligt detta index, är att företagen enklare fick tillgång till lån under mitten av 2000-talet men att det blev svårare under krisperioden.

Diagram 4.4 visar volymen av länders inhemska kreditgivning till den privata sektorn, som en andel av BNP. Det är också intressant att studera kreditgivning från utländska aktörer, vilket denna källan dessvärre inte tillåter. Det är dock troligt att det stora flertalet av företag i första hand vänder sig till inhemska kreditgivare.

Diagram 4.4: Inhemska kreditgivning till den privata sektorn, 2000 och 2008, procent av BNP

Källa: World Bank, Private Sector at a Glance.

Måttet inhemska kreditgivning till den privata sektorn, som andel av BNP hänvisar till de finansiella resurser som den privata sektorn får, via exempelvis lån, inköp av värdepapper mm. Diagrammet visar en signifikant ökning av kreditgivningen till den privata

sektorn under 2000-talet för alla länder förutom Japan och Tyskland. Detta gäller särskilt den svenska privata sektorn som upplevt en ökad kreditgivning från 43 till 130 procent av BNP mellan åren 2000 och 2008. Ökningen har gjort att Sveriges position i jämförelse med andra OECD länder har förbättrats avsevärt. Indikatorn innehåller ingen information för tiden då den finansiella krisen kulminerade under 2009. Det kan emellertid förväntas att kreditgivningen har minskat för de flesta länder under 2009.

4.4.2 Aktiemarknaden

Liksom banksektorn spelar aktiemarknaden en viktig roll i det finansiella systemet bl.a. som en källa till kapitalförsörjning för företagssektorn. Aktiemarknaden används huvudsakligen av börsnoterade företag för att få tillgång till kapital och finansieringsmedel från privata och institutionella investerare (såsom pensionsfonder, banker, försäkringsbolag och investeringsbolag) som i sin tur ges en vinstmöjlighet genom att äga andelar i dessa företag. En väl fungerande aktiemarknad i ett land bidrar till ett mer attraktivt internationellt investeringsklimat samt förhindrar kapitalflykt till andra länder. Genom ökad kapitalbas kan börsnoterade företag expandera.

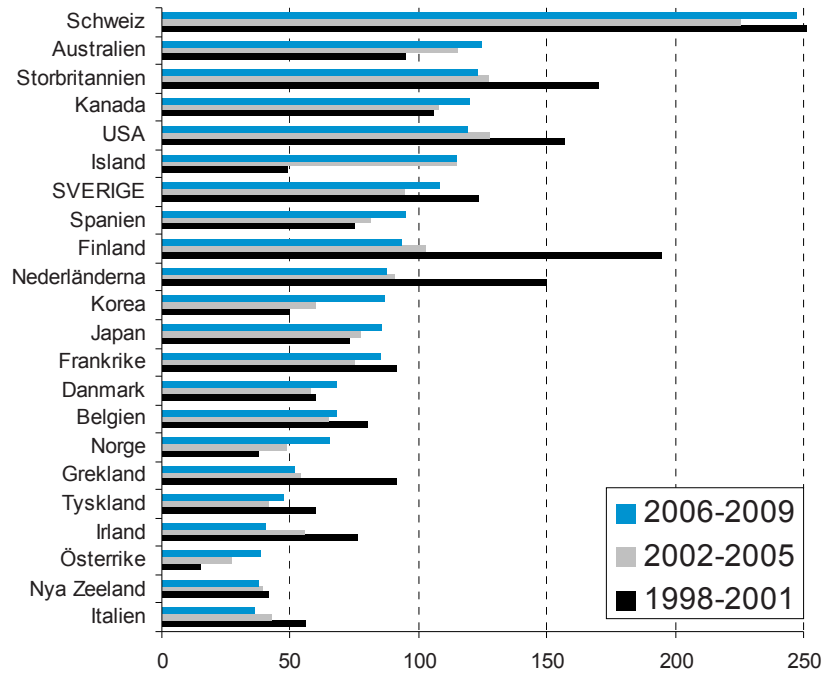
Här redovisas marknadskapitalisering av aktier som är en indikation på storleken och värderingen av börsnoterade företag³³. För hela aktiemarknaden definieras denna indikator som det sammanlagda värdet på aktier i ett lands börsnoterade inhemska bolag i förhållande till BNP.

I diagram 4.5 visas en internationell jämförelse av marknadskapitaliseringen som andel av BNP för tre fyraårsperioder under åren 1998 till 2009. Diagrammet visar att den högsta graden av marknadskapitalisering finns i Schweiz. Sverige återfinns på 7:e plats bland de jämförda OECD-länderna. Genom att aktier i många bolag blev övervärderade under den s.k. IT-bubblan, för att därefter komma ned till en lägre värdering, har marknadskapitaliseringen i

³³ Det är viktigt att notera att även om aktiemarknadskapitaliseringen är en indikation på värdet av ett bolag, är detta mått förknippat med aktiemarknadens tillfälliga tillstånd. Eftersom aktiemarknaden kan fastna i ekonomiska bubblor eller andra spekulationer kan värderingen av aktier stiga oproportionerligt. Det "korrekta värdet" av ett bolag, dvs. dess aktuella och framtida vinster, omsättning, produktplacering mm. kommer därför enbart approximativt att fångas av detta mått.

många länder sjunkit under perioden 2002-2005 jämfört med fyraårsperioden innan. Detta gäller även i Sverige.

Diagram 4.5: Marknadskapitalisering av aktier, 1998-2009, procent av BNP.

Källa: World Bank, World Development Indicators.

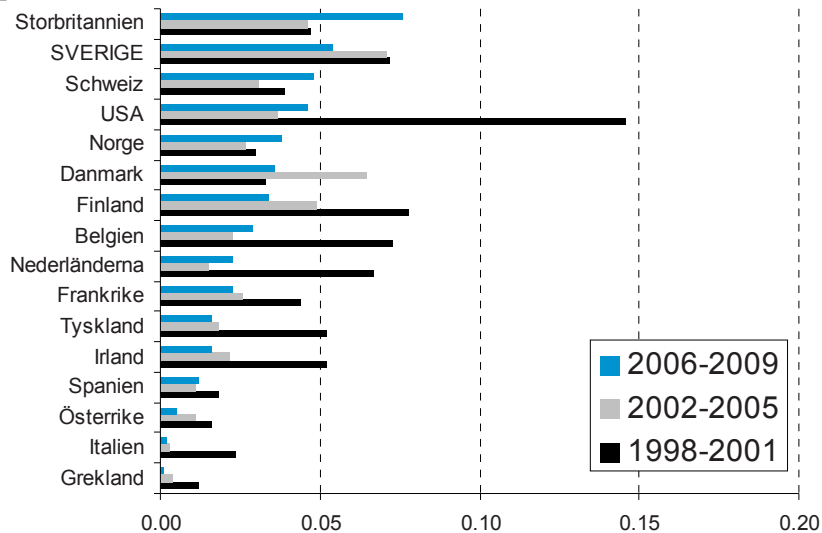
Marknadskapitaliseringen visar dock en återhämtning för den sista fyraårsperioden i Sverige och i många andra länder.

4.4.3 Finansiering via riskkapital

I detta avsnitt visas internationella jämförelser av finansiering av investeringar via eget kapital i form av riskkapital, fördelat på två olika faser i företagets utveckling. Den första fasen är *tidiga kommersiella skeden* som består av såddfinansiering och investeringar i uppstartsfasen.³⁴ Privat riskkapital i förhållande till BNP visas i diagram 4.6 för ett antal OECD-länder.³⁵

³⁴ *Såddfinansiering* definieras som finansiering till att utveckla ett koncept eller en produkt innan det når uppstartsfasen. *Investeringar i uppstartsfasen* definieras som finansiering till

Diagram 4.6: Privat riskkapital i tidiga skeden, 1998-2009, procent av BNP

Källa: Eurostat.

Tillgången till riskkapital i tidiga skeden är ett konjunkturkänsligt mått och för att undvika mycket stora svängningar redovisas genomsnittet över fyraårsperioder för att förenkla tolkningen. Riskkapitalfinansieringen i tidiga skeden är relativt begränsad i förhållande till BNP i alla jämförda länder, vilket framgår av diagram 4.6. Tillgången till riskkapital var som störst åren runt millennieskiftet, vilket förklaras av de stora mängder riskkapital som investerades i IT-företag under den tiden. Mängden riskkapital minskade drastiskt under åren som följde, för att sedan återhämta och stabilisera sig igen under mitten och slutet av 00-talet.

Storbritannien utgör den i förhållande till BNP största riskkapitalmarknaden i Europa, följt av Sverige. Även övriga nordiska länder har förhållandevis höga riskkapitalinvesteringar i tidiga skeden. Det är dock viktigt att poängtera att riskkapitalfinansiering i många europeiska länder är relativt begränsad. Innovativa företag som sannolikt får en ökad betydelse för den ekonomiska

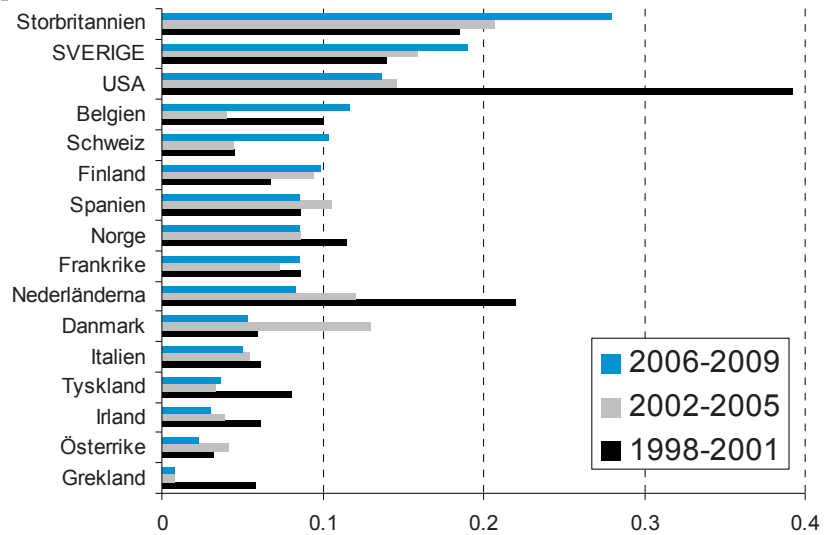
bl.a. produktutveckling och inledande marknadsföring. Företaget är i begrepp att startas eller har just startats utan att ännu ha sålt sin produkt kommersiellt.

³⁵ Vissa OECD-länder saknas i denna uppställning. Länder som exempelvis Australien och Kanada har emellertid liknande riskkapitalfördelning i de olika skeden som USA, se OECD-Eurostat (2009).

utvecklingen, gynnas av att möta färre finansieringsbegränsningar i uppstartsfasen i de flesta europeiska länder.

Den andra finansieringsfasen som studeras här är *expansions-skedet*. Diagram 4.7 sammanfattar siffrorna för ett antal OECD-länder. I detta skede är företagens verksamhet redan igång och företagen har för avsikt att expandera.³⁶

Diagram 4.7: Privat riskkapital i expansions-skeden, 1998-2009, procent av BNP

Källa: Eurostat.

Den bild som framträder i diagram 4.7 liknar till stor del diagram 4.6 avseende riskkapitalinvesteringar i tidiga kommersiella skeden. Även diagram 4.7 visar små investeringsnivåer i förhållande till BNP. Av diagram 4.7 framgår att Sverige ligger på andra plats efter Storbritannien, när det gäller riskkapitalinvesteringar i expansions-skeden. Dessa investeringar är i Sverige cirka fyra gånger så stora i jämförelse med riskkapitalinvesteringar i tidiga skeden.

³⁶ Expansions-skeden består av expansion + ersättningskapital. *Expansion* definieras som finansiering för tillväxt och expansion i ett företag vars verksamhet kan täcka sina kostnader eller går med vinst. Tillskottet av kapital kan användas till bl.a. att öka produktionskapaciteten eller produktutveckling. *Ersättningskapital* definieras som köp av existerande aktier i ett företag där säljaren är en annan privat investerare. Även tillskott av kapital för att lösa banklån ingår.

4.5 Reglers betydelse för företagande

Regler spelar en viktig roll för att möjliggöra eller begränsa företagens utveckling, beroende på hur de är utformade och hur de implementeras. Administrativa kostnader kan påverka såväl de existerande företagens tidsanvändning som nyföretagande, företagstillväxt och innovationer. I mindre företag utgör administration, generellt sett, en större belastning jämfört med i större företag, där skalfördelar lättare kan uppnås för de administrativa arbetsuppgifterna.

Att förenkla för företagen är ett prioriterat område för regeringen. Regeringen har som målsättning att minska de administrativa kostnaderna med 25 procent till 2012 jämfört med året 2006. Arbetet består bl.a. av att mäta de administrativa kostnaderna, utvärdera regler och utföra konsekvensanalyser av nya regler.³⁷

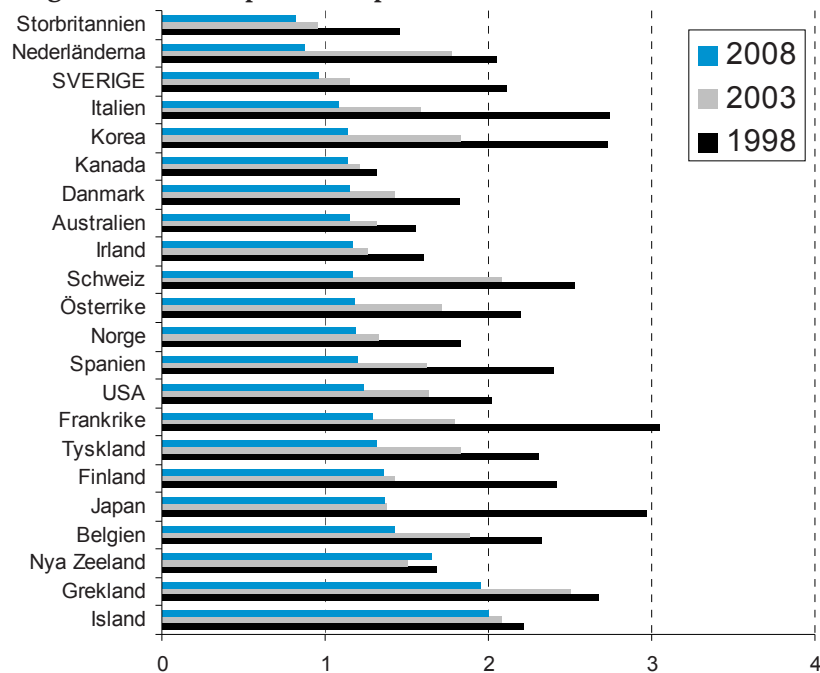
Sedan slutet av 1990-talet har OECD konstruerat ett system av indikatorer för att mäta den pågående utvecklingen av konkurrensen på produktmarknaden i OECD-länderna.³⁸ Två av dessa indikatorer fångar olika aspekter av reglers betydelse för entreprenörskap, handel och investeringar.

Diagram 4.8 visar en indikator som mäter graden av reglers effekt för entreprenörskap. Indikatorn väger samman ett antal index relaterade till reglers transparens, hinder för nystart av företag (aktiebolag, egenföretag, branschspecifika hinder mm.) samt hinder för konkurrens. Diagrammet visar att OECD-länder har genomfört stora reformer för att minska administrativa kostnader förknippade med hinder till företagande under det senaste decenniet. Värdet på indexet har minskat i samtliga länder mellan 1998 och 2008. För flera länder, däribland Sverige, har värdet på indexet mer än halverats under denna tidsperiod. Däremot är skillnaderna mellan många av länderna relativt små. Sveriges lagstiftning är en av de minst begränsande bland OECD:s medlemsländer, där Sverige har en tredje placering i denna ranking. Denna positiva utveckling drivs i första hand av ökad transparens i de legala systemen samt ökad enkelhet att starta ett nytt företag. Nya Zeeland och Island tillhör de länder som har utfört minst reformarbete för att underlätta entreprenörskapshinder.

³⁷ Se Tillväxtanalys (2010c) för en teoretisk och empirisk analys av reglers ekonomiska effekter.

³⁸ Se Woelfl m.fl. (2009).

Diagram 4.8: Entreprenörskapshinder, 1998-2008

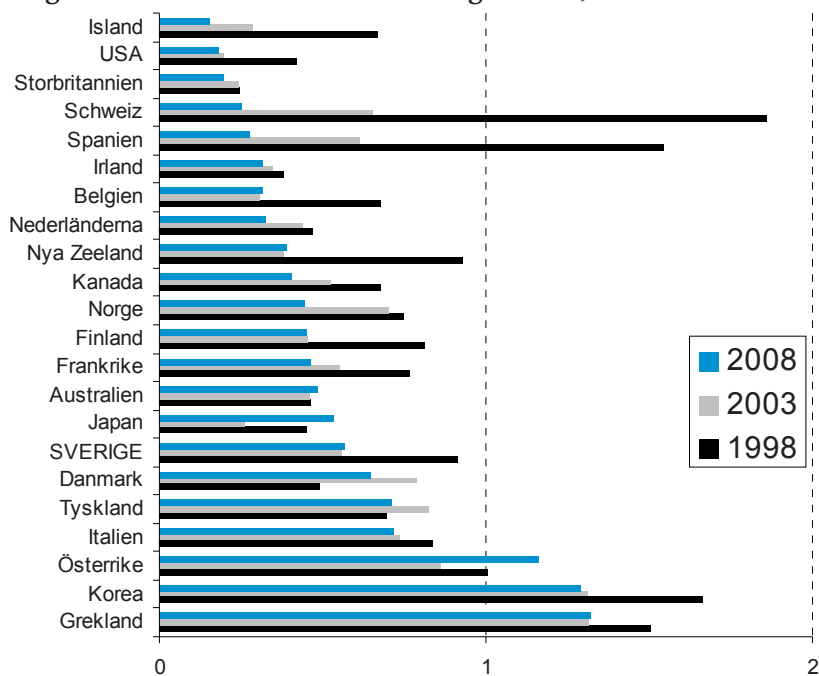
Källa: OECD, Product Market Regulation.

Anm: Index ligger mellan 0 och 6 där 6 indikerar en politik med maximal begränsning för konkurrenskraften.

Diagram 4.9 visar en indikator som på motsvarande sätt mäter reglers effekt för handel och investeringar. Denna indikator väger samman ett antal index som återspeglar omfattningen av diskriminering av utländska företag på förfarandenivå, restriktioner för utländska förvärv av eget kapital i offentliga och privata företag mm. Länder såsom Schweiz och Spanien har genomgått relativt dramatiska förändringar avseende förenklingen av handel- och investeringshinder. Rankingen av länder är inte lika jämn som i diagram 4.8 och många länder har ökat sina handel- och investeringsrestriktioner under mätningens sista period. Även om indikatorvärdet för Sverige inte ligger så långt över värdet för de länder som har det mest gynnsamma utfallet har Sverige en ogynnsam placering i länderjämförelsen. Sverige har haft en marginell försämring av indexvärdet mellan 2003 och 2008, vilket delvis förklaras av ett ökat indexvärde beträffande delindex avseende hinder för direktinvesteringar. De övriga nordiska länderna har erfarit en liknande utveckling som Sverige. Grekland

är det OECD-land som uppvisar höga restriktioner för såväl entreprenörskap som handel och investeringar medan Island, som har de mest omfattande hindren när det gäller entreprenörskap, har de minst omfattande hindren rörande handel och investeringar.

Diagram 4.9: Handel- och investeringshinder, 1998-2008

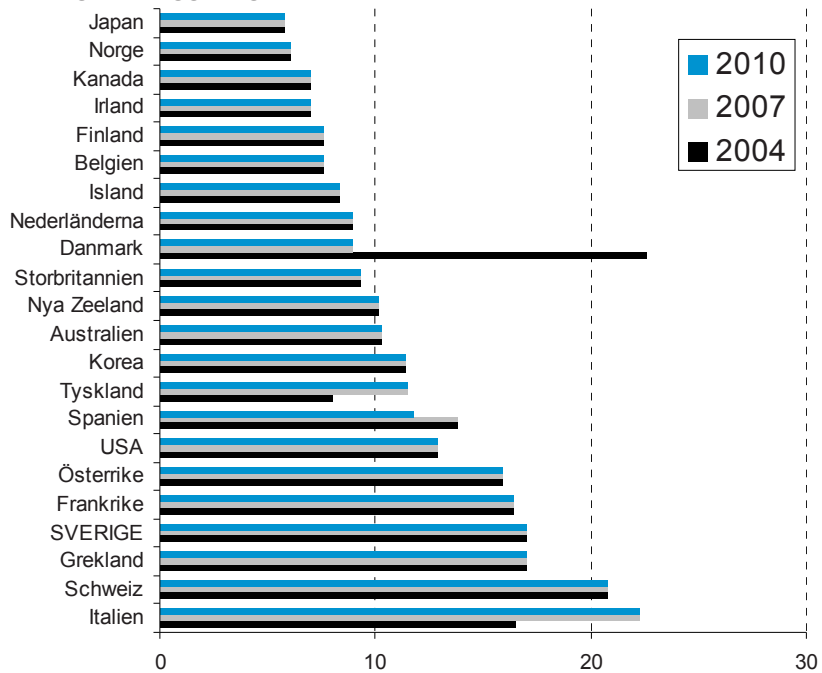
Källa: OECD, Product Market Regulation.

Anm: Index ligger mellan 0 och 6 där 6 indikerar en politik med maximal begränsning för konkurrenskraften.

Arbetsmarknadsregleringar och administrativa kostnader förknippade med dessa, har stor betydelse för företagen och deras konkurrenskraft. Hur arbetsmarknadsregleringarna påverkar flexibilitet och rörlighet på arbetsmarknaden berörs i kapitel 7. När det gäller företagens kostnader till följd av arbetsmarknadsreglering fångas detta till viss del upp i publikationen Doing Business som Världsbanken ger ut årligen. Då indexet om regelverk kring anställningar i Doing Business (Rigidity of employment index) är föremål för en revision redovisas inte indexet i den senaste publikationen. Det innebär att det inte heller i denna rapport redovisas något mått på administrativa kostnader förknippade med arbetsmarknadsregleringar.

Nedläggning av företag är ett led i förnyelsen av näringslivet. Framtida nedläggningskostnader påverkar ett företags uppbyggnad av kapitalstruktur och skuldsättning. De processer som är förenade med nedläggning, rekonstruktion av företag eller konkurs bör därför vara så enkla och effektiva som möjligt för att undvika onödigt höga kostnader.

Diagram 4.10: Tidsåtgång och kostnader förknippade med företagsnedläggning, 2004-2010

Källa: World Bank, Doing Business.

Anm: Index ligger mellan 0 och 100 där högre värden indikerar ineffektivare regler för en konkursprocess.

Indexet i diagram 4.10 är en sammanvägning av genomsnittlig tidsåtgång för en konkursprocess (uttryckt i år) och kostnaden för konkursförfarandet (uttryckt i procent av tillgångarna) i olika länder. Av diagrammet framgår att konkursprocessen i Sverige tenderar att vara förhållandevis kostsam och långsam, jämfört med andra OECD-länder. I merparten av de övriga länderna har inga förändringar skett mellan 2004 och 2010. I Danmark har dock en betydande minskning av indexet skett. Efter att ha antagit Världs-

bankens principer för effektiv insolvens har Danmark mer än halverat tidsåtgången för en konkursprocess sedan 2004.

4.6 Sammanfattning och slutsatser

I Sverige är de mest grundläggande förutsättningarna för att bedriva näringsverksamhet väl utvecklade. Sverige är ett land med en låg nivå av korruption, god politisk stabilitet, gott skydd av äganderätt och effektiva institutioner.

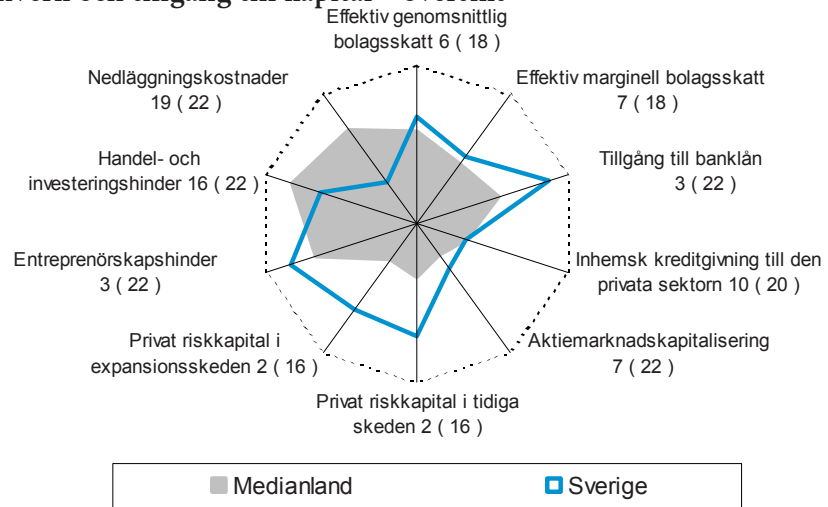
I de flesta OECD-länder pågår relativt stora förändringar i bolagsskattestrukturen genom lägre skattesatser och effektivisering av skattesystemet. Förändringarna i denna riktning har emellertid varit mindre omfattande i Sverige än i flera andra länder, vilket medfört att Sverige gått från att vara ett land med lägre bolagsskatt än merparten av övriga länder till att nu ha en bolagsskatt i paritet med OECD-genomsnittet.

Sverige är ett land med generellt goda förutsättningar för finansiering av företag. Tillgången till finansiering i Sverige är större än genomsnittet för övriga OECD-länder för nästan samtliga finansieringskällor som undersöks i denna rapport. Särskilt stark är Sveriges position jämfört med andra länder när det gäller banklån och riskkapital, både i tidiga skeden och i expansionskedan.

Sverige är ett land med låga administrativa kostnader förknippade med entreprenörskap och nystart av företag. När det gäller regleringen runt handel och investeringar är Sveriges position betydligt svagare, men ligger trots det inte långt från nivån för OECD-genomsnittet. I Sverige är reglerna runt konkursprocessen mer kostsamma och mer tidskrävande än i merparten av övriga OECD-länder.

Samtliga indikatorer i detta kapitel sammanfattas i figur 4.2.

Figur 4.2: Indikatorer rörande företagens institutionella ramverk och tillgång till kapital – översikt

Källa: se respektive indikator

Anm: Tolkningen av figuren är att ju längre ut linjen är desto bättre värde. Siffran efter respektive indikators namn anger Sveriges position i länderjämförelsen och inom parantes anges antalet jämförda länder. För en mer detaljerad beskrivning se Kapitel 1, Inledning.

5 Investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag

Att investera i kunskap och möjliggöra kunskapsspridning och innovation är avgörande för att generera sysselsättning med höga löner och ökad produktivitet på både företagsnivå och nationell nivå.³⁹ I rika innovationsdrivna länder minskar betydelsen av faktorer som traditionellt sett drivit den ekonomiska tillväxten såsom mängden arbete och fysiskt kapital. Många OECD-länder investerar idag lika mycket eller mer i immateriella tillgångar, såsom FoU, mjukvara, databaser och kompetens, som i fysiskt kapital. En stor andel av tillväxten i totalfaktorproduktiviteten (TFP) är relaterat till innovation. I ett antal OECD länder, däribland Sverige, förklarade investeringar i immateriella tillgångar och TFP tillsammans mellan två tredjedelar och tre fjärdedelar av arbetsproduktivitetstillväxten 1990-2006.⁴⁰

Vikten av innovationsrelaterat arbete är tydligt även på företagsnivå. Exempelvis visar studier att det finns ett positivt samband mellan investeringar vad gäller innovationsrelaterade aktiviteter per anställd och produktivitetsnivåer på företagsnivå.⁴¹ Data för Sverige visar att företag med systematiska och permanenta investeringar i innovation har högre omsättning, lön, vinst och förädlingsvärde per sysselsatt än företag med temporära eller inga innovationsansträngningar.⁴²

När innovationsprocesser studerats har det tidigare i stort sett varit liktydigt med att studera det som definierats som FoU inom varusektorerna. Även om FoU är centralt i innovationsprocessen har det under de senaste decennierna blivit alltmer tydligt att innovation kan ske överallt och även utanför specialiserade FoU-

³⁹ OECD (2010b), s 17.

⁴⁰ OECD (2010b), s. 9.

⁴¹ OECD (2010c).

⁴² Tillväxtanalys (2010d).

enheter. Därför har bland annat OECD och Eurostat börjat mäta innovation i en bredare bemärkelse än förut där såväl teknologisk som icke-teknologisk innovation uppmärksammas vilket möjliggör att innovationsrelaterade aktiviteter inom både varu- och tjänstesektorn kan fångas upp. Empiriskt har det visat sig att innovationssystemets aktörer alltmer samarbetar och interagerar med varandra. Detta har medfört en utveckling av indikatorer som försöker fånga upp dessa så kallade systemeffekter.

I EU:s strategi Europa 2020 är ökade investeringar i FoU ett av de fem övergripande målen. Målet är att FoU-investeringarna ska motsvara 3 procent av BNP.

För att förbättra företags- och innovationsklimatet i Sverige aviserades i regeringsförklaringen att en innovationsstrategi ska tas fram. Arbetet med den svenska innovationsstrategin startade i början av 2011.

5.1 Indikatorer

Inputindikatorer

Utgifter för forskning, utveckling och innovationsverksamhet

- FoU-utgifter som andel av BNP
- FoU-utgifter i näringslivet som andel av BNP
- Innovationsutgifter (ej FoU) som andel av företagets omsättning
- FoU-utgifter i universitet och högskolor som andel av BNP

Humankapital

- FoU-personal bland sysselsatta
- Doktorander i teknik och naturvetenskap som andel av 20-29-åringar

Produktion av kunskap och möjliggörare

- Triad-patent i förhållande till folkmängd
- Andel företag med innovationsrelaterade samarbeten

Outputindikatorer

Innovation i företag

- Andel av omsättning som kommer från innovationer
- Andel företag med icke-teknologiska innovationer

Ekonomiska effekter

- Förädlingsvärde i högteknologiska sektorer
- Export av högteknologiska produkter
- Kunskapsintensiv tjänsteexport

5.2 Inputindikatorer

5.2.1 Utgifter för forskning, utveckling och innovationsverksamhet

FoU-utgifter totalt

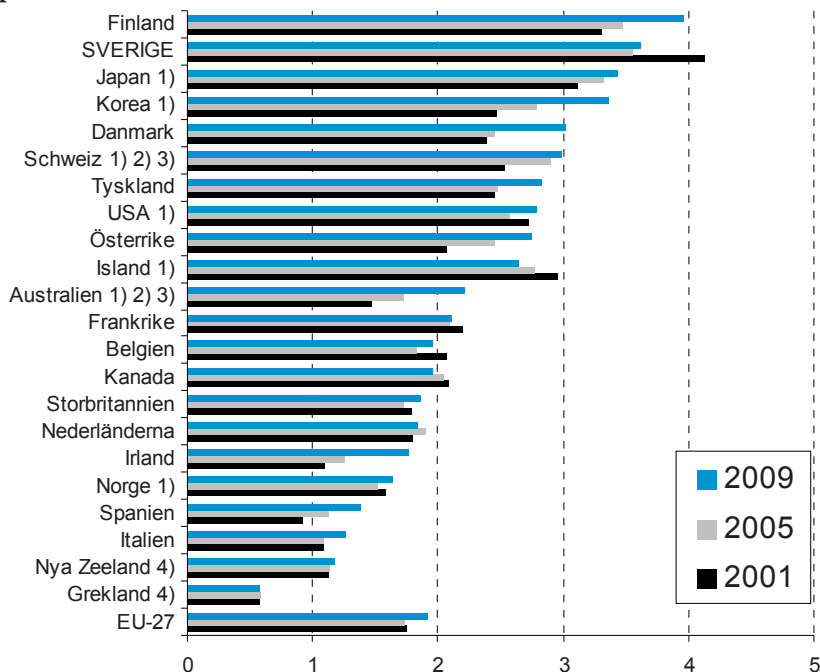
Inom EU-27 har de totala FoU-utgifterna som andel av BNP (FoU-intensitet) ökat från 1,86 procent 2001 till 2,01 procent 2009. Även för OECD som helhet har FoU-intensiteten ökat under motsvarande period.⁴³ Av diagram 5.1 nedan framgår att Sverige har näst högst andel (drygt 3,6 procent) av de 22 jämförda länderna.⁴⁴ Sverige har sedan sin historiska toppnotering 2001 minskat sin FoU-intensitet med drygt en halv procentenhet, vilket är den största minskningen av de undersökta länderna. Sverige har dock ökat sin FoU-intensitet något sedan 2005.⁴⁵ De flesta andra länder har haft en god utveckling av FoU-intensiteten sedan 2001. Bäst utveckling har i fallande ordning Korea, Australien, Österrike, Irland, Finland och Danmark haft, med ökning av FoU-intensiteten på mellan drygt 0,6 och knappt 0,9 procentenheter. Av övriga länder i världen är bland annat Kina på stark frammarsch när det gäller FoU-intensitet. Sverige hade mellan åren 1993-2008 högst FoU-intensitet av de undersökta länderna men passerades 2008 av Finland. Länder som Japan, Korea, Danmark, Schweiz och Tyskland låg långt efter Sverige 2001 men har under perioden närmat sig Sverige i snabb takt.

⁴³ OECD (2010d).

⁴⁴ Av övriga länder i världen är det bara Israel som når en högre notering (4,27 procent).

⁴⁵ Denna ökning beror dock på en statistikomläggning i Sverige. Från och med 2005 inkluderas FoU-utgifter för företag med 10-49 anställda i statistiken. Om dessa företag exkluderas skulle Sverige ha minskat sin FoU-intensitet.

Diagram 5.1: Totala FoU-utgifter som andel av BNP, 2001-2009, procent

Källa: OECD, MSTI Main Science and Technology Indicators.

1) 2009 avser år 2008.

2) 2005 avser år 2004.

3) 2001 avser år 2000.

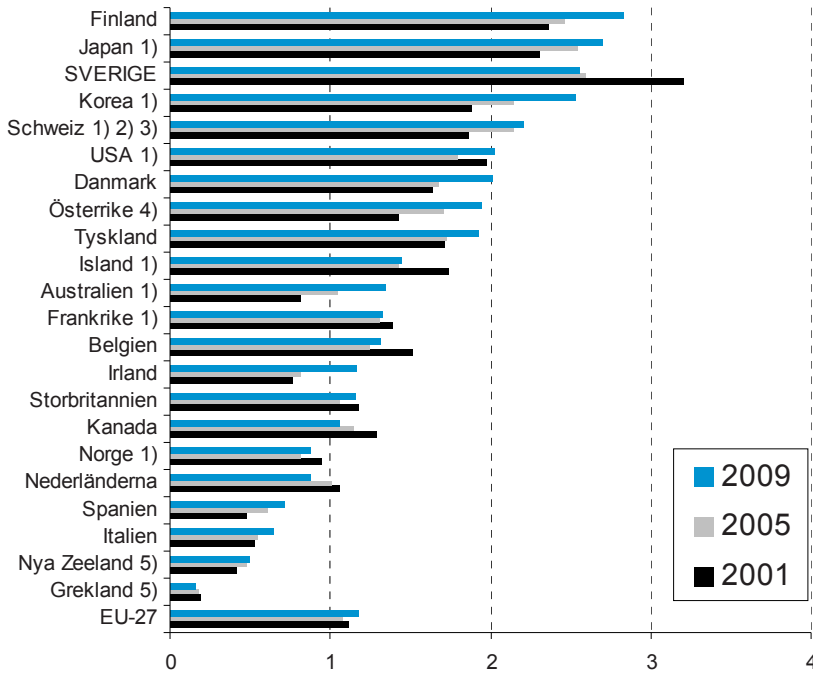
4) 2009 avser år 2007.

FoU-utgifter i näringslivet

När det gäller näringslivets FoU som andel av BNP ligger Sverige på en tredjeplats, se diagram 5.2. Sveriges FoU-utgifter i näringslivet 2009 motsvarade 2,55 procent av BNP. Denna andel har minskat med 0,65 procentenheter sedan 2001 och det är näringslivets kraftiga neddragningar som förklarar att den totala FoU-intensiteten i Sverige har gått ned. I länder som Korea, Australien, Österrike och Finland har FoU-utgifterna i näringslivet ökat med motsvarande 0,5 upp till 0,65 procent av BNP. Ökningarna i Japan och Finland har bidragit till att Sverige förlorat sin tidigare topposition till dessa två länder. För EU-27 och USA har det skett

en modest ökning av näringslivets FoU i förhållande till den samlade BNP.

Diagram 5.2: Näringslivets FoU som andel av BNP, 2001-2009, procent

Källa: OECD, MSTI Main Science and Technology Indicators.

1) 2009 avser år 2008.

2) 2005 avser år 2004.

3) 2001 avser år 2000.

4) 2001 avser år 2002.

5) 2009 avser år 2007.

FoU-verksamheten är i de flesta länderna i hög utsträckning koncentrerade till de stora företagen. I Sverige utfördes 2007 knappt 82 procent av näringslivets FoU av stora företag med minst 250 anställda. Denna koncentration av FoU är visserligen högre än medianvärdet, 78 procent, för de 17 undersökta länderna men Sverige placerar sig enbart på en sjunde plats i detta avseende. Dock utför de stora företagen i Sverige mest FoU i förhållande till BNP och detta beror inte på hög koncentration utan på att den totala volymen vad gäller näringslivets FoU i förhållande till BNP är så pass stor i Sverige.

Även de små och medelstora företagen i Sverige utför mycket FoU i förhållande till BNP jämfört med andra länder. Mätt som andel av BNP utför de små företagen fjärde mest FoU och de medelstora företagen näst mest FoU.

Tabell 5.1: FoU-utgifter som andel av BNP, uppdelad på företagsstorlekar, 2007, procent

	Små före- tag, 10-49 anställda	Medelstora företag, 50-249 anställda	Stora företag, 250-	Andel (%) FoU ut- fört av stora företag
Tyskland	0,05	0,13	1,58	89,8
USA 1)	0,12	0,14	1,53	85,5
Italien 2)	0,02	0,06	0,43	84,3
Storbritannien	0,04	0,14	0,94	83,9
Frankrike	0,07	0,14	1,05	83,3
Finland	0,18	0,26	2,01	82,0
Sverige	0,17	0,31	2,17	81,9
Schweiz 3)	0,15	0,27	1,70	80,2
Korea	0,23	0,3	1,89	78,1
Nederländerna	0,07	0,15	0,75	77,3
Österrike	0,13	0,32	1,29	74,1
Danmark	0,15	0,30	1,21	72,9
Belgien 4)	0,18	0,29	0,74	61,2
Irland 1)	0,14	0,22	0,44	55,0
Norge	0,16	0,27	0,44	50,6
Spanien	0,15	0,20	0,33	48,5
Grekland 1)	0,05	0,05	0,07	41,2

Källa: Eurostat.

1) Avser år 2005.

2) Avser år 2003.

3) Avser år 2004.

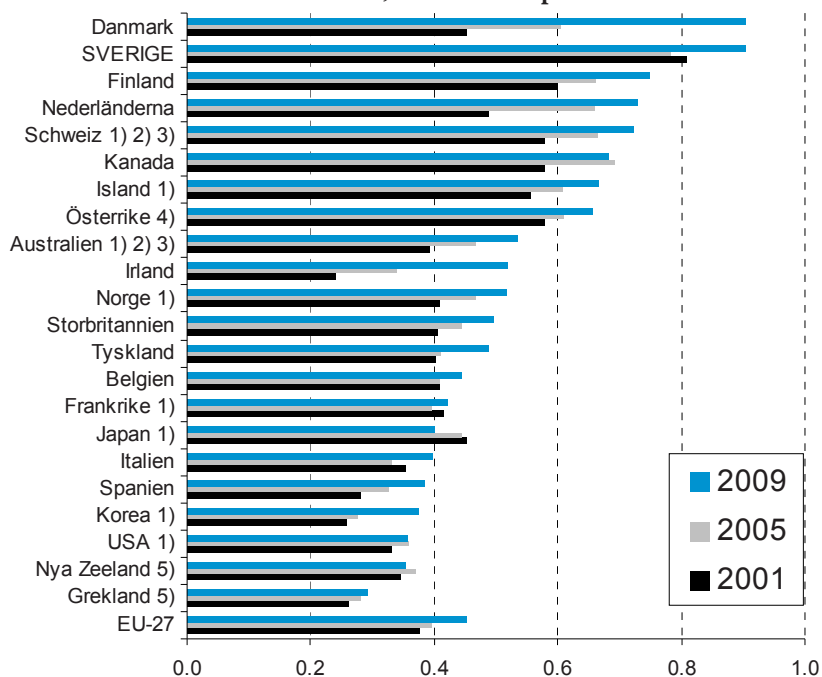
4) Avser år 2006.

FoU-utgifter i universitet och högskolor

Sverige är det land som näst efter Danmark satsar mest på FoU inom universitet och högskolor i förhållande till BNP. I diagram 5.3 visas att båda dessa länder satsade motsvarande cirka 0,9 procent av BNP på detta 2009. Sveriges ökning av denna andel sedan 2001 ligger i nivå med ökningen för EU-27 och medianvärdet

för de undersökta länderna. De länder, bl. a. Danmark, Finland, Nederländerna och Schweiz, som placerar sig strax före och efter Sverige när det gäller FoU-aktivitet inom universitet och högskolor har sedan 2001 ökat sina FoU-satsningar i en snabbare takt än Sverige. Sedan 2005 är det dock bara Danmark av dessa länder som har haft en större ökning än Sverige vad det gäller FoU inom universitet och högskolor.

Diagram 5.3: FoU-utgifter inom universitets- och högskolesektorn i förhållande till BNP, 2001-2009. procent

Källa: OECD, MSTI Main Science and Technology Indicators.

1) 2009 avser år 2008.

2) 2005 avser år 2004.

3) 2001 avser år 2000.

4) 2001 avser år 2002.

5) 2009 avser år 2007.

Innovationsutgifter (ej FoU)

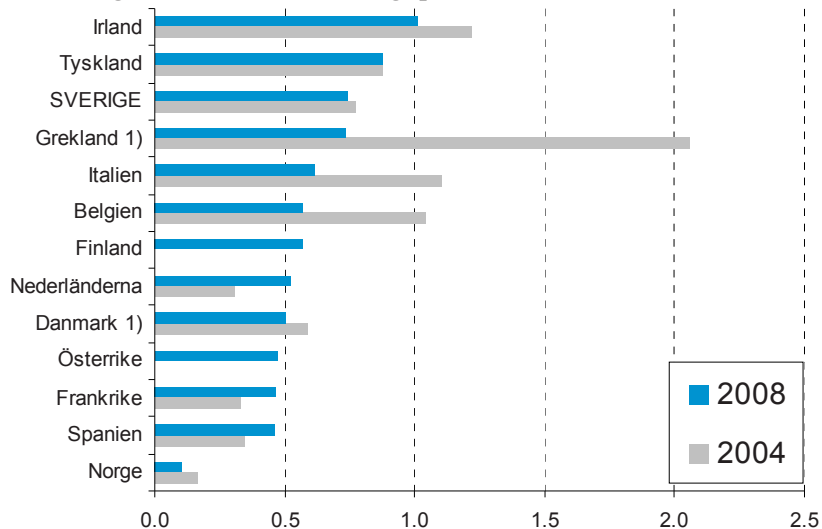
FoU-aktiviteter är centralt för ett fungerande innovationssystem. FoU innefattar dock bara en del av de aktiviteter och kostnader som är förknippade med innovationsrelaterat arbete. Många företag

som bedriver innovationsrelaterat arbete, som exempelvis utveckling av nya eller förbättrade produkter och processer eller utveckling av marknads- och organisationsfunktioner, använder FoU som ett verktyg för att uppnå sina mål. Företag som bedriver FoU bedriver dock i regel även andra innovationsrelaterade aktiviteter som inte definieras som FoU och många företag som ägnar sig åt innovationsrelaterat arbete bedriver inte någon FoU överhuvudtaget. Det sistnämnda gäller särskilt för vissa typer av tjänsteföretag. Därför är det viktigt att även mäta innovationsrelaterade aktiviteter som inte definieras som FoU.

Innovationsrelaterade utgifter som inte kan härledas till FoU definieras av Eurostat som utgifter för inköp av maskiner, utrustning, mjukvara och extern kunskap som på något sätt används i företagens innovationsprocesser.⁴⁶ Detta mått visar därmed de olika ländernas utgifter för innovationsarbete som inte utgörs av FoU som andel av företagets totala omsättning. I detta avseende ligger Sverige på en tredje plats av 13 undersökta länder. Företagen i Sverige lägger motsvarande 0,74 procent av omsättningen på innovationsrelaterade utgifter som inte utgörs av FoU. Medianvärdet för de 13 undersökta länderna är 0,57 procent.

⁴⁶ Detta är en relativ smal definition då Oslo-manualen (2005) inkluderar t.ex. kompetensutveckling av anställda och organisationsutveckling i icke-FoU relaterade innovationsutgifter. Det är dock svårt att uppskatta sådana utgifter i monetära termer och att härleda dessa explicit till innovationsverksamhet, varför Eurostats mått på icke-FoU innovationsrelaterade utgifter används som indikator i denna rapport. Oslo-manualen är en OECD-publikation som publicerades för första gången 1992 i syfte att samla in och tolka data som är innovationsrelaterade. 2005 kom den tredje upplagan där icke-tekniska aspekter av innovation i större utsträckning än i de två tidigare upplagorna uppmärksammades.

Diagram 5.4: Innovationsrelaterade utgifter (ej FoU) som andel av företagens totala omsättning, procent

Källa: Eurostat, CIS.

1) 2008 avser år 2006.

Även om Sverige är ett land med relativt sett höga icke-FoU relaterade innovationsutgifter särskiljer sig Sverige med att de innovationsrelaterade utgifter som utgörs av FoU som andel av omsättning är högst av de undersökta länderna. Sveriges andel ligger på drygt 2,4 procent vilket är högt över medianvärdet på 1,22 procent. Detta gör att Sverige sammantaget toppar andelen totala innovationsutgifter (icke-FoU och FoU) i förhållande till omsättning. Företagen i Sverige spenderar motsvarande 3,2 procent av den totala omsättning på innovation, medianvärdet för de 13 länderna är ca 1,7 procent. Även om företagen i Sverige ligger långt fram vad gäller att satsa på innovationsarbete som inte är FoU är Sverige relativt andra länder specialiserat inom FoU. Sverige tillsammans med sina nordiska grannländer Danmark, Finland och Norge samt Frankrike är de länder som har lägst andel icke-FoU av de totala innovationsutgifterna.

OECD har gjort en sammanställning över sexton länders investeringar i fasta och immateriella tillgångar i förhållande till BNP 2006.⁴⁷ Detta är en intressant jämförelse då den tar upp investeringar som kan användas i innovationsprocesser men som

⁴⁷ OECD (2010e).

inte fångas upp i konventionella mått och indikatorer med avseende på innovationssystemet.

Tabell 5.2: Olika typer av investeringar i förhållande till BNP, 2006, procent

	Maskiner och utrustning	Mjukvara och databaser	FoU och IPR	Varumärken, humankapital och organisationer
USA	7,5	1,4	4,7	5,9
Storbritannien	5,9	1,4	2,9	5,4
Sverige	9,7	2,0	5,5	4,4
Finland	7,5	1,0	4,0	4,1
Kanada	11,6	1,0	5,0	3,8
Frankrike	8,9	1,4	3,2	3,3
Danmark	8,8	1,9	3,0	3,0
Tjeckien	16,2	0,7	2,8	2,9
Australien	13,2	0,8	2,2	2,9
Tyskland	8,3	0,7	3,6	2,8
Japan	15,3	2,2	6,1	2,8
Österrike	10,0	0,9	3,1	2,4
Italien	16,9	0,6	2,2	2,2
Spanien	11,9	0,8	2,8	1,9

Källa: OECD (2010) Measuring Innovation- A New Perspective.

När det gäller FoU och IPR respektive mjukvara och databaser investerar Sverige näst mest av de fjorton undersökta länderna. Även när det gäller investeringar i varumärken, humankapital och organisationer har Sverige en relativt sett framskjuten position. För mer traditionella investeringar i maskiner och utrustning är Sverige enbart placerad på en åttonde plats vilket är i nivå med medianvärdet.⁴⁸

För att stimulera volymen av FoU i de olika länderna kan respektive lands regeringar i huvudsak tilldela medel för forskning vid universitet och högskolor samt ge indirekta eller direkta stöd till näringslivets FoU-verksamhet. I Sverige har regeringen bland annat beslutat att öka resurserna till forskningen med 5 miljarder kronor 2012 jämfört med 2008⁴⁹. För att stimulera FoU i närings-

⁴⁸ Dessa uppgifter ska dock tolkas med stor försiktighet då data inte har insamlats med för de olika länderna standardiserade metoder.

⁴⁹ Proposition 2010/11:1, UO 16, s 50.

livet kan direkta eller indirekta stöd med avseende på FoU användas. Direkta stöd innebär att staten finansierar delar av utvalda företags FoU-verksamhet, medan indirekta stöd ofta utgörs av olika typer av skatteincitament, vilket innebär att kostnaderna för FoU-verksamhet i företag sänks. Av 30 OECD-länder använde alla direkta FoU-stöd till företagssektorn 2008 medan 21 av de 30 länderna använde sig av indirekta stöd.⁵⁰ Sett till det totala FoU-stödet (indirekta och direkta stöd) till näringslivet i förhållande till BNP ligger Sverige på en sextonde plats vilket innebär att det svenska FoU-stödet ligger närapå i nivå med medianlandet inom OECD. Sverige ger inte några indirekta FoU-stöd till företag. Det direkta stödet är dock mer omfattande, Sverige ger motsvarande 0,11 procent av BNP i direkta FoU stöd till företag, vilket innebär att Sverige hamnar på sjätte plats av de 30 OECD-länderna. Mest FoU-stöd totalt ger Korea (0,34%), följt av Kanada (0,24%), Frankrike (0,23%), USA (0,23 %) och Belgien (0,22%). De femton OECD-länder som ger mer totalt FoU-stöd till näringslivet än Sverige har det gemensamt att de alla använder sig av både indirekta och direkta FoU-stöd.

5.2.2 Humankapital

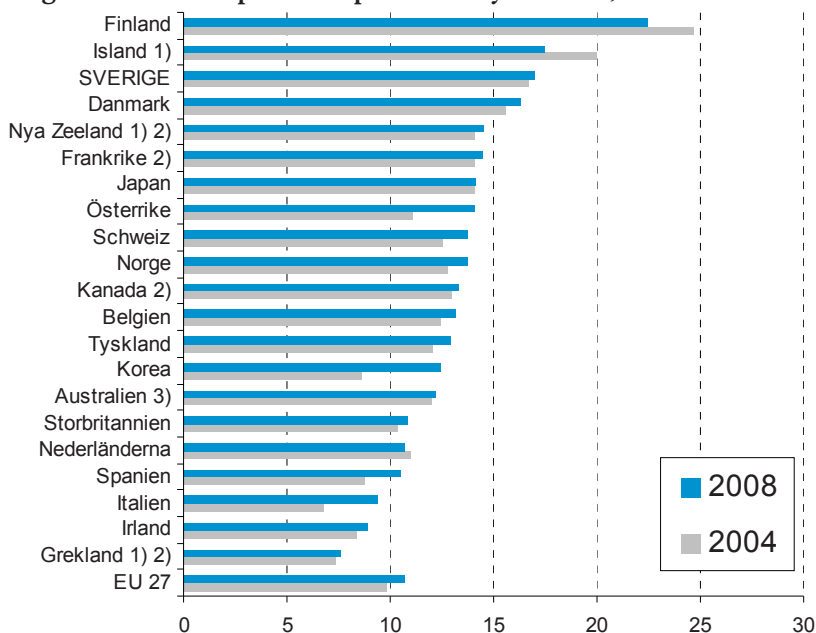
FoU-personal

Forskare och övrig FoU-personal är av största vikt för ett väl fungerande innovationssystem. Även om många innovationer kommer till stånd utan FoU är högutbildad FoU-personal central för många olika typer av innovationsverksamheter, både indirekt och direkt. Exempelvis är tillgången till kvalificerad FoU-personal en av de viktigaste faktorerna för var företag lokaliserar sin FoU-verksamhet.⁵¹ Vad gäller FoU-personal per tusen sysselsatta i olika länder placerar sig Sverige på tredje plats efter Finland och Island. I Sverige var cirka 17 av 1 000 personer sysselsatta med vad som definieras som FoU-personal. Av dessa 17 var cirka 60 procent forskare.

⁵⁰ OECD (2009b).

⁵¹ Chaminade, Zabala, Treccani (2010).

Diagram 5.5: FoU-personal per tusen sysselsatta, 2004-2008

Källa: OECD, MSTI Main Science and Technology Indicators.

1) 2004 avser år 2005.

2) 2008 avser år 2007.

3) 2008 avser år 2006.

Sverige har haft en modest utveckling av FoU-personal mellan 2004 och 2008. FoU-personal per tusen sysselsatta ökade med 0,3 vilket var under medianvärdet vad gäller förändringen för de undersökta länderna och för EU-27 (0,9). Sverige har dock närmast sig de två topplacerade länderna, Finland och Island, en aning under perioden.

FoU-personal och forskare kan delas in i de som verkar i näringslivet, vid lärosäten eller i annan statlig verksamhet. Detta indikerar i viss mån innovationssystemets specialiseringsgrad, där forskning i större utsträckning utgörs av grundforskning och tillämpad forskning och FoU i näringslivet är mer inriktat på produkt- och processutveckling och ligger därmed närmare innovation.⁵² År 2007 låg Sverige på fjärde plats vad gäller forskare per tusen sysselsatta av 20 länder. Sverige placerar sig dock på tredje plats vad gäller motsvarande siffra för forskare i näringslivet och strax över medianvärdet med avseende på övriga forskare.

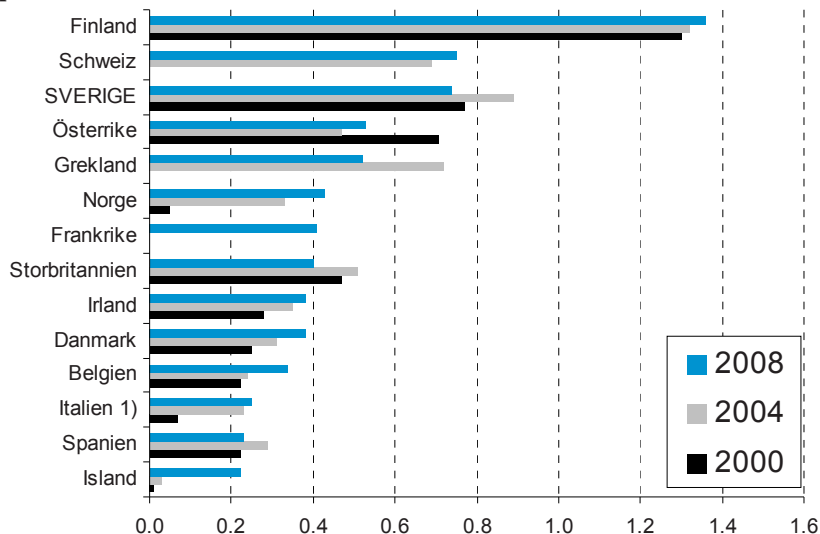
⁵² OECD (2009b), s. 41.

Sverige är det tredje mest specialiserade landet, när det gäller andelen forskare verksamma inom näringslivet av totala antalet forskare.

Doktorander i teknik och naturvetenskap

För att länder i framtiden ska kunna vara framgångsrika inom FoU och innovationsområdet krävs det att unga människor förkovrar sig i teknik- och naturvetenskapsstudier. Andelen unga (20-29 år) som doktorerar inom dessa områden används därför som en indikator på potentiellt framtida utbud av forskare som kan användas inom FoU-verksamhet men även inom andra sektorer inom ekonomin som behöver kvalitativ arbetskraft eller entreprenörer. I Sverige doktorerar 0,74 procent av de unga (20-29 år) inom teknik- och naturvetenskap, vilket är den tredje högsta andelen av 14 länder. Finland har överlägset högst andel (1,36 procent), följt av Schweiz (0,75 procent). Dessa länder ligger högt över medianvärdet, 0,41 procent, för de 14 länderna och för EU-27 som helhet där endast 0,3 procent av de unga doktorerar inom dessa fält. Utvecklingen över tid i Sverige är tämligen svag, en knapp nedgång mellan 2000 och 2008 noteras men nedgången är markant sedan toppnoteringen på 0,89 procent 2004.

Diagram 5.6: Doktorander inom teknik- och naturvetenskapsområdet i förhållande till populationen 20-29 år, 2000-2008, procent

Källa: Eurostat.

1) 2008 avser år 2007.

5.3 Produktion av kunskap och möjliggörare

Patent används ofta som ett mått på resultat av ett lands FoU-arbete. Det finns ett positivt samband mellan förekomsten av patent och produktivitet och marknadsandelar.⁵³ Men det finns nackdelar med att använda patent som indikator för att mäta teknisk utveckling och innovation, eftersom inte alla uppfinningar eller upptäckter är patenterbara. Det är också stora skillnader mellan olika vetenskapliga eller tekniska fält med avseende på benägenheten att patentera. Dessutom är det stor skillnad på det ekonomiska värdet mellan olika patent. Många patent har inget ekonomiskt värde överhuvudtaget samtidigt som några få patent kan vara ekonomiskt mycket värdefulla. Därutöver präglas de olika ländernas patentverk av hemmadominans, då benägenheten att patentera i hemlandet är större än att göra detta i andra länder.

⁵³ OECD (2009c), s. 12-13.

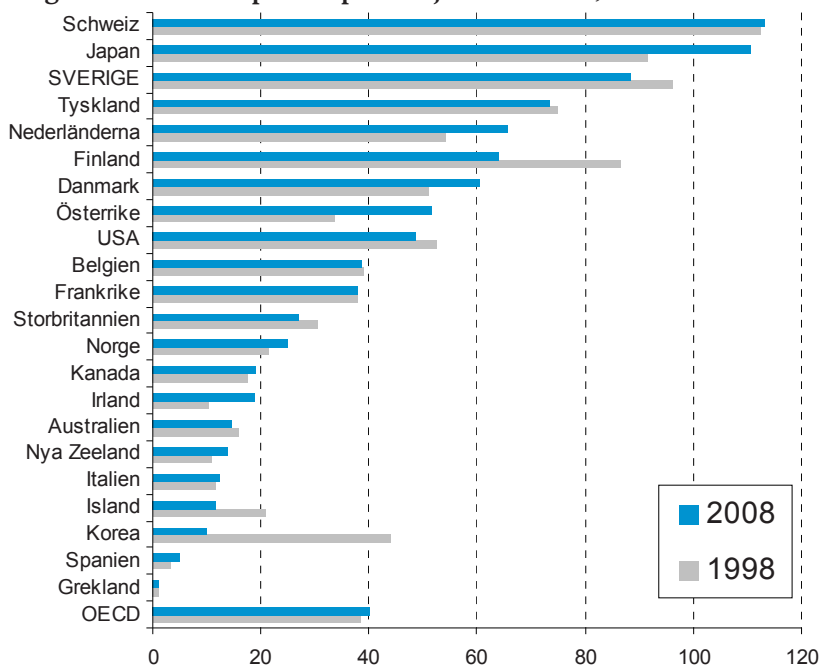
Sammantaget bör därför patent som indikator på teknisk sofistikeringsgrad i ett land tolkas med viss försiktighet.⁵⁴

Triad-patent

Genom att som indikator välja antal Triad-patent (ett patent som samtidigt är registrerat i European Patent Office (EPO), the United States Patent and Trademark Office (USPTO) och the Japan Patent Office (JPO)) i förhållande till befolkningsstorlek kringgås en del av ovanstående nackdelar. Patent som har registrerats på alla tre patentverk har rimligen i större utsträckning än patent som enbart registrerats på ett enskild patentverk ett betydande ekonomiskt värde. Med Triad-patent undviks samtidigt i större utsträckning problem med hemmaorientering, som är fallet med andra patent och problem med att registrering speglar länders specifika handelsströmmar. Antalet Triad-patent har ökat stadigt sedan mitten av 90-talet. Mellan 1995 och 2008 var den genomsnittliga årliga ökningstakten 2,4 procent. Ökningstakten har dock avtagit på senare år. Inom OECD minskade dessutom Triad-patenten 2008. Sverige hamnar på tredje plats gällande Triad-patent per miljon invånare endast överträffat av Schweiz och Japan. Utvecklingen i Sverige har dock varit negativ det senaste decenniet. År 1998 låg Sverige på en andra plats i rankingen och i förhållande till folkmängd så har de svenska Triad-patenten minskat med drygt 8 procent mellan 1998 och 2008. Fortfarande är dock Sveriges drygt 88 Triad-patent per miljon invånare långt över medianvärdet på 32,5 för de undersökta länderna.

⁵⁴ OECD (2010d), s 47-48.

Diagram 5.7: Triad-patent per miljon invånare, 1998-2008

Källa: OECD Science, Technology and Industry Outlook 2010.

Utvecklingen inom EU-27 har också varit svag. Antalet patent per miljon invånare har i stort sett legat still sedan 1998. De länder som har gått framåt mest i absoluta tal är Japan, Österrike och Nederländerna medan de länder med störst relativ ökning är Irland (drygt 80 procent), Österrike och Spanien. Av övriga länder har Israel och Luxemburg haft störst absolut ökning av Triad-patent. Länder som exempelvis Kina och Indien har haft mångdubbla relativa ökning av Triad-patent per miljon invånare, även om ländernas respektive ökning sker från låga nivåer.

Andel företag med innovationsrelaterade samarbeten

Ett fungerande innovationssystem består av en kritisk massa av aktörer som ofta i samspel med varandra utvecklar och kommersialiserar nya varor, tjänster och processer. För att företag ska kunna utvecklas inom ramen för ett innovationssystem krävs att det finns en mängd olika aktörer såsom kompetenta kunder (ofta i form av andra företag), fungerande infrastruktur, stödjande institutioner

samt en diversifierad näringslivsstruktur med stora såväl som små och medelstora företag, universitet och högskolor, finansiärer och aktörer som kan bidra med specialist- och konsulttjänster.⁵⁵

Empiriskt har det visat sig att företag i allt större utsträckning interagerar med andra företag eller andra organisationer inom ramen för innovationsaktiviteter.⁵⁶ Förklaringar till detta kan vara att teknisk utveckling har blivit alltmer komplex och sker i snabbare takt än förut, varför företag i större utsträckning än tidigare måste få tillgång till teknologier, kompetens och resurser som företagen inte har tid, råd eller kunskap att utveckla eller införskaffa på egen hand. Att mäta i vilken utsträckning företag i olika länder har samarbeten som är relaterade till innovationsprocessen kan därför ses som en indikator på hur sofistikerad en ekonomi är och hur väl företagen, generellt sett, är uppkopplade mot innovationssystemet. OECD pekar på att globala utmaningar kan hanteras med hjälp av internationella samarbeten och att stärka länkarna och interaktionen mellan universitet och högskolor och näringslivet står högt på dagordningen i de flesta av dess medlemsländer.⁵⁷ Som indikator i detta sammanhang används andelen företag som under 2006-2008 använde sig av samarbeten relaterade till innovationsprocessen.

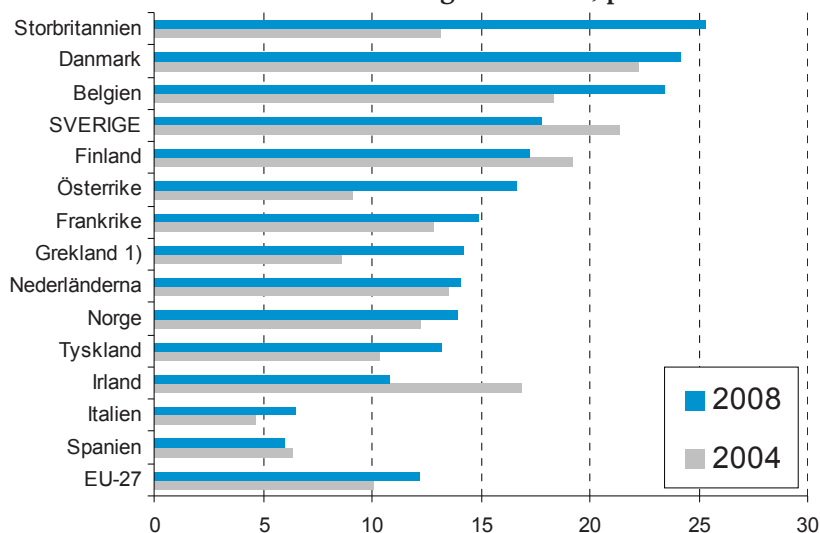
I Sverige hade nästan 18 procent av företagen någon form av innovationsrelaterade samarbeten mellan 2006 och 2008, vilket placerade Sverige på en fjärde plats av de 13 länder där data finns tillgängligt. Det var betydligt mer än för företagen inom EU-27 där drygt 12 procent hade innovationsrelaterade samarbeten. Av de undersökta länderna i denna rapport toppade Storbritannien (25 procent) följt av Danmark (24 procent), Belgien (23 procent) och Sverige (18 procent) denna indikator.

⁵⁵ Woolthuis, R., Lankhuizen, M. och Gilsing V. (2005).

⁵⁶ OECD (2008a), s. 41.

⁵⁷ OECD (2010d).

Diagram 5.8: Andel av företagen som har innovationsrelaterade samarbeten av totala antalet företag 2004-2008, procent

Källa: Eurostat, CIS.

1) 2008 avser år 2006.

Sverige särskiljer sig med att en stor andel av företagen har innovationsrelaterade samarbeten med partners i andra länder. Sverige har exempelvis högst andel företag som har samarbeten med partners i Kina eller Indien och näst högst andel företag som har relationer med amerikanska organisationer. Även andelen företag med relationer med europeiska partners är hög jämfört med de flesta andra länder. Däremot särskiljer sig inte företag i Sverige när det gäller att ha samarbeten med universitet och högskolor. I detta avseende intar Sverige en sjätte plats av 13 länder, vilket är strax över medianvärdet. När det gäller relationer med leverantörer, kunder och konkurrenter ligger Sverige på plats 4 eller 5 av de 13 länderna.

5.4 Outputindikatorer

5.4.1 Innovation i företag

Innovationer i företag kan mätas på många olika sätt. Enligt Oslo-manualen definieras en innovation som implementering av en ny eller väsentligt förbättrad produkt (vara eller tjänst) eller process.

Innovation kan också definieras som "icke-teknologisk" och då innebära exempelvis nya eller förbättrade marknadsföringsmetoder, affärsmodeller eller organisationsstrukturer. Innovation måste därmed innehålla någon form av nyhet. I Oslo-manualen finns tre olika typer eller grader av nyhet; nytt för företaget, nytt för marknaden och nytt för världen. Ett företag som utvecklar och kommersialiserar för företaget nya produkter behöver nödvändigtvis inte tillföra någon nyhet på marknaden då andra företag kanske redan säljer likadana produkter. Likväl kan det uppstå samhälls-ekonomiska värden av sådan aktivitet då spridning av befintliga produkter och teknologier av nya marknadsaktörer är av yttersta vikt för ett effektivt innovationssystem. Företag som utvecklar och kommersialiserar produkter som är nya för marknaden eller världen bidrar med teknologier eller nya sätt att organisera verksamheter på, som inte tidigare fanns på den lokala, nationella eller internationella marknaden.

I Sverige var nästan 54 procent av företagen innovativa mellan 2006 och 2008. Detta mått speglar vad som är nytt för företaget men nödvändigtvis inte för marknaden eller världen. Det placerar Sverige på en femte plats av 13 länder strax över värdet för EU-27 som helhet.

Tabell 5.3: Andel företag med innovationsverksamhet, procent

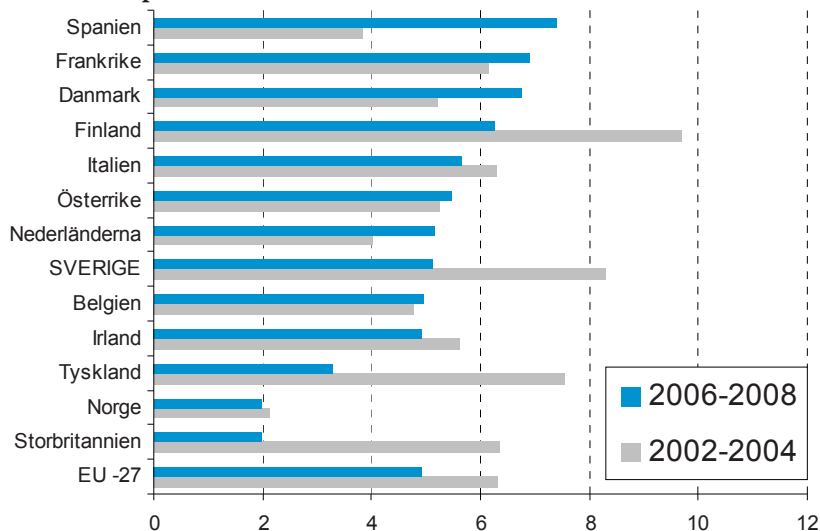
	2008
Tyskland	79,9
Belgien	58,1
Irland	56,5
Österrike	56,2
Sverige	53,7
Italien	53,2
Finland	52,2
Danmark	51,9
Frankrike	50,2
Norge	49,2
Storbritannien	45,6
Nederländerna	44,9
Spanien	43,5
EU-27	51,6

Källa: Eurostat, CIS

Omsättning som kommer från innovationer som är nya för marknaden

Ovanstående tabell säger inget om vilken inverkan de innovativa företagen har i ett ekonomiskt perspektiv. För att få en uppskattning av detta används istället som indikator hur stor del av omsättningen som genereras av produkter som är nya på marknaden i förhållande till den totala omsättningen för alla företag. I detta avseende intar Sverige en åttonde plats av tretton länder och här hamnar Sverige nära medianvärdet. Utvecklingen mellan 2002-2004 och 2006-2008 har dock varit negativ i ett svenskt perspektiv, både vad gäller den andel omsättningen som kommer från produkter som är nya på marknaden samt Sveriges relativa position gentemot andra länder. Mellan åren 2002 till 2004 kom drygt 8 procent av omsättningen från produkter som var nya på marknaden, fyra år senare hade denna siffra minskat med nästan tre procentenheter.

Diagram 5.9: Andel av omsättning från produkter som är nya på marknaden i förhållande till total omsättning (alla företag), 2002-2008, procent

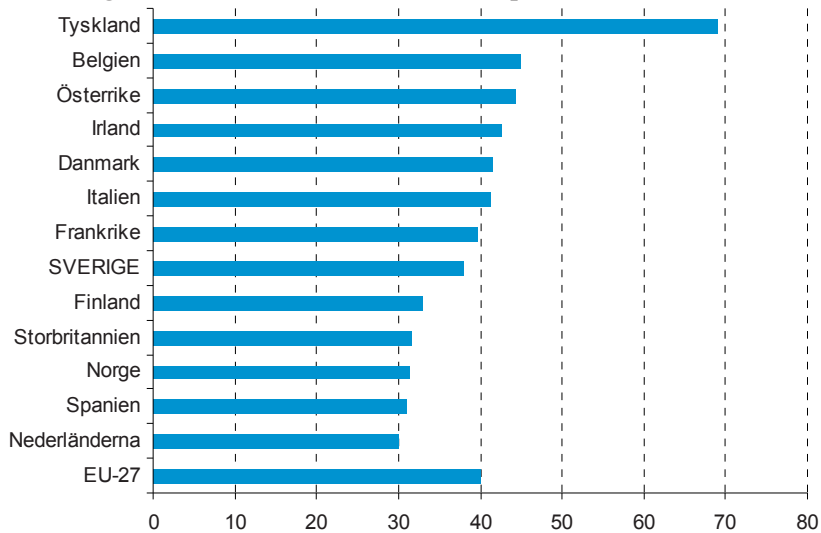

Källa: Eurostat, CIS.

Företag med icke-teknologiska innovationer

Ofta mäts innovation i företag i relation till produktutveckling men mer sällan relateras och mäts innovation i form av organisationsutveckling eller marknadsrelaterade innovationer. Dessa så kallade icke-teknologiska innovationer är centrala i innovationsprocessen och lyfts därför här fram som en indikator.

Diagram 5.10: Andel företag som introducerat innovationer inom organisation eller marknad, 2008, procent

Källa: Eurostat, CIS.

Precis som andelen innovativa företag eller andel av omsättning som kommer från innovativa produkter, hamnar Sverige runt medianvärdet när det gäller icke-teknologiska innovationer. I Sverige hade 38 procent av företagen genomfört organisatoriska förändringar eller förändringar av marknadsrelaterade metoder, som är att betrakta som innovativa. Det placerar Sverige på en åttonde plats långt efter Tyskland där närapå 70 procent av företagen ägnar sig åt organisatoriska eller marknadsrelaterade innovationer.

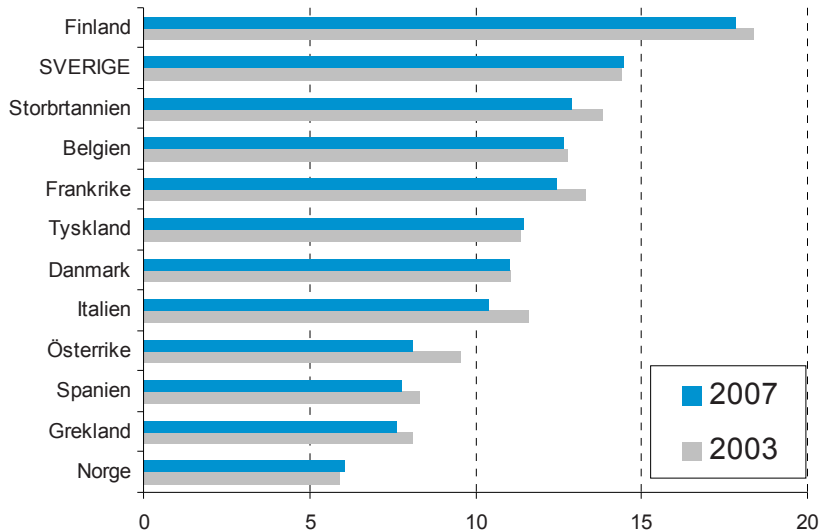
5.4.2 Ekonomiska effekter

Omfattningen av högteknologisk eller kunskapsintensiv produktion och export är en indikation på ett lands möjligheter att omsätta resultat av FoU och annan kunskap i produktion. Med högteknologisk produktion menas i denna rapport, i enlighet med Eurostats definition, högteknologisk industri och kunskapsintensiva högteknologiska tjänster. Som indikator för högteknologisk produktion används förädlingsvärdet i högteknologiska sektorer (varor såväl som tjänster) som andel av näringslivets totala förädlingsvärde. Högteknologisk export bygger på samma definition men innefattar endast högteknologiska produkter där merparten av dessa har sitt ursprung i varusektorerna. Därför kommer, förutom högteknologisk export, även export av kunskapsintensiva tjänster att användas som indikator här.

Förädlingsvärde i högteknologiska sektorer

Sveriges förädlingsvärde av högteknologiska varor och tjänster som andel av näringslivets totala förädlingsvärde uppgick till 14,5 procent 2007. Av diagram 5.11 framgår att Finland och Sverige är etta respektive tvåa avseende förädlingsvärde i högteknologiska sektorer som andel av näringslivets totala förädlingsvärde. Sverige är framträdande både vad det gäller högteknologiska tjänste- och varusektorer. Uppdelat på varor och tjänster intar Sverige en andra respektive tredje plats. Sveriges position för högteknologiska varusektorer är dock starkare än för motsvarande tjänstesektorer. Cirka 6,4 procent av förädlingsvärdet kan härledas från högteknologiska varusektorer, vilket är långt över medianvärdet på 3,6 procent. Även om de högteknologiska tjänsterna i Sverige står för en något större förädlingsvärdeandel (8 procent) än för motsvarande varusektorer är differensen till medianvärdet (7,3 procent) betydligt blygsammare vad gäller tjänster. Det återspeglas av att om man tar kvoten mellan andelen högteknologiska tjänster och andelen högteknologiska varor får Sverige, efter Finland, det näst lägsta värdet.

Diagram 5.11: Förädlingsvärdet i högteknologiska sektorer (varor såväl som tjänster) som andel av näringslivets totala förädlingsvärde 2003-2007, procent

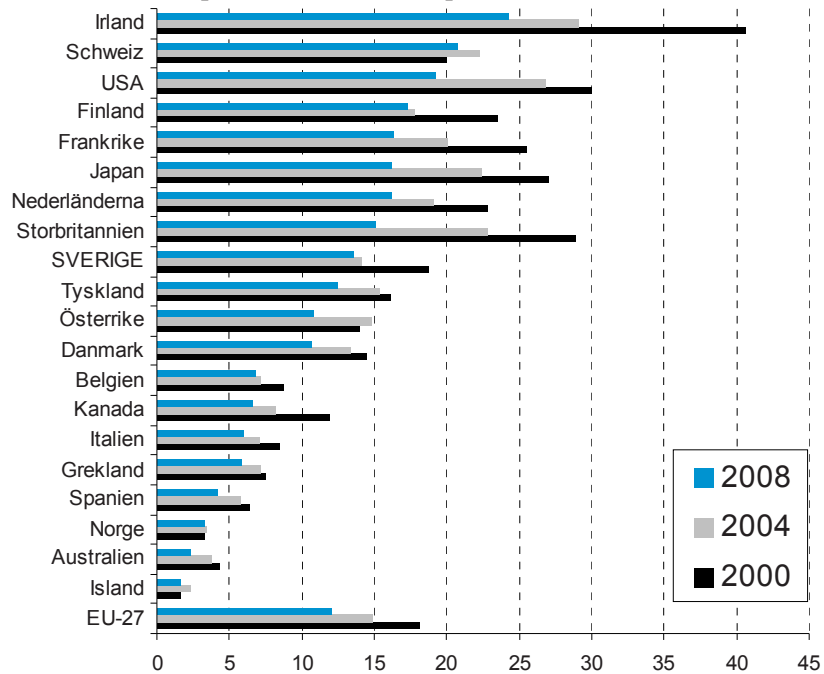

Källa: Eurostat, Statistics on high-tech industry and knowledge-intensive services.

Export av högteknologiska produkter och kunskapsintensiva tjänster

Irland är det land som har störst andel export av högteknologiska produkter i förhållande till den totala exporten. Sveriges position har legat stabilt sedan 2000 där Sveriges andel pendlat kring medianvärdet under perioden 2000-2008. Sveriges andel högteknologiska produkter i exporten har dock minskat över tid men en liknade utveckling har skett i de flesta andra länderna.

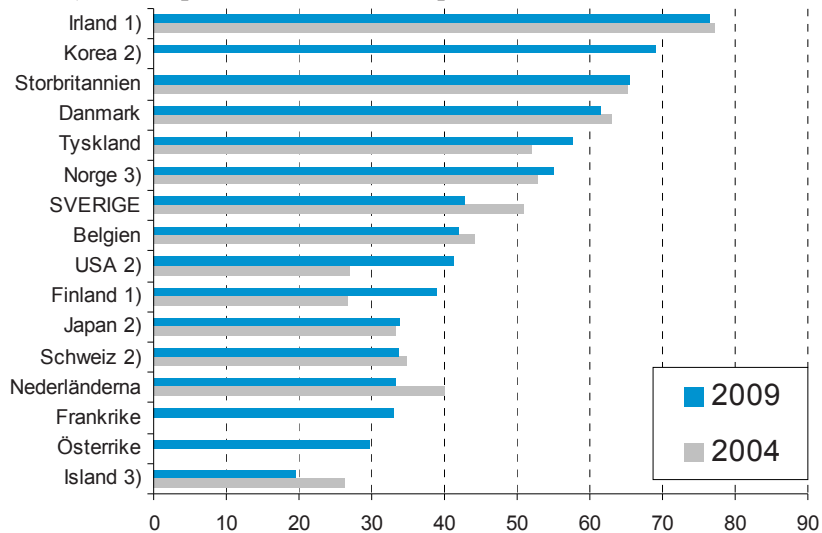
Diagram 5.12: Export av högteknologiska produkter som andel av den totala exporten, 2000-2008, procent

Källa: Eurostat.

En liknande bild för Sveriges del ges då det gäller kunskapsintensiv tjänsteexport som andel av total tjänsteexport. Sverige är i detta avseende närapå ett medianland där statistiken, precis som gäller för högteknologisk varuexport, toppas av Irland. Andra framträdande länder inom kunskapsintensiv tjänsteexport är Korea, Storbritannien och Danmark.

Diagram 5.13: Kunskapsintensiv tjänsteexport som andel av total tjänsteexport 2004 och 2009, procent

Källa: UN International Trade in Services database.

1) 2004 avser år 2005.

2) 2009 avser år 2008.

3) 2009 avser år 2007.

I Sverige är det framförallt inom de kunskapsintensiva tjänstesektorerna som sysselsättningen har ökat de senaste 20 åren. Sverige är ett av de länder i världen som har störst andel av de sysselsatta inom dessa sektorer. Denna specialisering av sysselsättning inom kunskapsintensiva tjänster återspeglas dock inte då det gäller export av kunskapsintensiv tjänsteproduktion.

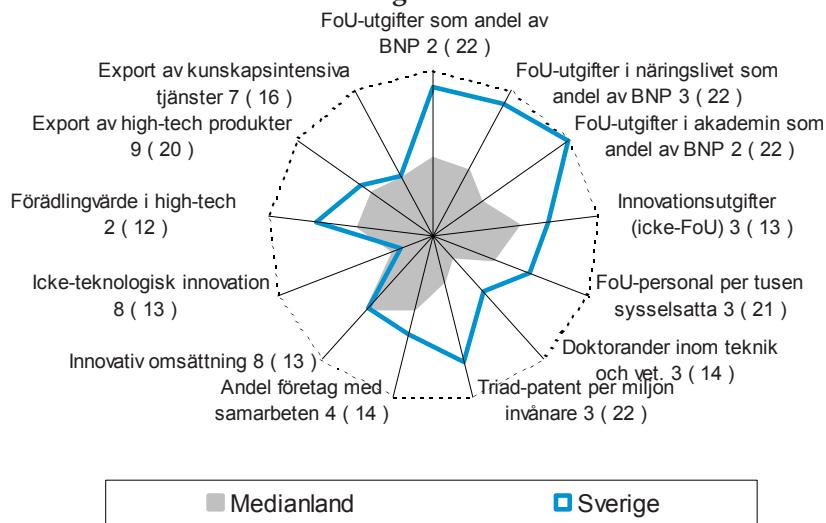
5.5 Sammanfattning och slutsatser

Det finns flera iakttagelser som kan göras utifrån indikatorerna i detta kapitel. En är att Sverige tenderar att vara starkare på inputindikatorer än outputindikatorer. För input intar Sverige en topp-tre placering vad gäller samtliga sex indikatorer. Även för patent och företagens interaktion i innovationssystemet står sig Sverige relativt väl. Däremot är Sverige svagare på output-relaterade indikatorer. För fem av sex outputindikatorer kretsar Sverige kring medianvärdet. Det är endast då det gäller förädlingsvärde i hög-

teknologisk tjänste- och varuproduktion som Sverige utmärker sig i positiv bemärkelse.

En annan iakttagelse är att även om Sverige har en relativt stark position vad gäller inputindikatorer så utvecklades flera av dessa svagt eller negativt över tid. Detta innebär att Sveriges framträdande position inom flera av dessa innovationsområden på sikt hotas av konkurrentländer som utvecklas snabbt.

Figur 5.1: Indikatorer rörande investeringar i kunskap och innovationsaktiviteter i företag – översikt

Källa: se respektive indikator.

Anm: Tolkningen av figuren är att ju längre ut linjen är desto bättre värde. Siffran efter respektive indikatorns namn anger Sveriges position i länderjämförelsen och inom parentes anges antalet jämförda länder. För en mer detaljerad beskrivning se Kapitel 1, Inledning.

6 Utbildning och kompetensförsörjning

Befolkningens kompetens och utbildningssystemets kvalitet är av central betydelse för Sveriges och svenska företags konkurrenskraft i en globaliserad ekonomi. I takt med att kunskapskraven ökar i arbetslivet är tillgången på kvalificerad arbetskraft allt viktigare för en fungerande arbetsmarknad och en god ekonomisk tillväxt. För att Sverige ska kunna hävda sig i en hårdnande internationell konkurrens behövs ett utbildningsväsende av hög kvalitet. Sveriges välstånd beror i hög grad på vår förmåga att förmedla och producera ny kunskap. Både i materiell och samhällelig mening är utbildning och kompetensutveckling av hög kvalitet avgörande för tillväxt för såväl den enskilde som för samhället.

I EU:s strategi Europa 2020 står utbildning högt på agendan. Ett av de fem övergripande målen är att höja utbildningsnivån i befolkningen. För att uppnå en höjd utbildningsnivå ska medlemsländerna sträva efter att minska andelen elever som i förtid avbryter sin skolgång och öka andelen som har en eftergymnasial utbildning.

Regeringens viktigaste mål är att öka den varaktiga sysselsättningen och att minska utanförskapet. I budgetpropositionen för år 2011 lyfts utbildningspolitiken och ökad kunskap fram som viktiga faktorer för att uppnå detta mål. Av målformuleringen framgår bl.a. att ”ett väl fungerande utbildningssystem är avgörande för en ökad varaktig sysselsättning och ett minskat utanförskap som stärker Sveriges konkurrenskraft.”

Följande avsnitt syftar till att belysa och jämföra olika aspekter inom utbildningsområdet som har betydelse för arbetsmarknad och ekonomisk tillväxt.

6.1 Indikatorer

Indikatorerna syftar till att belysa resurser som tillförs utbildningssystemen, befolkningens utbildningsnivå, vissa resultat av utbildningssystemen samt förutsättningar för kompetensförsörjningen på sikt.

Inledningsvis redovisas offentliga investeringar i utbildning. Därefter följer ett antal indikatorer som belyser tillgången på gymnasie- och högskoleutbildad arbetskraft samt tillgången på nyckelkompetens. Kunskapsmätningar ger viktiga indikationer på resultaten i grundskolan och den framtida kompetensförsörjningen. Avslutningsvis redovisas indikatorer som belyser avkastningen på utbildning, högskolenybörjares ålder samt befolkningens kompetensutveckling. De indikatorer som redovisas är följande:

Offentliga investeringar i utbildning

- Totala offentliga utgifter för utbildning

Tillgången på utbildad arbetskraft

- Andel av befolkningen med minst gymnasieutbildning
- Andel av befolkningen med minst treårig högskoleutbildning
- Antalet nyexaminerade från naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar
- Andelen disputerade (ISCED 6) i befolkningen

Framtida kompetensförsörjning

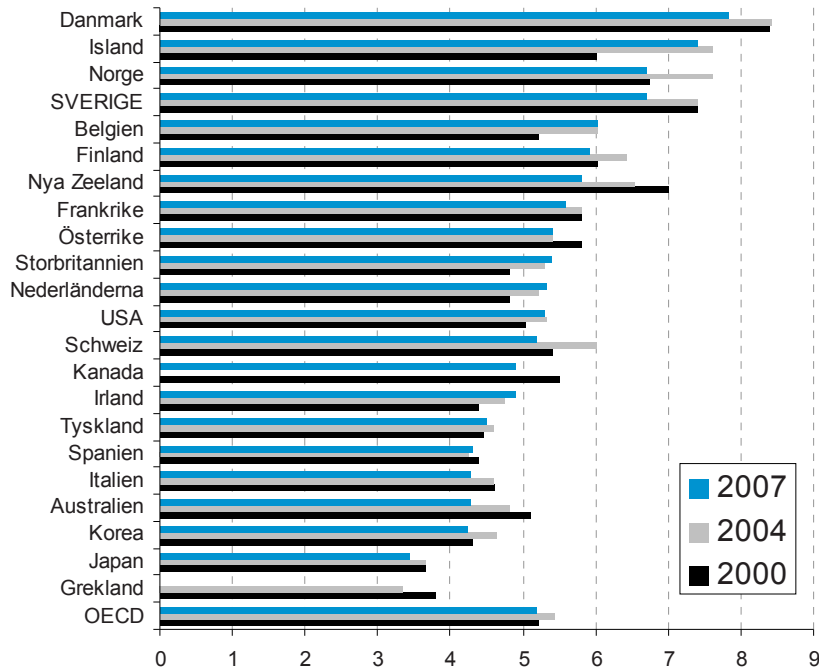
- 15-åringars läsförmåga (PISA)
- 15-åringars kunskaper i matematik (PISA)
- 15-åringars kunskaper i naturvetenskap (PISA)
- Ekonomisk lönsamhet av högskoleutbildning jämfört med gymnasieutbildning (privata internräntor)
- Medianålder för högskolenybörjare
- Andel av befolkningen i åldern 25-64 år som deltar i utbildning eller kompetensutveckling

6.2 Offentliga investeringar i utbildning

Offentliga investeringar i utbildning kan bestå av såväl direkta som indirekta utbildningskostnader. Till direkta kostnader räknas sådana som direkt är förenade med utbildning och som finansieras

med offentliga medel på olika nivåer. Till indirekta kostnader räknas exempelvis studiestöd.

Diagram 6.1: Totala offentliga utgifter för utbildning i relation till BNP, procent, 2000-2007

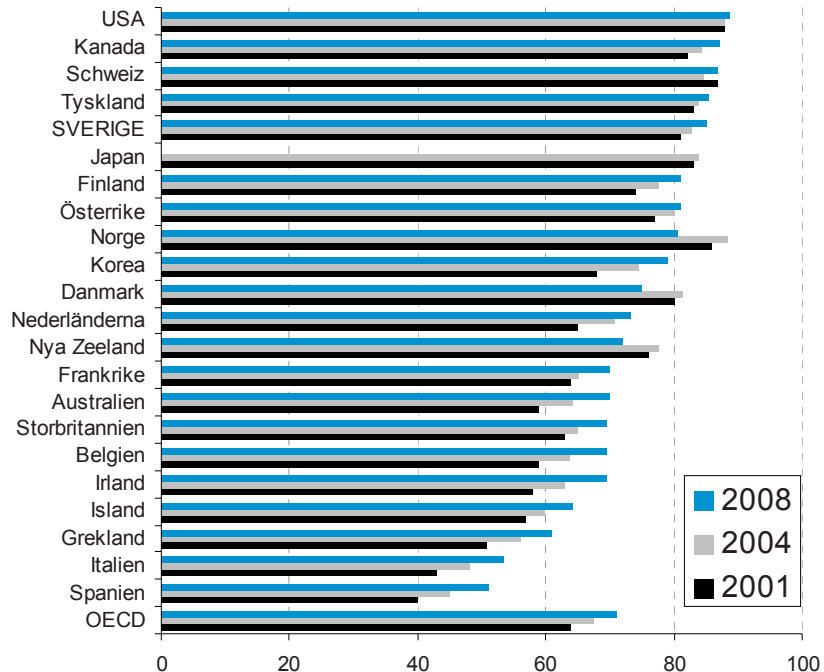
Källa: OECD, Education at a Glance 2003, 2007 och 2010.

I diagram 6.1 visas de offentliga utbildningsutgifterna i proportion till BNP under några år på 2000-talet. I Sverige uppgick dessa utgifter till 6,7 procent av BNP år 2007. Mellan åren 2000 och 2007 har andelen minskat med 0,7 procentenheter. Trots minskningen är Sverige ett av de länder som spenderar störst andel av BNP på utbildning. I topp befinner sig de nordiska länderna Danmark, Island och Norge. Samtliga nordiska länder ligger klart över genomsnittet i OECD som uppgick till 5,2 procent av BNP under 2007.

6.3 Utbudet av utbildad arbetskraft

Sverige karakteriseras av hög utbildningsnivå i ett internationellt perspektiv. I diagram 6.2 visas andelen med minst gymnasial utbildning av befolkningen i åldern 25 till 64 år.

Diagram 6.2: Andel av befolkningen 25-64 år med minst gymnasieutbildning, år 2001-2008, procent

Källa: OECD, Education at Glance 2003, 2006 och 2010.

Andelen med minst gymnasieutbildning i Sverige uppgick till 85 procent av befolkningen år 2008, vilket placerar Sverige bland de länder med högst andel inom OECD-området. Endast USA, Kanada, Schweiz och Tyskland hade en högre andel. Den internationella trenden är att utbildningsnivån stiger inom hela OECD-området. Undantagen är Norge, Danmark och Nya Zeeland, något som kan förklaras av statistiska omdefinieringar av gymnasieutbildning.

I Sverige ökade andelen med minst gymnasieutbildning från 77 procent till 85 procent mellan åren 2000 och 2008, vilket innebär en ökning med 8 procentenheter. I ett internationellt perspektiv är

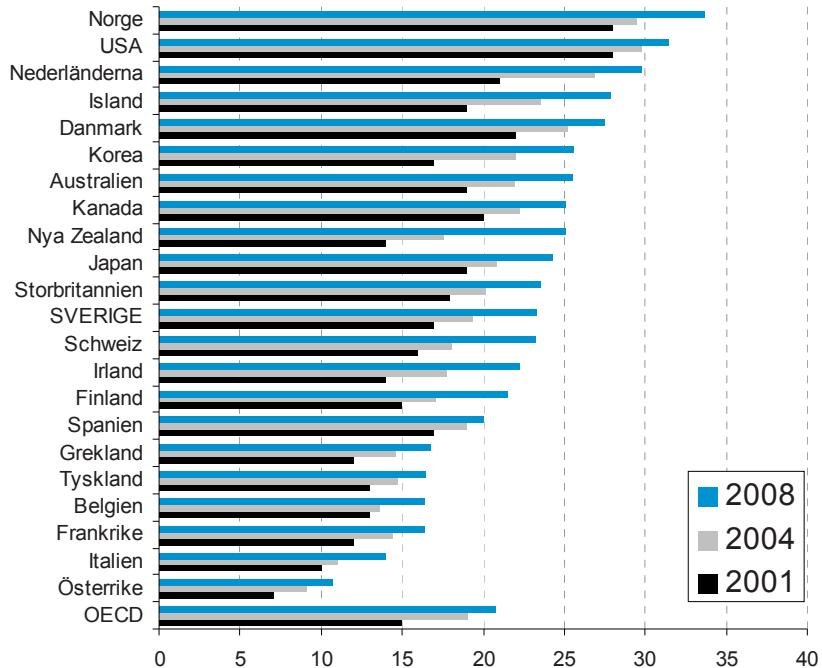
den svenska expansionen av andelen gymnasieutbildade genomsnittlig. I länder som exempelvis Irland, Spanien, Korea, Belgien och Australien har andelen med minst gymnasieutbildning stigit med över tio procentenheter under 2000-talet, dessa länder har dock startat från en lägre nivå än många av de andra jämförda länderna.

Det är framför allt det faktum att den yngre generationen i åldern 25 till 34 år i allt högre grad har gått i gymnasieskolan eller motsvarande utbildning som bidrar till stigande utbildningsnivå i alla länder. I åldern 25 till 34 år var andelen med minst gymnasial utbildning 80 procent inom OECD-området år 2008. I åldern 55 till 64 år hade bara 58 procent minst gymnasieutbildning.

Den manliga befolkningen inom OECD och EU-området har en högre andel med gymnasial utbildning men vissa länder skiljer ut sig. I länder som Irland, Finland, Sverige, Kanada, Grekland, USA, Italien och Spanien har en större andel kvinnor gymnasial utbildning. Länder med mycket stora skillnader mellan kvinnor och män är Österrike och Korea där betydligt fler män än kvinnor har gymnasial utbildning.

Den internationella trenden under 2000-talet är att andelen universitets- och högskoleutbildade i befolkningen ökar. Sverige hade mellan åren 1997 och 2003 en genomsnittlig andel högskoleutbildade i ett internationellt perspektiv. Under denna period genomfördes en utbyggnad av högskolan som motsvarade närmare 100 000 utbildningsplatser. Samtidigt omvandlades många tvååriga utbildningar till treåriga. I diagram 6.4 visas andelen mellan 25 och 64 år som har minst en treårig högskoleutbildning i relation till befolkningen i samma ålder.

Diagram 6.3: Andel av befolkningen 25-64 år med minst treårig högskoleutbildning 2001-2008, procent

Källa: OECD, Education at a Glance, 2001, 2006 och 2010.

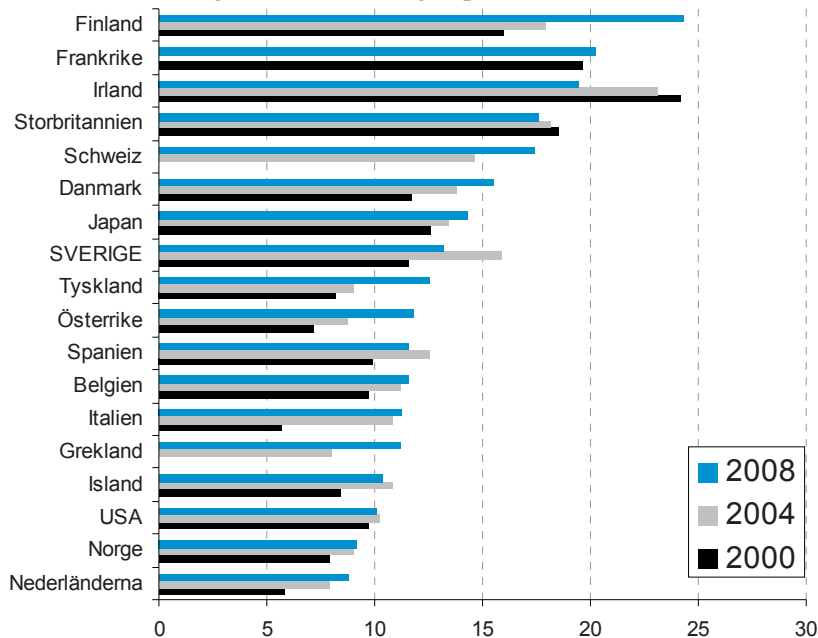
Andelen högskoleutbildade i Sverige är något högre än genomsnittet inom OECD. Sverige placerar sig på 12:e plats av sammanlagt 22 jämförda länder. I Sverige ökade andelen med minst treårig högskoleutbildning mellan 2001 och 2008 med 6,8 procentenheter till en nivå på drygt 23 procent. Länder som Nya Zeeland, Island, Nederländerna, Korea, Irland, Schweiz, Finland och Australien hade en ännu snabbare ökning av andelen högskoleutbildade.

Andelen högskoleutbildade bland personer i åldern 25-64 ökar genom att de som fyller 25 och kommer in i denna åldersgrupp generellt har högre utbildningsnivå än de som lämnar åldersgruppen. I Sverige beror den ökande andelen i stor utsträckning även på att tidigare tvååriga högskoleutbildningar har förlängts. Sverige uppvisar en bättre position i förhållande till andra länder om kortare utbildningar tas med i jämförelsen.

Teknisk och naturvetenskaplig kompetens har i olika sammanhang förts fram som avgörande för ett konkurrenskraftigt kunskapssamhälle, både i Sverige och internationellt. En hög

kompetens inom detta område är en viktig förutsättning för bland annat innovationer och en god utveckling inom näringslivet. Diagram 6.4 visar antalet personer som har examinerats från naturvetenskapliga eller tekniska utbildningar per 1000 personer i åldern 20 till 29 år.

Diagram 6.4: Antalet nyexaminerade från naturvetenskapliga eller tekniska högskoleutbildningar per 1000 invånare 2000-2008

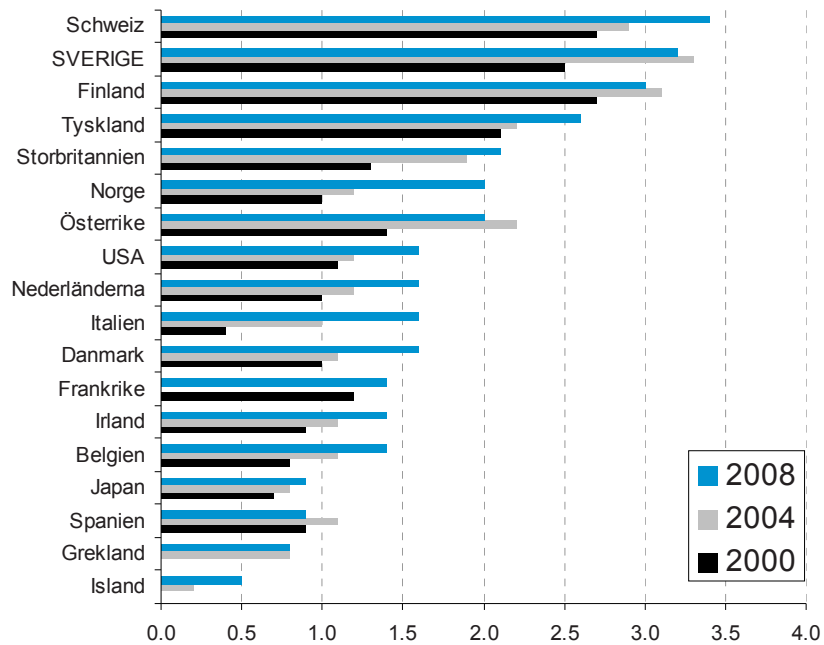
Källa: Eurostat.

Av diagram 6.4 framgår att flertalet länder uppvisar en positiv utveckling med ökande andelar nyexaminerade från naturvetenskapliga och tekniska utbildningar. Sverige tillhör de länder där andelen nyexaminerade har minskat mellan åren 2004 och 2008. År 2008 var antalet nyexaminerade inom teknik och naturvetenskap per 1 000 invånare drygt 13, vilket placerar Sverige på 8:e plats av de 18 jämförda länderna. Finland, Portugal, Frankrike, Irland, Storbritannien, Schweiz, Danmark och Japan hade högre värden än Sverige. Även om antalet examinerade från naturvetenskapliga och tekniska utbildningar per 1 000 invånare ökade med 1,6 i Sverige under 2000-talet ökade den mycket mer i flertalet här jämförda länder.

Irland, USA, Norge och Nederländerna redovisar en relativt låg andel nyexaminerade från naturvetenskapliga och tekniska högskoleutbildningar. Ökningen i dessa länder har samtidigt varit obetydlig under 2000-talet.

För att kunna upprätthålla konkurrenskraften är det viktigt att kunna generera ny kunskap samt att kunna ta till sig befintlig kunskap från olika håll. Sådana arbetsuppgifter kan underlättas av tillgång till personer med forskarkompetens. Som mått på tillgången till forskarkompetens används antalet disputerade per 1000 invånare, vilket visas i diagram 6.5.

Diagram 6.5: Antalet disputerade (ISCED 6) per 1000 invånare i åldern 25-34 år, 2000-2008

Källa: Eurostat.

Sverige har en hög andel disputerade som andel av populationen i åldern 25 till 35 år. Diagram 6.5 visar att Schweiz och Sverige är länder inom OECD-området som har störst andel disputerade i befolkningen. Andra länder med en relativt stor andel är Finland, Portugal, Tyskland och Storbritannien. Länder som i internationell jämförelse har en låg andel disputerade är Island, Grekland, Spanien och Japan. Antalet disputerade har ökat mellan 2000 och 2008 i

nästintill samtliga länder i jämförelsen. Sverige är ett av de länder där ökningen varit mest betydande. I Sverige har antalet dispute-rade per 1000 invånare i åldern 25 till 34 ökat med 0,7 mellan 2000 och 2008.

6.4 Framtida kompetensförsörjning

De kunskaper som elever har är avgörande för hur väl förberedda de är för vidare utbildning och arbetsliv och är samtidigt en indikation på kvaliteten i ungdomsutbildningssystemen. PISA (Programme for International Student Assessment) är en undersökning som genomförs av OECD där elevers läsförståelse, och kunskaper matematik och naturvetenskap testas. Syftet är att undersöka om utbildningssystemen bidrar till att femtonåriga elever är väl rustade inför framtiden.

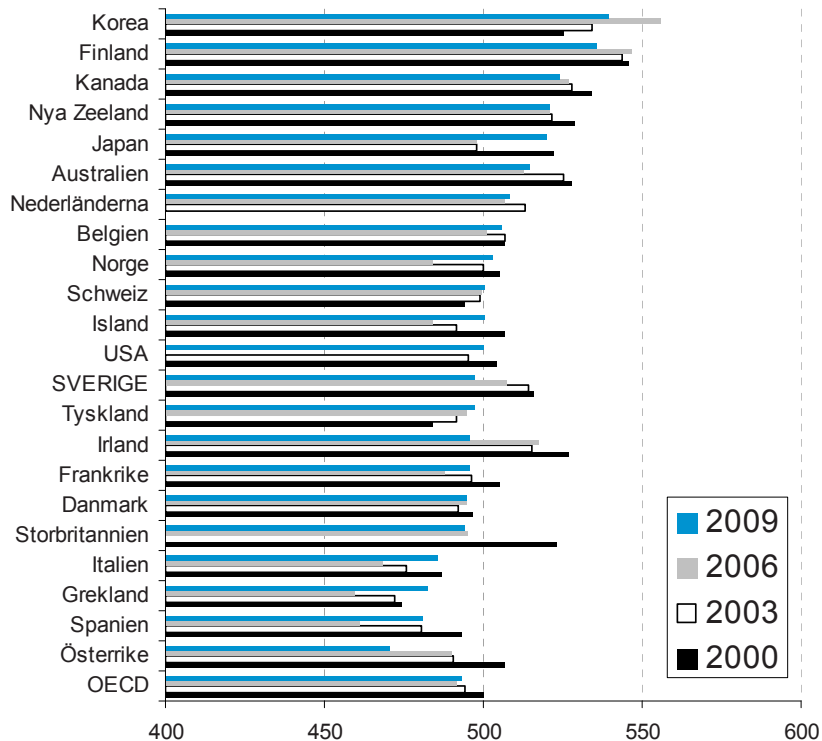
Den senaste mätningen av 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap, genomförd 2009, visade på tydligt sjunkande resultat för svensk del det senaste decenniet. Tidigare PISA-mätningar (2003, 2006) har inte kunnat visa på signifikanta försämringar men den senaste mätningen bekräftar den nedgång som indikerats eller visats i ett antal olika internationella mätningar sedan 2000.

Vad de senaste PISA-undersökningarna framför allt visar är att skillnaderna i resultat mellan olika grupper av elever ökat i Sverige och därmed att likvärdigheten i ett antal avseenden försämrats, från en tidigare mycket god nivå. I läsförståelse men också i naturvetenskap är det i första hand de lägst presterande eleverna som försämrat sina resultat. Pojkar står allmänt för den största nedgången. Skillnaden i genomsnittsresultat mellan skolor har också ökat, liksom betydelsen av elevernas socioekonomiska bakgrund för resultaten.

Internationellt sett visar PISA-studierna att i några länder, däribland Korea och Finland, presterar 15-åringarna på en hög nivå över alla fyra genomförda mätningar. Dessutom är spridningen mellan eleverna påfallande liten i dessa länder. Ett land som USA men även t.ex. Storbritannien har betydligt större resultatskillnader mellan olika elevgrupper. I många länder, inte minst i Europa, är utfallet i relativt hög grad beroende av socioekonomiska faktorer. Könsmönstret med en allmän trend mot sämre prestationer för pojkar – och klart sämre prestationer i läsning – är internationellt.

Resultaten från PISA-undersökningarna visas i följande tre diagram (läsförståelse i diagram 6.6, matematik i diagram 6.7 och naturvetenskap i diagram 6.8).

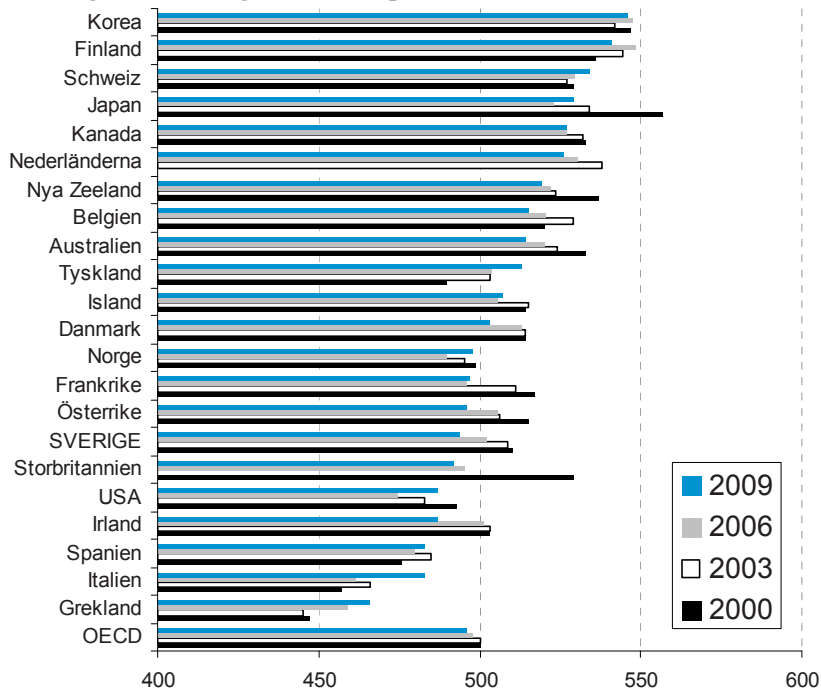
Diagram 6.6: Nationella medelvärden i OECD:s PISA-undersökning av 15-åringars läsförståelse, 2000-2009

Källa: OECD, PISA 2000, 2003, 2006 och 2009.

Diagram 6.6 visar att Sveriges resultat när det gäller läsförståelse ligger nära genomsnittet för OECD. Sverige ligger på en 13:e plats av de 22 länder som jämförs i diagrammet. Bäst resultat har Korea, Finland och Kanada medan Österrike, Spanien och Grekland presterade sämst. Då det är ett urval av elever i varje land som genomför testerna som ligger till grund för resultaten medför detta att alla skillnader mellan länderna inte är statistiskt säkerställda. När det gäller läsförståelse så har sju länder ett resultat som är signifikant bättre än Sveriges och de fyra länder med svagast resultat har ett signifikant sämre resultat än Sverige. Övriga jämförda länders resultat skiljer sig inte signifikant från Sveriges.

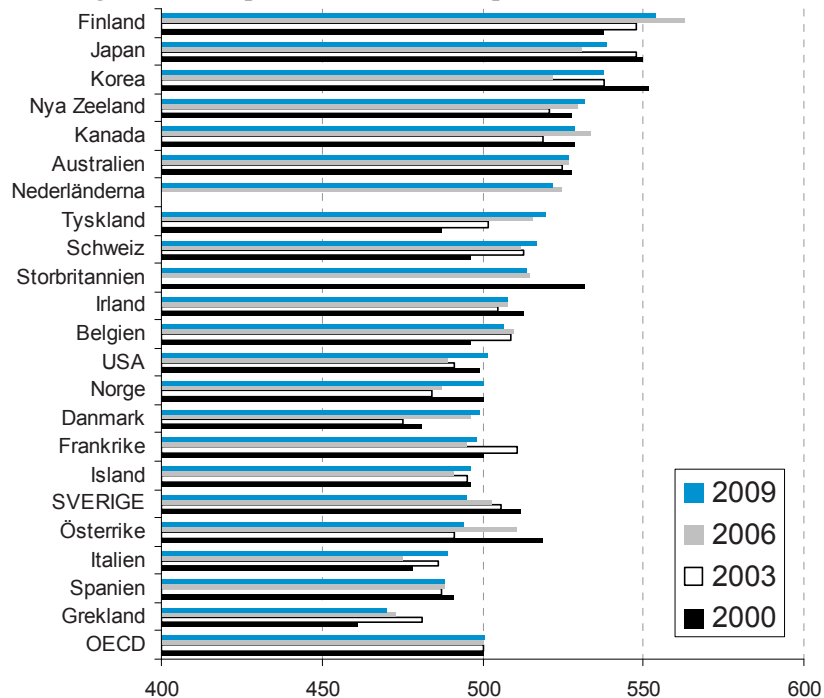
Diagram 6.7: Nationella medelvärden i OECD:s PISA undersökning av 15-åringars kunskaper i matematik, 2000-2009

Källa: OECD, PISA 2000, 2003, 2006 och 2009.

Sveriges resultat när det gäller kunskaper i matematik ligger i paritet med genomsnittet för hela OECD, vilket visas i diagram 6.7. Av de 22 länder som redovisas i diagram 6.7 ligger Sverige på 16:e plats. Ungefär hälften av länderna har ett signifikant bättre resultat än Sverige. De allra bästa resultaten finns i Korea, Finland och Schweiz. Sveriges position 2009 har försämrats med ett par placeringar jämfört med tidigare mätningar.

Diagram 6.8: Nationella medelvärden i PISA:s undersökning om 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, 2000-2009

Källa: OECD, PISA 2000, 2003, 2006 och 2009.

När det gäller kunskaper i naturvetenskap är Sveriges resultat något under OECD-genomsnittet. Som visas i diagram 6.8 ligger Sverige på 18:e plats av de 22 jämförda länderna. Liksom när det gäller läsförståelse och kunskaper i matematik har Sveriges position i länderjämförelsen när det gäller naturvetenskap försämrats i 2009 års mätning jämfört med tidigare mätningar.

Finland har det klart bästa resultatet när det gäller kunskaper i naturvetenskap. Finland placerar sig bland de två bästa länderna i samtliga tre kunskapsområden som redovisas här. Även Korea har en position bland de tre bästa länderna i samtliga kunskapsområden. Resultaten i övriga nordiska länder är, med något undantag, inte statistiskt signifikant skilda från Sveriges resultat inom något av kunskapsområdena.

I en annan kunskapsmätning 2008, TIMSS Advanced, organiserad av The International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), undersöktes kunskaper i

avancerad matematik och fysik hos elever som går sista året i gymnasieskolan. I Sverige gällde det elever på naturvetenskapligt eller tekniskt program som läst minst kursen Matematik D respektive Fysik B. Resultaten visade en låg nivå för de svenska elevernas prestation inom matematik, för fysikämnet var resultaten genomsnittliga i förhållande till övriga länder.⁵⁸

Jämfört med en liknande studie 1995 hade de svenska resultaten sjunkit betydligt. Framför allt hade resultatet för de lågpresterande eleverna försämrats, även om en nedgång också noterades för de högst presterande. Andelen elever som inte nådde upp till vad som i studien betecknas som en medelgod nivå i matematik ökade från 36 procent 1995 till 71 procent 2008. I matematik förekom vissa könsskillnader i resultat till männens fördel såväl i 2008 som 1995 års mätning. I fysik däremot hade könsskillnaden till männens fördel 1995 försvunnit 2008, vilket innebar att männens resultat försämrats betydligt mer än kvinnornas.

6.4.1 Avkastning på utbildning

Den framtida kompetensförsörjningen är beroende av en hög utbildningsnivå. En av faktorerna som påverkar incitamenten till att utbilda sig är hur ekonomiskt lönsam en högskoleutbildning är för individen.

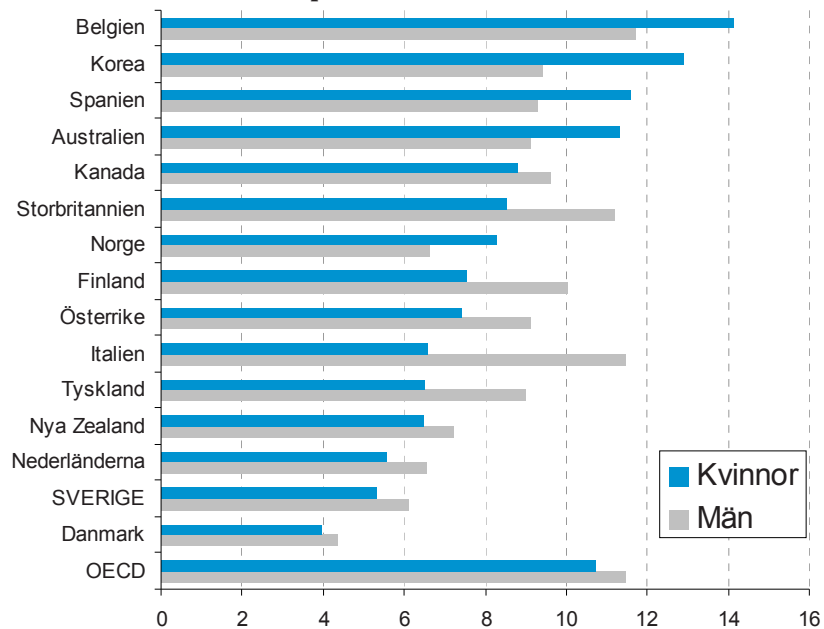
Avkastning på utbildning kan beräknas med hjälp av en diskonteringsmetod som sammanfattar hur lönsamt det är att studera ytterligare ett år. I denna metod räknas relevanta intäkter och kostnaden som är förenade med utbildningen samman till ett nuvärde. En brist i beräkningen är att den grundar sig på genomsnittliga inkomster för olika utbildningsgrupper och därmed inte tar hänsyn till andra individkaraktäristiska. Inte heller tar detta mått hänsyn till att avkastningen på utbildning varierar stort mellan olika akademiska grupper.

I ett internationellt perspektiv har utbildning i Sverige jämförelsevis låg avkastning. Detta beror delvis på att högskoleutbildade i Sverige i stor utsträckning har sin arbetsmarknad i offentlig sektor och att höga marginalskatter har lett till en sammanpressad lönestruktur efter skatt. Därutöver återfinns i den svenska högskolan flera utbildningar till lågt betalda arbeten som i

⁵⁸ Tre av de totalt elva länder som deltog i TIMSS 2008 deltog inte i PISA-undersökningen som 2009 omfattade 65 länder eller regioner, varav 34 OECD-länder.

andra länder inte räknas till högskolan. Sverige rankas tillsammans med Danmark bland de länder som har den lägsta avkastningen av utbildning. Sverige ligger dessutom markant under OECD-genomsnittet. Länder som befinner sig över OECD-genomsnittet är Belgien, Korea, Spanien och Australien. Svensk forskning har också visat att avkastningen på utbildning successivt minskat sedan slutet på 1960-talet, men att den har ökat under 1990-talet och tidigt 2000-tal.⁵⁹ I diagram 6.9 visas ekonomisk lönsamhet av högskoleutbildning jämfört med gymnasieutbildning i ett antal OECD-länder.

Diagram 6.9: Ekonomisk lönsamhet av högskoleutbildning jämfört med gymnasieutbildning (privata internräntor), kvinnor och män, 2006, procent

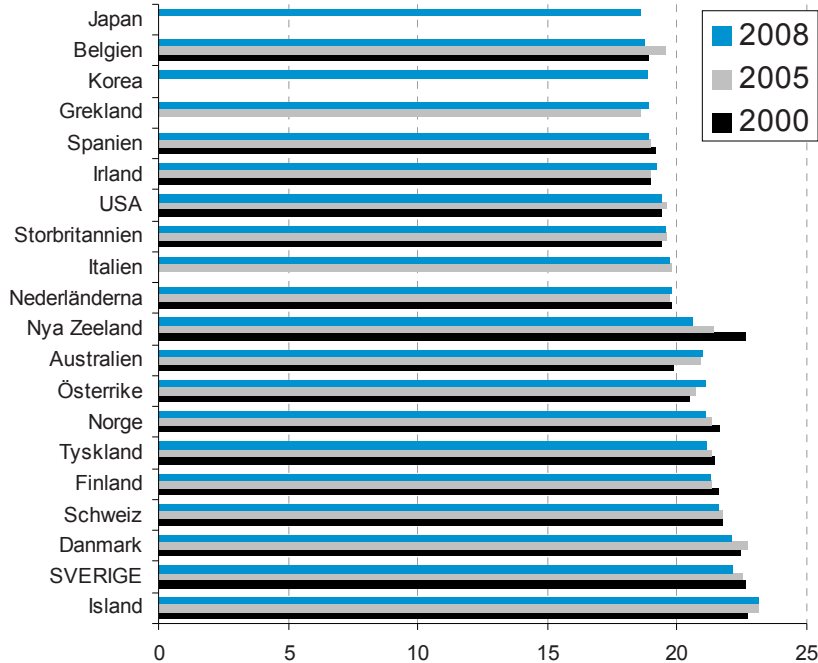
Källa: OECD, Education at a Glance 2010.

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det önskvärt att de högskoleutbildade etableras på arbetsmarknaden vid så låg ålder som möjligt. Effektivitetsbrister och systemfel kan leda till försämrad genomströmning i utbildningssystemen. Tillsammans med sena högskolestarter leder det till en hög etableringsålder för

⁵⁹ Se exempelvis Le Grand m.fl. (2001) och Björklund & Kjellström (2002).

högutbildade på arbetsmarknaden. Detta är ofördelaktigt såväl för individens livsinkomst som för samhället som helhet. I diagram 6.10 visas medianåldern för högskolenybörjare.

Diagram 6.10: Medianålder för högskolenybörjare, 2000-2008

Källa: Education at a Glance 2002, 2007 och 2010.

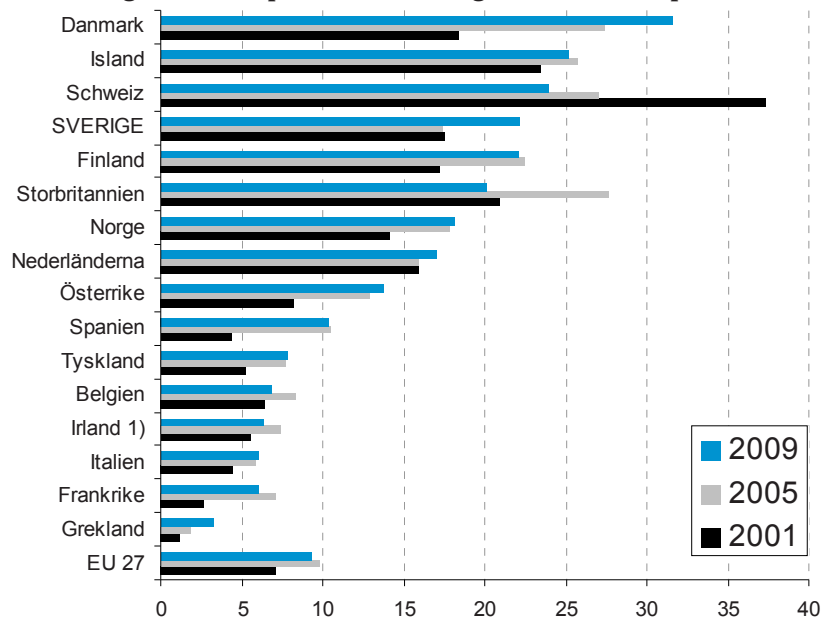
I ett internationellt perspektiv har Sverige en hög medianålder för högskolenybörjare. Av diagram 6.10 framkommer det att de nordiska länderna Island, Sverige och Danmark hade den högsta medianåldern vid inträde till högskolan 2008. I Sverige var medianåldern drygt 22 år 2008. Trenden har varit svagt sjunkande under 2000-talet. Andelen 19-åringar som påbörjar högskoleutbildning är nu på historiskt hög nivå samtidigt som andelen nybörjare över 35 år fortsätter att minska. Den höga medianåldern i de nordiska länderna kan till en del förklaras med att åldern då ungdomar avslutar sina gymnasiestudier är högre än i många andra länder. Dessutom ingår de inresande studenterna i denna statistik. I Sverige utgör de en relativt stor andel av högskolenybörjarna. Den stora majoriteten börjar på masternivå och är därför äldre, vilket driver upp medianåldern för Sverige i den internationella

statistiken. Exkluderas de inresande studenterna är medianåldern för högskolenybörjare 20,9 år, dvs. drygt ett år lägre än i den internationella statistiken.

Vuxenutbildning, lärande i arbetet och arbetsplatsförlagd utbildning är väsentliga delar i ett fortsatt livslångt lärande och kompetensutveckling. Diagram 6.11 visar andelen i befolkningen som deltar i utbildning eller annan kompetensförsörjning. Måttet avser personer i åldern 25 till 64 år. De nordiska länderna, däribland Sverige och Schweiz, har den mest omfattande vidareutbildningen och kompetensutvecklingen. I Sverige deltog drygt 22 procent i utbildning eller kompetensutveckling (inom en 4-veckorsperiod före undersökningstillfället) året 2009. Genomsnittet för EU var cirka 9 procent och skillnaderna mellan länderna var stora.

Andelen i befolkningen som deltog i utbildning eller kompetensutveckling i Sverige ökade mellan 2001 och 2009. En ökning skedde även i flerparten av de jämförda länderna.

Diagram 6.11: Andel av befolkningen 25-64 år som deltar i utbildning eller kompetensutveckling år 2001-2009, procent

Källa: Eurostat.

1) 2001 avser år 2002.

6.5 Sammanfattning och slutsatser

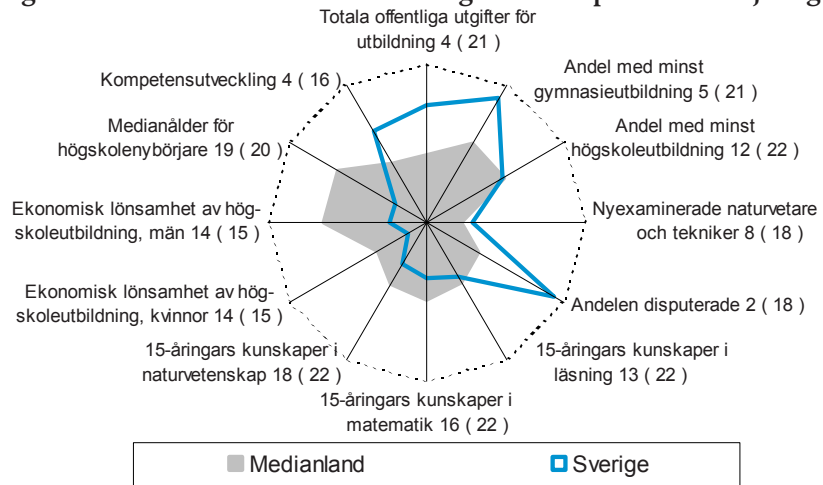
De offentliga utgifterna för utbildning är höga i Sverige jämfört med andra länder. Tillgången på utbildad arbetskraft är god i Sverige genom att utbildningsnivån generellt sett är högre än i många andra länder. Det är främst andelen gymnasieutbildade och disputerade som är hög i Sverige. Andelen i befolkningen med högskoleutbildning liksom andelen nytexaminerade naturvetare och tekniker i Sverige ligger nära genomsnittet i länderjämförelsen. Generellt ökar utbildningsnivån i alla länder, så även i Sverige. Utbildningsnivån i Sverige ökar i ungefär samma takt som genomsnittet av övriga länder i jämförelsen.

Indikatorer som belyser den framtida kompetensförsörjningen i Sverige visar på en lite svagare position. Enligt PISA-undersökningen ligger Sverige nära genomsnittet för jämförda länder när det gäller 15-åringars läsförståelse och under genomsnittet när det gäller kunskap i matematik och naturvetenskap. Incitamenten till att gå en högskoleutbildning jämfört med att inte göra det är mycket svaga i Sverige då den ekonomiska avkastningen på högre utbildning är svagare än i övriga länder. Trots det har Sverige en högre andel än OECD-genomsnittet med minst treårig högskoleutbildning.

I Sverige inleder många sina högskolestudier senare än i de flesta andra länder. Det medför att inträdet på arbetsmarknaden också sker senare för denna grupp vilket kan leda till att det totala antal yrkesverksamma år blir färre. Jämfört med övriga undersökta länder har Sverige dock en hög genomsnittlig ålder för utträde från arbetsmarknaden.

När det gäller kompetensutveckling förefaller Sverige hävda sig väl genom att vara ett av de länder med en hög andel av befolkningen som anger att de vidareutbildar sig. Samtliga indikatorer i detta kapitel sammanfattas i figur 6.1.

Figur 6.1 Indikatorer över utbildning och kompetensförsörjning

Källa: Se respektive indikator.

Anm.: Tolkningen av figuren är att ju längre ut linjen är, desto bättre värde. Siffran efter respektive indikators namn anger Sveriges position i länderjämförelsen och inom parantes anges antalet jämförda länder. För en mer detaljerad beskrivning se Kapitel 1, Inledning.

7 Arbetsmarknad

Arbetsmarknadens funktionssätt har mycket stor betydelse för ekonomins utveckling och ett lands konkurrenskraft. För näringslivets konkurrenskraft är det betydelsefullt att matchningen på arbetsmarkanden fungerar väl så att företagens efterfrågan på arbetskraft kan tillgodoses på ett tillfredsställande sätt. Den demografiska utvecklingen i Sverige och i andra OECD-länder där andelen av befolkningen i arbetsför ålder minskar kommer att sätta ytterligare fokus på vikten av en väl fungerande arbetsmarknad.

I EU:s nya strategi för smart och hållbar tillväxt för alla, Europa 2020, står frågor kring sysselsättningen högt på agendan. Ett av de fem övergripande målen på EU-nivå är ”att eftersträva en höjning av sysselsättningsgraden till 75 procent för kvinnor och män i åldrarna 20-64, bland annat genom ett ökat deltagande av ungdomar, äldre arbetstagare och lågkvalificerade arbetstagare samt en bättre integration av lagliga migranter”.

Den ekonomiska politikens huvuduppgift är att skapa en så hög varaktig välfärd som möjligt genom hög uthållig tillväxt, hög varaktig sysselsättning, välfärd som kommer alla till del och ekonomisk stabilitet. I 2011 års ekonomiska vårproposition betonas att avgörande för ett högt välstånd är att det lönar sig att ta ett arbete för dem som inte arbetar och att anstränga sig mer för dem som redan har ett arbete.

Arbetsmarknadspolitiken ska verka för att:

- förbättra matchningen mellan dem som söker arbete och dem som söker arbetskraft,
- stadigvarande öka sysselsättningen på lång sikt, och
- säkerställa att arbetslöshetsförsäkringen fungerar som en omställningsförsäkring.

7.1 Indikatorer

De flesta indikatorer i detta avsnitt visar utvecklingen sedan början av 2000-talet och fram till åren 2008 och 2009. Indikatorerna inom arbetsmarknadsområdet har i första hand valts för att belysa företagens tillgång till arbetskraft. Indikatorerna visar bl.a. hur mycket befolkningen arbetar. Här finns även indikatorer på drivkrafter till ökat arbetsutbud samt arbetsmarknadens funktions-sätt. Indikatorerna är:

Sysselsättning

- Sysselsättningsgrad
- Sysselsättningsgrad för utrikes födda
- Inflöde av utländsk arbetskraft
- Ålder vid utträde från arbetsmarknaden

Drivkrafter för deltagande på arbetsmarknaden

- Skattekil på arbete
- Marginaleffekten vid övergång från arbetslöshet till arbete

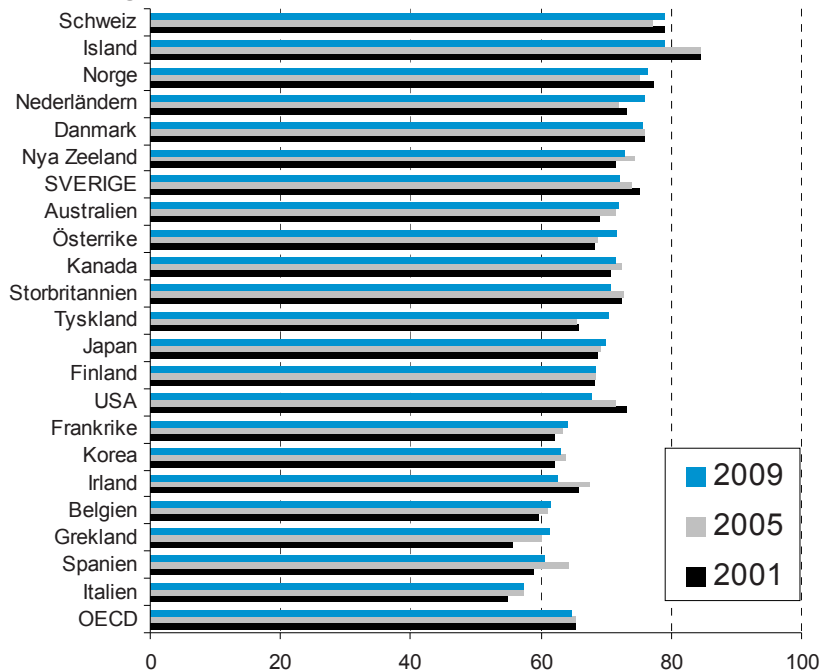
Rörlighet på arbetsmarknaden

- Anställningsskyddets strikthet
- Rörlighet på arbetsmarknaden
- Antal år med samma arbetsgivare

7.2 Sysselsättning

Ett ökat antal arbetade timmar bidrar starkt till att BNP ökar och att levnadsstandarden kan höjas. En ökad sysselsättning i privat sektor är även mycket viktig för att också i framtiden kunna finansiera en välfärd med dagens omfattning, både vad gäller volym och kvalitet. I takt med att andelen äldre stiger i befolkningen kommer det troligen ställas allt större krav på arbetskrafts-deltagande bland personer i arbetsför ålder. I diagram 7.1 visas sysselsättningsgraden för olika länder i åldersgruppen 15-64 år.

Diagram 7.1 Sysselsättningsgrad 15-64 år, 2001-2009, procent av befolkningen

Källa: OECD Employment and Labour Market Statistics.

Anm: I den svenska officiella statistiken anges sysselsättningen för åldersgruppen 15-74 år.

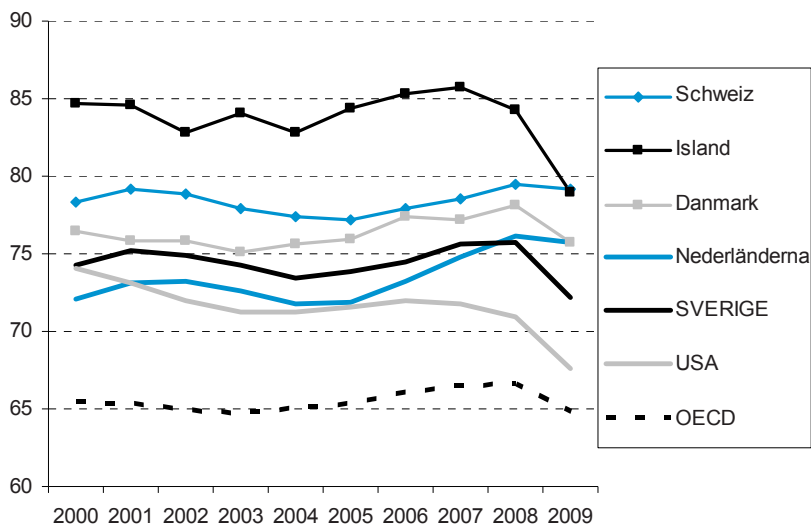
Av diagram 7.1 framgår att Sverige har en hög sysselsättningsgrad i ett internationellt perspektiv. Sverige ligger på sjunde plats av de jämförda länderna med en sysselsättningsgrad på 72,2 procent 2009. Det kan jämföras med genomsnittet för OECD där sysselsättningsgraden under 2009 var 64,8 procent. Den högsta sysselsättningsgraden återfinns i Schweiz och Island medan sysselsättningsgraden är lägst i de sydeuropeiska länderna Italien, Spanien och Grekland.

För samtliga länder i jämförelsen är sysselsättningsgraden högre för män än för kvinnor, särskilt för de länder med en lägre sysselsättningsgrad än genomsnittet. Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan könen är minst i de nordiska länderna. I Sverige är skillnaden mellan män och kvinnor i sysselsättningsgrad 4 procentenheter (74 procent för män och 70 procent för kvinnor).

Till följd av finanskrisen som började 2008 och den därpå följande lågkonjunkturen sjönk sysselsättningsgraden påtagligt i

flera länder mellan åren 2008 och 2009, så även i Sverige. Den utvecklingen går inte att utläsa i diagram 7.1, och därför visas sysselsättningsgraden för varje enskilt år de senaste tio åren för ett mindre antal länder i figur 7.1.

Figur 7.1 Sysselsättningsgrad 15-64 år, 2000-2009, procent av befolkningen

Källa: OECD Employment and Labour Market Statistics.

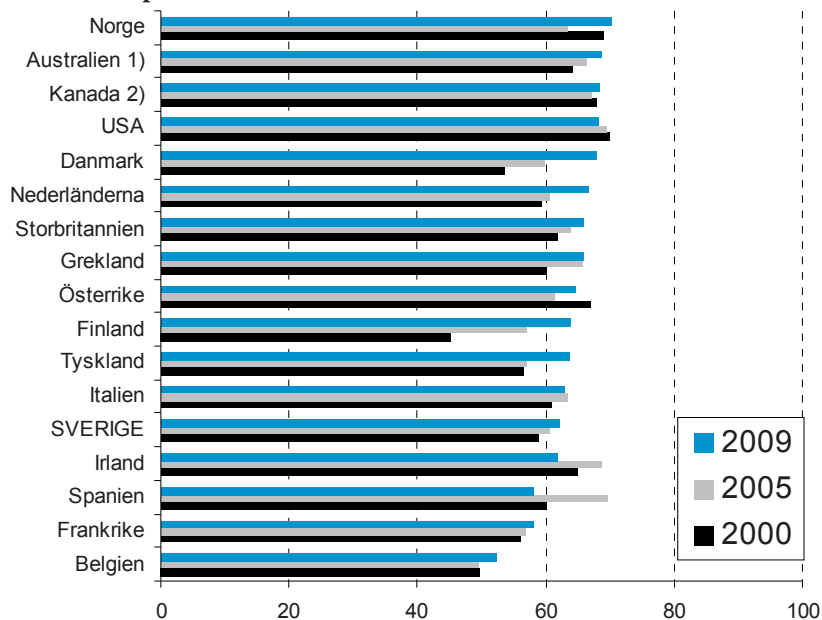
Figur 7.1 visar att sysselsättningsgraden i Sverige ökade varje år mellan åren 2004 och 2008 för att sedan falla kraftigt under 2009. Minskningen i sysselsättningsgrad var dock inte lika betydande i alla länder. Av de länder som visas i figur 7.1 var minskningen relativt marginell i Schweiz och Nederländerna, medan fallet var betydligt kraftigare i Sverige, USA och Island. I Island sjönk sysselsättningsgraden med över 5 procentenheter från 2008 till 2009.

Trenden inom OECD som helhet har varit att sysselsättningsgraden ökat svagt från år 2000 till 2008 för att sedan falla tillbaka under 2009. I USA har trenden istället varit att sysselsättningsgraden fallit de senaste tio åren och att fallet blev än mer betydande under 2009. I Sverige har sysselsättningsgraden gått svagt upp och ner med konjunkturen och legat runt 75 procent under hela det gångna decenniet. Högst var sysselsättningsgraden 2008 med 85,7 procent och lägst 2009 med 72,2 procent.

7.2.1 Sysselsättning bland utrikes födda

En av de grupper som i Sverige har ett lägre deltagande på arbetsmarknaden är utrikes födda. Sysselsättningsgraden för utrikes födda åren 2000, 2005 och 2009 visas i diagram 7.2. I figur 7.2 visas sysselsättningsgraden för utrikes födda 2009 jämfört med inrikes födda samma år. Av diagram 7.2 framgår att utrikes födda i Sverige har en förhållandevis låg sysselsättningsgrad jämfört med andra OECD-länder.

Diagram 7.2: Sysselsättningsgrad för utrikes födda, 15-64 år, 2000-2009, procent

Källa: OECD, International Migration Outlook, 2008 och 2010.

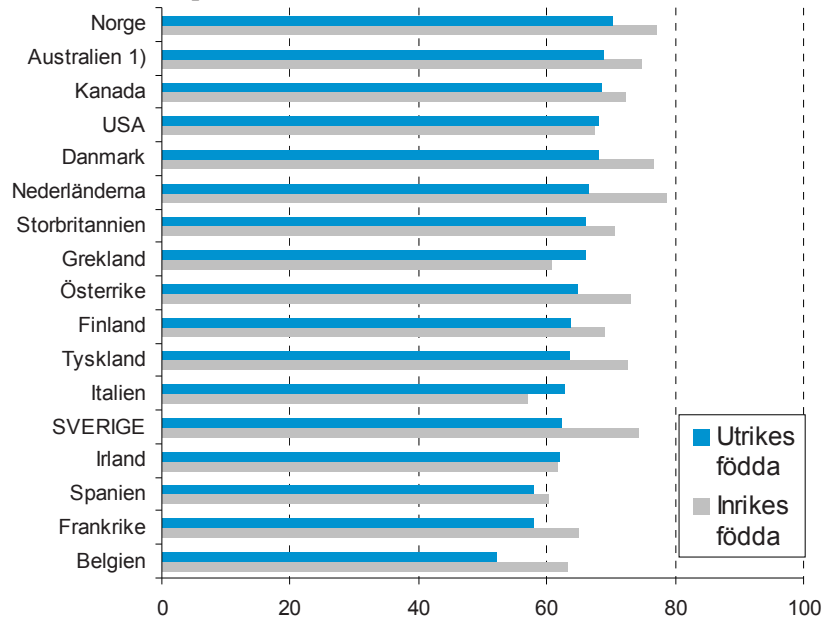
1) 2009 avser år 2008.

2) 2005 avser år 2003.

I Sverige, som har en generellt sett hög sysselsättningsgrad, är skillnaden i åldersgruppen 15-64 år mellan svenskfödda och utrikes födda hög jämfört med andra OECD-länder. I Sverige var skillnaden i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda 12 procentenheter år 2009, vilket är den största skillnaden av samtliga länder som visas i figur 7.2. I genomsnitt var sysselsättningsgraden 5 procentenheter högre för inrikes födda jämfört med utrikes

födda, bland länderna i figur 7.2. Det bör dock påpekas att utrikes födda är en heterogen grupp och att det finns stora skillnader vad gäller anknytning till arbetsmarknaden inom gruppen.

Figur 7.2: Sysselsättningsgrad för utrikes och inrikes födda, 15-64 år, 2009, procent

Källa: OECD, International Migration Outlook och 2010.

1) Avser år 2008.

Skillnaden i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda är generellt större bland kvinnor än bland män. Det finns dock länder där andelen sysselsatta är högre för utrikes födda kvinnor än för inrikes födda kvinnor (Italien, Spanien och Grekland). Det beror dock inte på att sysselsättningsgraden är hög bland de utrikes födda kvinnorna utan snarare på att den är mycket låg bland de inrikes födda kvinnorna. I Sverige råder det motsatta förhållandet, nämligen att utrikes födda kvinnor har en betydligt lägre sysselsättningsgrad än inrikes födda. Den stora skillnaden mellan utrikes och inrikes födda kvinnor i Sverige är ett resultat av att de inrikes födda kvinnorna har en internationellt sett mycket hög sysselsättningsgrad. En jämförelse av utrikes födda kvinnors sysselsättningsgrad visar att Sverige placerar sig på den övre halvan i länderjämförelsen trots en sysselsättningsgrad på knappt 58

procent. Sverige skiljer sig från merparten av övriga länder genom att ha en relativt liten skillnad i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män samtidigt som det är en stor skillnad mellan inrikes och utrikes födda.

Sysselsättningsgraden för de utrikes födda stiger i Sverige. Trots att sysselsättningsgraden för utrikes födda sjönk mellan 2008 och 2009, till följd av den svaga konjunkturen, var sysselsättningsgraden högre under 2009 än den var under åren 2005 och 2000. Trenden med en ökande andel sysselsatta bland de utrikes födda under de senaste tio åren är inte lika stark för de inrikes födda. Det medför att skillnaden mellan utrikes och inrikes födda minskar över tid. Skillnaden mellan utrikes och inrikes födda har gått från att vara över 20 procentenheter 1995 till att sedan ha minskat till 16 procentenheter år 2000, 14 procentenheter år 2005 och att under 2009 ligga på 12 procentenheter.⁶⁰

Det finns olika skäl till varför andelen sysselsatta bland utrikes födda kan skilja sig åt mellan olika länder. För det första är reglerna om vem som kan få uppehållstillstånd och/eller medborgarskap olika. För det andra skiljer sig invandringens sammansättning åt beroende på olika länders skilda historiska traditioner samt geografisk och/eller språklig närhet. Hur stor arbetskraftsinvandringen respektive flyktinginvandringen är kan ha stor betydelse för sysselsättningen, eftersom arbetskraftsinvandring syftar till att förse en nationell arbetsmarknad med just den kompetens som för tillfället efterfrågas, medan flyktinginvandring baseras på humanitära skäl. Ett mönster är därför att i länder med hög arbetskraftsinvandring är skillnaden i sysselsättningsgrad mellan inrikes- och utrikes födda betydligt mindre jämfört med länder där flyktinginvandringen dominerar.

Sverige och Nederländerna är de länder där den största skillnaden återfinns i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda. Dessa länder har även haft en liknande utveckling av flyktinginvandringen som bidragit till en större andel flyktingar i befolkningen jämfört med genomsnittet i övriga länder.

Sysselsättningsgraden bland flyktingar påverkas starkt av hur lång vistelsetiden i landet är. Sysselsättningsgraden tenderar att vara mycket låg bland nyanlända flyktingar för att sedan stiga ju längre tid de befunnit sig i landet.⁶¹ Andelen av de utrikes födda i Sverige vars vistelsetid understiger 5 år är i paritet med OECD-genom-

⁶⁰ OECD (2010f).

⁶¹ Arbetsmarknadsdepartementet (2011).

snittet.⁶² Sveriges relativt stora flyktinginvandring gör dock att den andelen får ett större genomslag på sysselsättningsgraden än i merparten av övriga länder.

7.2.2 Arbetskraft från andra länder

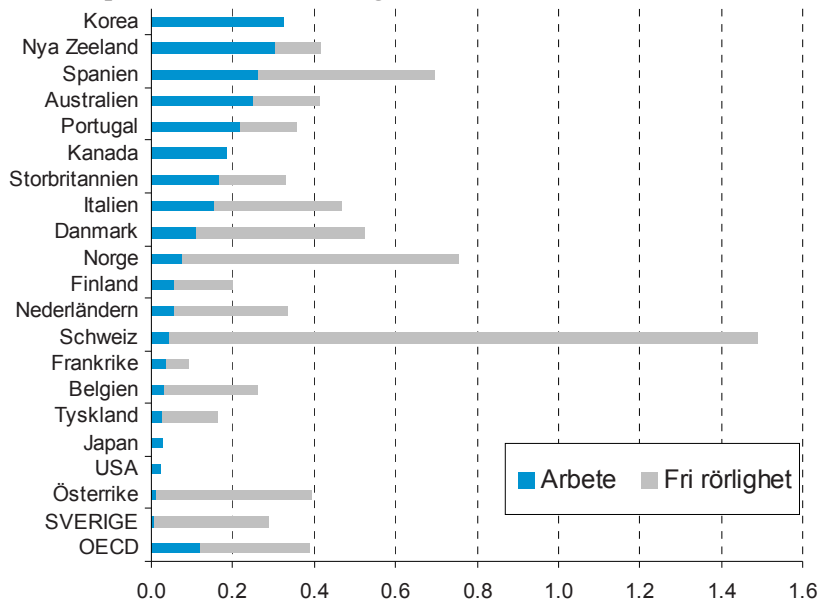
Ett sätt att öka arbetsutbudet och sysselsättningen kan vara att attrahera arbetskraft från andra länder. Det kan finnas flera syften med att attrahera utländsk arbetskraft till landet. Ett skäl kan vara att försöka avhjälpa en allmän brist på arbetskraft, ett annat kan vara att komma tillrätta med brist på arbetskraft med en viss kompetens.

Att mäta arbetskraftsinvandring på ett enhetligt sätt i olika länder medför en del svårigheter. Regelverken kring uppehålls- tillstånd och arbetstillstånd skiljer sig åt länder emellan. Det finns även betydande skillnader i regelverk inom ett land, beroende på varifrån den inflyttande arbetstagaren kommer, t.ex. till följd av den fria rörligheten mellan de europeiska länderna. De olika reglerna gör att den information som samlas in i respektive land rörande arbetskraftsmigration leder till brister i jämförbarheten.

I OECD:s årliga publikation International Migration Outlook redovisas antalet personer som invandrat till respektive land, fördelat på huvudsakligt skäl till invandringen. De olika skälen till invandring är; för att arbeta, olika former av anhöriginvandring, invandring av humanitära skäl samt att invandring skett inom ramen för den så kallade fria rörligheten. Kategorin fri rörlighet gör det svårt att entydigt utläsa hur många som invandrar för att arbeta. Även om kategorin fri rörlighet särredovisas finns det goda skäl att tro att en stor del av invandringen inom denna kategori sker just för att arbeta. I diagram 7.3 visas antalet personer, i relation till befolkningen, vars huvudsakliga skäl till invandring varit arbete. I diagrammet inkluderas även invandring inom ramen för fri rörlighet.

⁶² OECD (2008b).

Diagram 7.3: Arbetskraftsinvandring per invandringskategori, år 2008, procent av befolkningen

Källa: OECD International Migration Outlook 2010.

I diagram 7.3 visas att Sverige enligt det snävare måttet (exklusive fri rörlighet) har den minsta arbetskraftsinvandringen av samtliga jämförda länder. Den största arbetskraftsinvandringen återfinns i Korea, Nya Zeeland och Spanien.

I flertalet länder tillkommer även invandring inom ramen för den fria rörligheten. Det råder fri rörlighet mellan Australien och Nya Zeeland samt inom det europeiska ekonomiska området, som innefattar EU-länderna, Norge och Schweiz. De länder som har den mest omfattande invandringen inom den fria rörligheten är Schweiz och Norge. En starkt bidragande orsak till detta är, enligt OECD, ett högt löneläge.⁶³ Med hänsyn tagen till den fria rörligheten blir Sveriges position något starkare när det gäller att attrahera utländsk arbetskraft, men det finns fortfarande ett flertal länder där arbetskraftsinvandringen är mer omfattande.

Sammanfattningsvis kan sägas att Sverige har en relativt liten arbetskraftsinvandring och att den arbetskraftsinvandring som sker till största delen kommer från andra europeiska länder. Den 15 december 2008 trädde nya regler för arbetskraftsinvandring till

⁶³ OECD (2010f).

Sverige i kraft. De nya reglerna innebär ett effektivare och mer flexibelt system som har till syfte att underlätta rekryteringen av arbetskraft från tredjeländ. Då statistiken i diagram 7.3 avser 2008 fångas eventuella förändringar till följd av de nya reglerna inte upp i diagrammet.

Den invandring som visas i diagram 7.3 avser invandring som betraktas som permanent. Inom OECD är dock antalet personer som under ett år kommer för att arbeta på temporära anställningar fler än de permanenta. Den temporära arbetskraftsinvandringen innefattar bl.a. säsongsrelaterat arbete, t.ex. inom de areella näringarna, personer som kombinerar semesterresa med arbete samt personer som arbetar för internationella koncerner stationerade i olika länder. Även när det gäller den temporära arbetskraftsinvandringen är det svårt att hitta statistik som är jämförbar mellan länder. Utifrån den statistik som OECD tillhandahåller kan konstateras att den temporära arbetskraftsinvandringen i OECD har ökat de senaste åren, så även i Sverige. Även om det finns brister i jämförbarhet mellan länder kan det konstateras att den temporära arbetskraftsinvandringen till Sverige är betydligt mindre till sin omfattningen än till många andra OECD-länder.⁶⁴

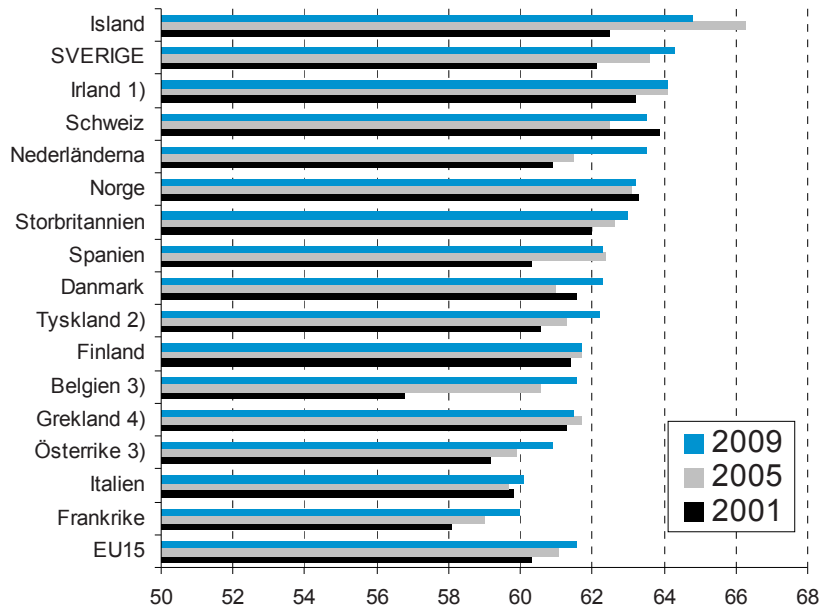
7.2.3 Utträde från arbetsmarknaden

Den genomsnittliga åldern då personer lämnar arbetslivet för pension har stor betydelse för sysselsättningsnivån. Vid sidan av ålderspension är sjukdom ett vanligt skäl till att personer lämnar arbetsmarknaden. Genomsnittsåldern för utträde från arbetsmarknaden är ofta väsentligt lägre än den "formella" pensionsåldern enligt vilken ålderspension utgår. Det finns dock länder där den genomsnittliga utträdesåldern är högre än den formella pensionsåldern. Det kan bero på att den formella pensionsåldern är låg (exempelvis i Grekland), eller att den genomsnittliga utträdesåldern är hög (exempelvis i Japan och Korea).⁶⁵ I diagram 7.4 visas genomsnittsåldern för utträde från arbetsmarknaden i 16 europeiska länder.

⁶⁴ OECD (2010f).

⁶⁵ OECD (2009d).

Diagram 7.4: Genomsnittsåldern för utträde från arbetsmarknaden, 2001-2009

Källa: Eurostat.

1) 2009 avser år 2006.

2) 2005 avser år 2004.

3) 2009 avser år 2007.

4) 2001 avser år 2002.

Nästan alla europeiska länder, däribland Sverige, har från 1960-talet fram till millennieskiftet haft en sjunkande utträdesålder från arbetsmarknaden.⁶⁶ Under senare år har den trenden brutits och den genomsnittliga utträdesåldern från arbetsmarknaden har sedan 2001 stigit i merparten av de europeiska länderna, detta gäller även för Sverige. Bland de 16 länderna i diagram 7.4 ligger Sverige på en andra plats 2009. Då var det endast Island som hade en högre genomsnittlig utträdesålder.

I Sverige lämnar kvinnorna arbetsmarknaden i genomsnitt mellan ett halvt och ett år tidigare än vad männen gör. Skillnaden mellan kvinnor och män för genomsnittet av EU-länderna ligger mycket nära den svenska situationen.

⁶⁶ OECD (2009d).

7.3 Drivkrafter för deltagande på arbetsmarknaden

På sikt kan sysselsättningen påverkas av olika drivkrafter för att arbeta. Enligt ekonomisk teori och empiriska studier ökar utbudet av arbetstimmar om det lönar sig ekonomiskt att arbeta mer.⁶⁷ På längre sikt bestämmer arbetsutbudet sysselsättningen, vilket innebär att ett ökat arbetsutbud kan förväntas leda till en högre sysselsättning. Utformningen av inkomstskatter och bidragssystemen har därför betydelse för sysselsättningen. Därigenom påverkas även förutsättningarna för ekonomisk tillväxt av hur dessa system är utformade.

Nedan visas två olika mått som är relaterade till incitamentet att delta på arbetsmarknaden. Dessa mått är *skattekil på arbete* och *marginaleffekt vid övergång från arbetslöshet till arbete*. De internationella data som presenteras avser åren fram till och med 2008 respektive 2009. De åtgärder som därefter genomförts inom bidrags- och skattesystemen i olika länder återspeglas sålunda inte. Den internationella jämförelsen torde emellertid i stora drag stå sig även om ländernas relativa positioner kan ha förändrats något.

Skattekil på arbete definieras här som den andel av arbetskraftskostnaden som utgörs av skatter dvs. summan av individens inkomstskatt och de löneskatter som arbetsgivare betalar. Beräkningarna av *marginaleffekten vid övergång från arbetslöshet till arbete* (ibland kallat "arbetslöshetsfälla" vid höga marginaleffekter) visar hur stor andel av bruttoinkomstökningen som försvinner i skatt och reducerade kontantersättningar när en person övergår från arbetslöshet till arbete.⁶⁸

I beräkningarna av *marginaleffekt vid övergång från arbetslöshet till arbete* ingår förutom effekten av marginalsatt enligt inkomstskatteskalen även marginaleffekten av att vissa inkomstrelaterade kontantersättningar, såsom social- och bostadsbidrag, i förekommande fall reduceras vid övergång från arbetslöshet till arbete då bruttoinkomsten ökar.

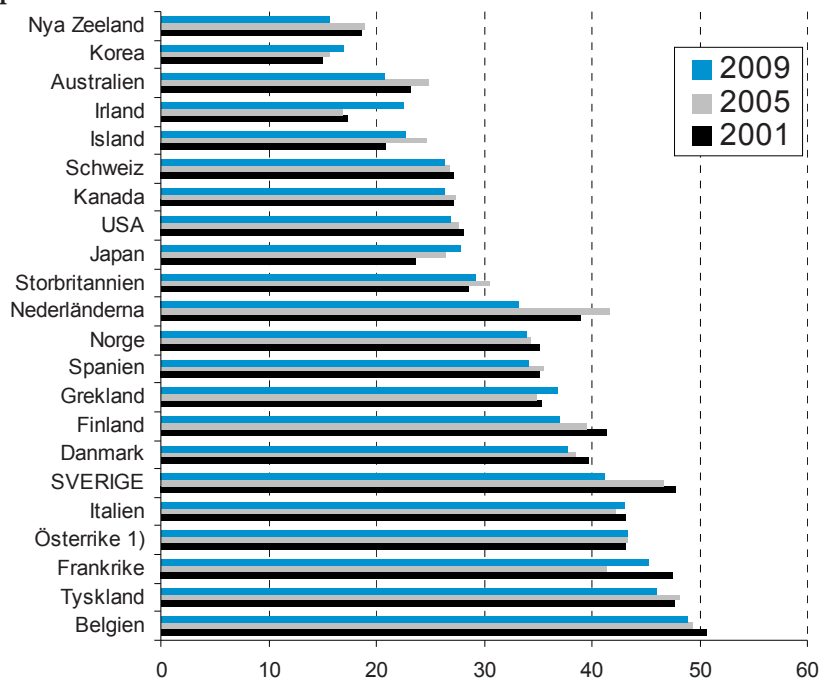
I diagram 7.5 visas skattekilens för löneinkomster på 67 procent av genomsnittslönen i näringslivet i de olika länderna. Lönenivån på 67 procent av en genomsnittlig lön är en vanligt förekommande

⁶⁷ Se exempelvis Andrén (2011).

⁶⁸ Om marginaleffekten är 75 procent så betyder det att individens bortfall från bruttoinkomstökningen är 75 procent, dvs. den disponibla inkomsten ökar med 25 procent av bruttoinkomstökningen. Detta brukar även kallas för tröskeleffekt. En hög tröskeleffekt innebär att förändringen i disponibel inkomst i relation till ökningen av löneinkomsten är "liten" vid övergång från arbetslöshet till arbete.

lönenivå för representation av en låg löneinkomst i bl.a. OECD:s beräkningar. I diagrammet benämns inkomsten 67 procent av genomsnittlig lön (AW⁶⁹).

Diagram 7.5: Skattekil för löneinkomster 2001-2009, 67 % AW, procent av total arbetskraftskostnad

Källa: OECD, tax database.

1) 2001 avser år 2000.

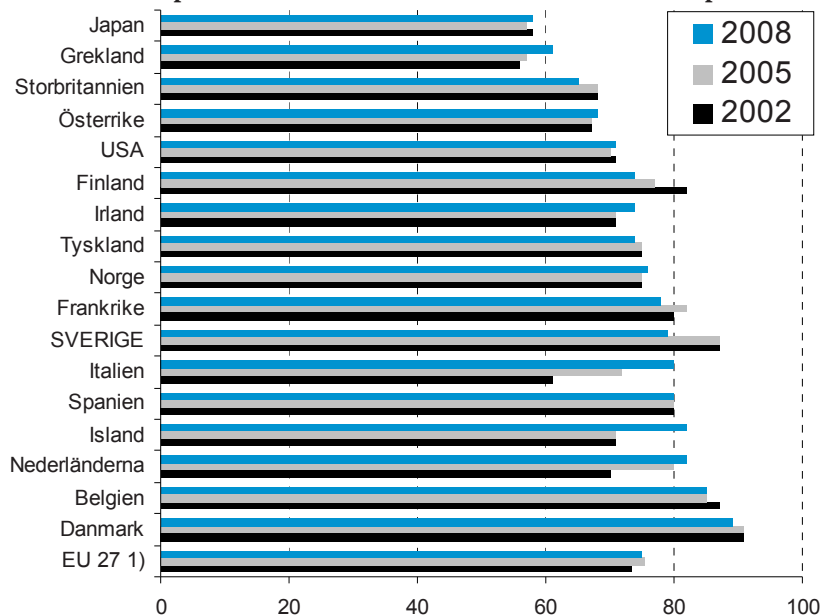
Jämfört med de andra OECD-länderna har Sverige relativt höga inkomstskatter och hamnar därmed lågt i jämförelsen när det gäller skattekil för löneinkomster. Sverige ligger på 17:e plats bland de 22 OECD-länderna. Av diagrammet framgår att skattekil i Sverige har sjunkit under perioden 2001-2009. Den stora förändringen har skett mellan 2005 och 2009 genom att skatten på arbetsinkomster har sänkts i flera omgångar via det s.k. jobbskatteavdraget, samt en sänkning av arbetsgivaravgiften.

I diagram 7.6 visas marginaleffekten vid övergång från arbetslöshet till arbete, där den sammantagna marginaleffekten av

⁶⁹ AW är en förkortning av "Average Wage", dvs. genomsnittlig lön. I Sverige uppgick den genomsnittliga årslönen i näringslivet till 356 725 kronor år 2009.

inkomstskatt, inkomstrelaterade bidrag och inkomstrelaterade avgifter ingår. I beräkningar av "arbetslöshetsfälla" antas att den arbetslöse har en arbetslöshetsersättning baserad på 67 procent av en genomsnittlig lön (AW) och tar ett arbete med en lön som uppgår till 67 procent av AW.

Diagram 7.6: Marginal-effekten vid övergång från arbetslöshet till arbete, 67 procent av AW, ensamstående utan barn, procent

Källa: Eurostat.

1) 2008 avser år 2007.

Av diagram 7.6 framgår att margineffekterna i en arbetslöshets-situation i kombination med låg löneinkomst, är förhållandevis höga i många av de jämförda länderna. Sverige är, trots en påtaglig minskning de senaste åren, ett av de länder som har relativt höga margineffekter. I Sverige uppgår margineffekten till 79 procent. Detta innebär att ökningen av den disponibla inkomsten uppgår till 21 procent av bruttoinkomstökningen för en individ som tjänar 67 procent av genomsnittslönen. De högsta margineffekterna vid 67 procent av AW återfinns i Danmark och Belgien. Japan, Grekland och Storbritannien har de lägsta margineffekterna. Margineffekten i Sverige sjönk mellan åren 2005 och 2008 från 87 till 79 procent. Minskningen beror till stor del på att beskattningen av

arbetsinkomst har minskat genom införandet av det s.k. jobb-skatteavdraget samt en reducerad ersättningsnivå i arbetslöshetsförsäkringen.

7.4 Rörlighet på arbetsmarknaden

Företagens efterfrågan på arbetskraft skiftar hela tiden, vilket ställer krav på en väl fungerande arbetsmarknad. Orsakerna till förändrad efterfrågan av arbetskraft kan både vara av konjunkturell och strukturell karaktär. Enskilda företag eller hela branscher kan behöva expandera eller minska sin arbetsstyrka, för att t.ex. klara rådande konkurrenssituation eller ett förändrat konjunkturläge. Det är därför av stor vikt att det finns en rörlighet på arbetsmarknaden, så att utbudet av arbetskraft har förmåga att anpassa sig till en förändrad efterfrågan.

7.4.1 Anställningsskydd

En faktor som kan påverka rörligheten på arbetsmarknaden är ett alltför strikt anställningsskydd. Det kan leda till att utbudet på arbetskraft inte svarar mot en förändrad efterfrågan. Här kan påpekas att anställningsskydd kan studeras utifrån olika perspektiv. Det primära perspektivet här är att uppnå en bättre matchning på arbetsmarknaden genom en ökad rörlighet. Forskning indikerar att ett striktare anställningsskydd leder till långsammare anpassning vid förändrad efterfrågan på arbetskraft genom minskad rörlighet.⁷⁰

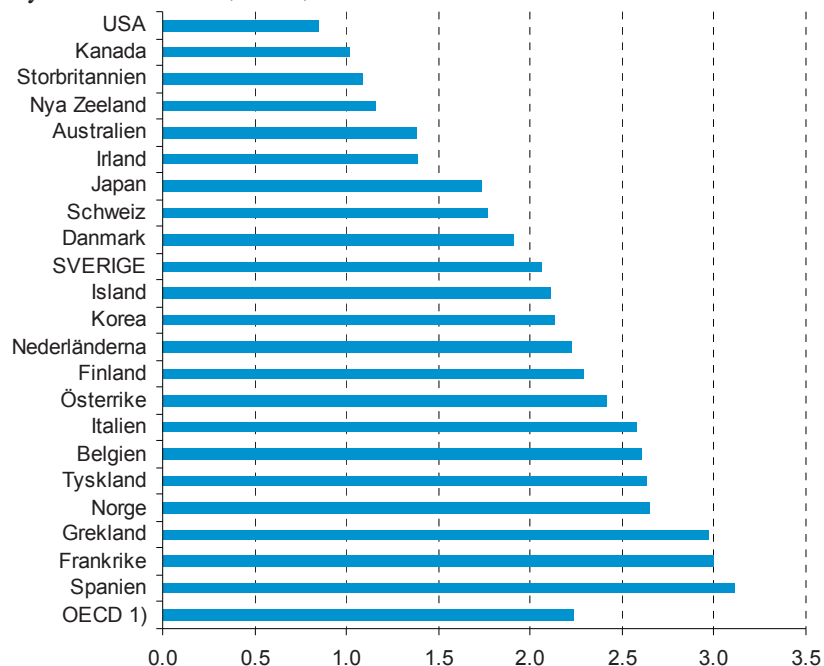
För att kunna jämföra olika länders anställningsskydd används ofta index som avspeglar hur strikt anställningsskyddet är. Detta tillvägagångssätt är dock behäftat med en rad problem som man bör vara medveten om, för att på ett rättvist sätt kunna värdera resultaten. När man konstruerar index för att jämföra anställningsskydd i olika länder måste man dels relatera olika länders lagstiftning till varandra, dels värdera olika komponenter av lagstiftningen relativt varandra. Sådant som möjligheten till avvikelser från lagstiftningen genom kollektivavtal, vilket i hög utsträckning förekommer i Sverige, måste också beaktas.

OECD:s sammanfattande index rörande anställningsskyddets strikthet är en sammanvägning av 21 olika delindikatorer inom de

⁷⁰ OECD (2010g).

tre huvudområdena: uppsägning av fast anställd personal, reglering av tidsbegränsat anställda samt kollektiva uppsägningar. De olika delindikatorerna bygger till stor del på hur lagstiftningen ser ut i respektive land men inkluderar även andra anställningsavtal där det är möjligt. I diagram 7.7 visas OECD:s index över anställningsskyddets strikthet avseende år 2008.

Diagram 7.7 Sammanfattande index rörande anställningsskyddets strikthet, 2008, skala 0-6

Källa: OECD.

1) Ovägt medelvärde bland OECD:s 30 medlemsländer 2008.

Diagram 7.7 visar att Sveriges anställningsskydd är något mindre strikt än OECD-genomsnittet. Sverige ligger på en 10:e plats av de 22 jämförda länderna. Det minst strikta anställningsskyddet återfinns i USA, Kanada och Storbritannien medan de syd-europeiska länderna Spanien, Frankrike och Grekland har det mest strikta anställningsskyddet. I Sverige är anställningsskyddet mer strikt än i merparten av övriga länder när det gäller uppsägning av fast anställd personal (20 av 22 länder) och kollektiva uppsägningar (18 av 22 länder). Sverige ligger däremot bland de OECD-länder

som har det minst strikta anställningsskyddet rörande tidsbegränsade anställningar (5 av 22 länder).

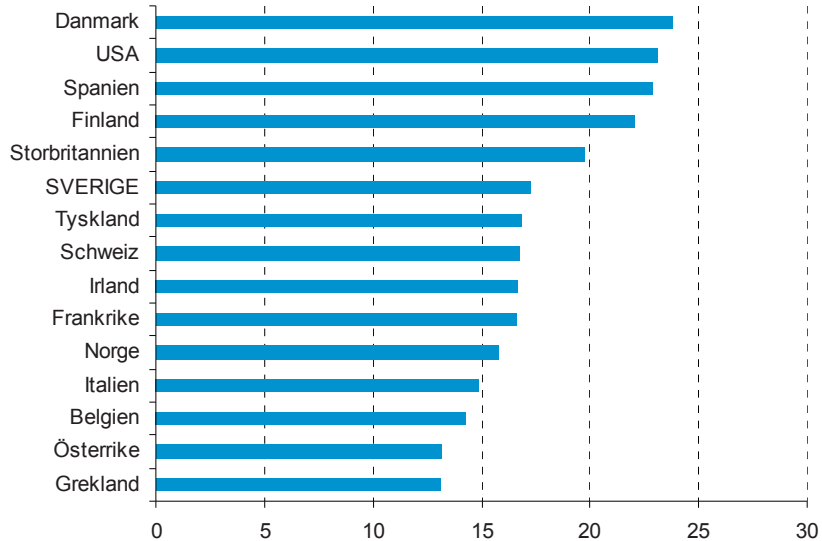
Då index rörande anställningsskyddets strikthet till stor del utgår från lagstiftning betyder det att förändringar mellan de enskilda åren är relativt begränsade. Indexvärdet har visserligen minskat i några länder och ökat i ett fåtal andra länder under de tio senaste åren. De länder där indexvärdet minskat har i regel haft ett värde som varit över genomsnittet från början. I de fåtal länder där indexvärdet ökat har det skett från ett utgångsläge med ett lågt värde. De små förändringar som skett i indexet har därmed inneburit en viss konvergens mellan de jämförda länderna.

7.4.2 Rörlighet mellan arbetsgivare

Byte av arbetsuppgifter eller arbetsplats är oftast utvecklande för den enskilde individen, samtidigt som det innebär att erfarenheter och kunskaper sprids mellan olika arbetsgivare. En hög rörlighet mellan arbetsgivare underlättar också vid strukturomvandling. Det finns naturligtvis en nivå på rörligheten när effektiviteten avtar genom att arbetsgivarens ”investering” i personal går förlorad. Personalomsättning är förenad med kostnader, t.ex. till följd av inlärningsperioder.

Här redovisas två indikatorer som visar på rörligheten mellan arbetsgivare. Först mäts hur stor andel av de anställda som börjat hos en ny arbetsgivare under det senaste året och sedan visas hur länge en person i genomsnitt stannar hos samma arbetsgivare. I diagram 7.8 visas andelen av de anställda som inte arbetat mer än 12 månader hos sin arbetsgivare, dvs. de kan betraktas som nyanställda.

Diagram 7.8 Andel av de anställda som arbetat upp till 12 månader hos sin arbetsgivare, 2000-2005, procent

Källa: OECD Employment Outlook 2009.

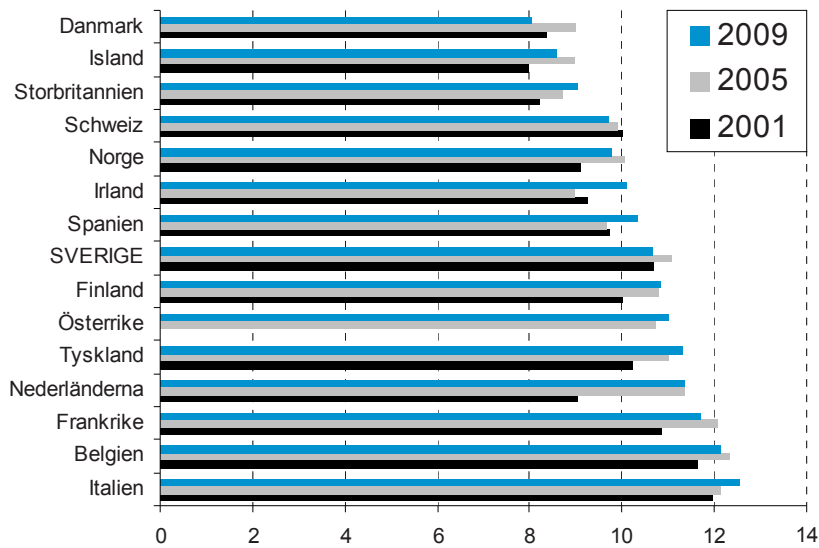
Diagram 7.8 visar att rörligheten på arbetsmarknaden är störst i Danmark och i USA. I dessa båda länder har över 23 procent av de anställda påbörjat sina anställningar under de senaste 12 månaderna. I Sverige är motsvarande siffra drygt 17 procent, vilket placerar Sverige på 6:e plats av de 15 jämförda länderna. De länder som har den minsta andelen som börjat hos en ny arbetsgivare under det senaste året är Grekland och Österrike.

Rörligheten är större bland kvinnor än bland män i samtliga länder utom i Sverige, där rörligheten bland männen är marginellt högre än bland kvinnor. I samtliga länder är rörligheten större bland yngre personer. Personer i åldern 25-34 år är mer benägna att börja hos en ny arbetsgivare än personer i åldern 35-44 år. Den minst rörliga åldersgruppen, enligt detta mått, är personer i åldern 45-54 år. Då rörligheten studeras utifrån individernas utbildningsnivå blir bilden inte lika entydig. Utbildningen kan delas in i tre nivåer, låg, medel och hög. I merparten av länderna är rörligheten minst bland de med medelhög utbildningsnivå. När det gäller låg respektive högutbildade är det dock tydliga skillnader mellan olika länder. I Danmark och USA är det bland de lågutbildade som rörligheten är störst medan det är bland högutbildade som rörligheten är störst i Sverige, Norge och Schweiz. I Sverige är

andelen av de anställda som arbetat hos sin arbetsgivare i mindre än ett år mer än fem procentenheter högre bland högutbildade jämfört med lågutbildade.

Ett annat sätt att studera rörlighet på arbetsmarknaden är att undersöka hur länge en person stannar kvar hos samma arbetsgivare. I diagram 7.9 visas den genomsnittliga tiden som en person stannar vid en och samma arbetsplats i olika länder.

Diagram 7.9: Genomsnittligt antal år med samma arbetsgivare, 2001-2009

Källa: OECD Employment and Labour Market Statistics.

Av diagram 7.9 framgår att i Danmark och Island är den genomsnittliga tiden vid en arbetsplats lägst bland de jämförda länderna med drygt 8 år. I Italien och Belgien är den högst med över 12 år. I Sverige är den genomsnittliga tiden vid en arbetsplats knappt 11 år, Sverige ligger därmed mitt i länderfördelningen med en 8:e plats av 15 länder. I Sverige har skillnaden i genomsnittligt antal år med samma arbetsgivare inte förändrats nämnvärt sedan millennieskiftet. Även i merparten av övriga länder är skillnaderna över tid små.

I samtliga länder var den genomsnittliga tiden med samma arbetsgivare år 2009 längre för män än för kvinnor. Sverige utmärker sig dock lite från övriga länder så till vida att skillnaden mellan kvinnor och män är mycket liten. Under fem av de senaste

tio åren har kvinnor haft en längre genomsnittlig tid med samma arbetsgivare och under fem år har tiden varit längre för män. I övriga länder har den genomsnittliga tiden med samma arbetsgivare varit längre för män under samtliga år sedan millennieskiftet.

7.5 Sammanfattning och slutsatser

Under 2009 sjönk sysselsättningsgraden i merparten av OECD-länderna, till följd av den globala lågkonjunkturen. Sverige var ett av de länder där sysselsättningsgraden minskade mest. Sverige har dock en sysselsättningsgrad som är högre än genomsnittet för OECD. Sverige skiljer sig från merparten av övriga OECD-länder bland annat genom en förhållandevis liten skillnad i sysselsättningsgrad mellan kvinnor och män och genom en stor skillnad i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda personer. Trots att sysselsättningsgraden bland de utrikes födda i Sverige har stigit påtagligt de senaste 15 åren är Sverige det land som har störst skillnad i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda. En förklaring till den stora skillnaden i sysselsättningsgrad mellan inrikes och utrikes födda i Sverige är en större andel flyktinginvandring samt att en betydande del av de utrikes födda har en relativt kort vistelsetid i landet.

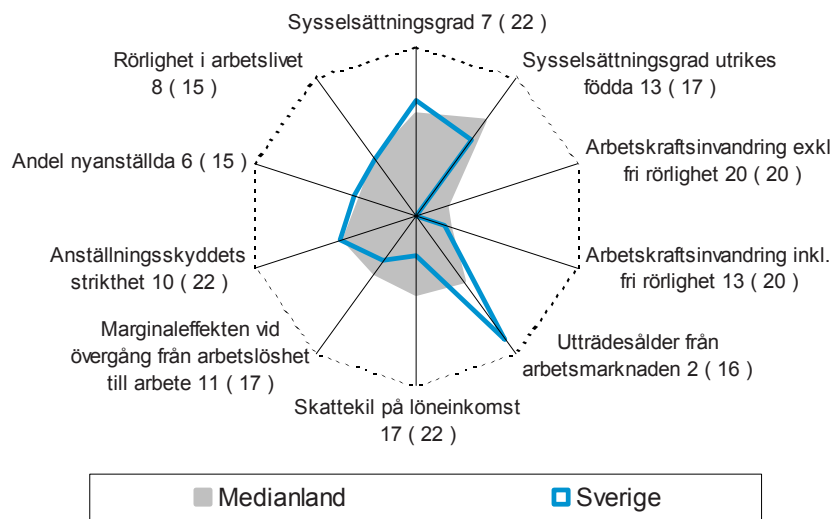
Den något bristfälliga statistik som finns över arbetskraftsinvandring tyder på att arbetskraftsinvandringen till Sverige är låg i ett internationellt perspektiv. Det gäller särskilt invandringen från utomeuropeiska länder.

Sedan millennieskiftet har trenden varit att åldern för utträde från arbetslivet stigit i många OECD-länder, däribland Sverige. Sverige tillhör de länder som har den högsta utträdesåldern från arbetsmarknaden.

Drivkrafterna för att öka arbetsutbudet har påtagligt förbättrats i Sverige under senare år. Trots dessa förbättringar har Sverige fortfarande en hög skattekil och höga marginaleffekter vid övergång från arbetslöshet till arbete, jämfört med många andra OECD-länder.

Rörligheten på den svenska arbetsmarknaden ligger på en medelnivå bland OECD-länderna. Även de för rörligheten betydelsefulla reglerna runt anställningsskyddet visar att Sverige befinner sig på en medelnivå av striktheten i anställningsskyddet. Samtliga indikatorer i detta kapitel sammanfattas i figur 7.3

Figur 7.3: Indikatorer rörande arbetsmarknad – översikt

Källa: se respektive indikator

Anm: Tolkningen av figuren är att ju längre ut linjen är desto bättre värde. Siffran efter respektive indikators namn anger Sveriges position i länderjämförelsen och inom parentes anges antalet jämförda länder. För en mer detaljerad beskrivning se Kapitel 1, Inledning.

8 Energi, transportinfrastruktur och IT

En väl fungerande elmarknad som säkerställer energiförsörjning till rimliga priser och en god infrastruktur för såväl transportmedel som informationsteknik är viktiga faktorer för ett lands samlade konkurrenskraft.

Världens energiproduktion har mer än fördubblats sedan 1970 och de sammantagna kostnaderna för el, uppvärmning, drivmedel och övriga energiinsatser är mycket stora i de flesta länder.⁷¹ En effektiv användning av energi är en förutsättning för att upprätthålla och säkerställa en god samhällsekonomisk utveckling. Detta kräver i sin tur stabila förutsättningar som möjliggör långsiktiga investeringar och förhindrar störningar på energi-marknaden. Allt detta påverkas även av den omställning till en mer klimatvänlig energiförsörjning som nu måste ske. Den svenska energipolitiken bygger på samma grundpelare som energisamarbetet i EU och syftar till att förena ekologisk hållbarhet, konkurrenskraft och försörjningstrygghet. Exempelvis finns ett mål om 20 procent effektivare energianvändning fram till 2020.

En god infrastruktur som medför säkra, snabba och kostnadseffektiva transporter är en viktig faktor för ett lands eller en regions sammantagna attraktivitet och konkurrenskraft. Förbättringar i infrastruktur och transportmöjligheter bidrar till en högre produktivitetsnivå och därmed till en högre BNP.⁷² Goda transportmöjligheter främjar handel då det möjliggör för företag att leverera sina produkter på ett säkert och kostnadseffektivt sätt.

⁷¹ Enligt OECD (2010h), ökade energiproduktionen i världen med 127 procent mellan 1971 och 2007.

⁷² Mer information om hur en god infrastruktur och investeringar i infrastruktur bidrar till produktivitetöknings återfinns i följande rapporter; VTI (2004), Demetriades (2006), ITPS (2007) och Crafts (2009).

Väl utbyggda transportsystem ger också möjlighet till pendling som bidrar till en bättre rörlighet för arbetskraften.

Informationsteknik (IT)⁷³ används i allt fler sammanhang och är en viktig faktor bakom effektiviseringar inom stora delar av ekonomin. Den alltmer utbredda användningen av IT har möjliggjort nya former av kommunikation, snabbare informationsinhämtning och förnyade produktionssystem, vilket ofta kan bidra till produktivitetsökningar. Informationsteknikens betydelse återspeglas även i den Digitala Agendan för Europa som är ett av sju flaggskeppsinitiativ i EU:s övergripande strategi för tillväxt, EU2020. Målet för den svenska IT-politiken är att Sverige ska vara ett hållbart informationssamhälle för alla. Målet preciseras i tre delmål:

- IT ska bidra till att förbättra livskvalitet och till att förbättra och förenkla vardagen för människor och företag.
- IT ska användas för att främja hållbar tillväxt.
- Sverige ska ha bredband i världsklass. Alla hushåll och företag bör ha goda möjligheter att använda sig av elektroniska samhällstjänster och service via bredband.

8.1 Indikatorer

Inom energiområdet redovisas tre indikatorer som belyser Sveriges position i förhållande till andra länder. Indikatorerna visar utvecklingen av energiintensitet och energianvändning i förhållande till förädlingsvärde samt elpriser.

Inom området för transportinfrastruktur finns det, teoretiskt sett, flera olika metoder att studera transportsektorn i ett konkurrensperspektiv. I denna rapport har vi valt att tillämpa ett makroperspektiv och belysa transportinfrastrukturen med hjälp av indikatorn investeringar i infrastruktur, vilken kan förväntas ge upphov till ökad tillgänglighet.⁷⁴

⁷³ Nationalencyklopedin beskriver begreppet informationsteknik (IT) som ”samlingsbegrepp för de tekniska möjligheter som skapats genom framsteg inom datateknik och telekommunikation”. I denna rapport används begreppet informationsteknik (IT) enligt Nationalencyklopedins definition, vilket innebär att där inget annat anges så innefattas även telekommunikation.

⁷⁴ För att jämföra den svenska konkurrenssituationen med andra länder antar vi att företagets konkurrenskraft gynnas av att rörligheten på arbetsmarkanden är god. En annan utgångspunkt är att företagen gynnas av att de kan få ut sina produkter på marknaden utan att hindras av en bristfällig infrastruktur.

Gällande informationsteknik, har de flesta av de indikatorer som redovisas i detta kapitel valts för att beskriva omfattningen av informationstekniken, hur mycket ekonomiska medel som satsas på IT och i vilken utsträckning IT används.

Energi

- Energiintensitet, energitillförsel i förhållande till BNP
- Energianvändning per förädlingsvärde i industrin
- Elpriser för industri inklusive skatter

Transportinfrastruktur

- Transportinfrastrukturinvesteringar som andel av BNP

Informationsteknik

- Utgifter för IT
- IT-investeringar
- Hushållens tillgång till bredband
- Sysselsättning inom IT-relaterade arbeten
- Automatiserat informationsutbyte i näringslivet

8.2 Energi

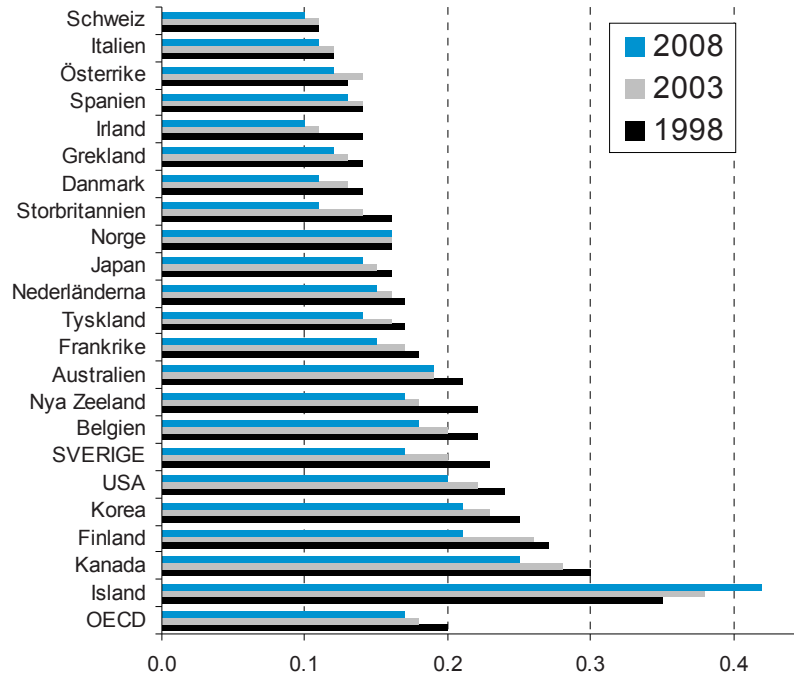
Historiskt sett har Sveriges komparativa fördelar kommit från en god tillgång på råvaror som skog och malm samt tillgång till vattenkraft. För att tillvarata råvarorna och förädla dem krävs ett stort tillskott av energi, detta har inneburit att svensk industri utvecklats till att bli mycket energiintensiv. Länder med stor andel energiintensiv industri har av naturliga skäl en högre energiintensitet än länder med en annan industristruktur.

8.2.1 Energiintensitet

I diagram 8.1 visas energitillförseln i förhållande till köpkraftskorrigerad BNP för 22 OECD-länder. Indikatoren i diagrammet kan sägas spegla hur mycket produktion som uppnås för en given energiinsats, men den kan även utgöra ett mått på graden av energiberoende. Det bör även noteras att energiintensiteten är en dålig skattning av energieffektivitet, eftersom de senare beror på

flera faktorer (bl.a. klimat, produktion sammansättning, outsourcing av varor tillverkade av energiintensiva industrier).

Diagram 8.1: Energiintensitet, energitillförsel i förhållande till köpkraftskorrigerad BNP, 1998-2008, kvot

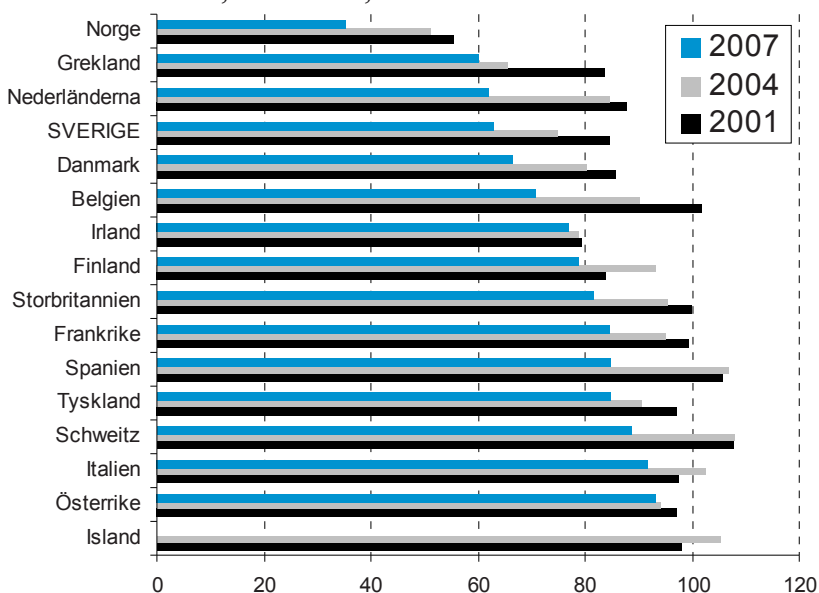
Källa: OECD Factbook 2010: Economic, Environmental and Social Statistics.

Av diagram 8.1 framgår att energiintensiteten minskat mellan åren 1998 och 2008 i samtliga länder utom Island och Norge. Sett över en längre tid följer Sverige trenden med en minskad energiintensitet, mellan åren 1998 och 2008 har energiintensiteten minskat med 26 procent. I och med detta ligger nu Sverige i paritet med övriga OECD-länder och något över EU-genomsnittet. Andra länder som markant minskat sin energiintensitet är Danmark, Irland och Storbritannien. Island är det land som uppvisar den högsta energiintensiteten bland de redovisade länderna, vilket speglar både landets sammansättning av produktion och goda tillgång till energi. Energiintensiteten är lägst i Irland, Schweiz och Italien.

8.2.2 Energianvändning

I diagram 8.2 visas kvoten mellan industrins förädlingsvärde och energianvändning, kvoten har indexerats med 1998 som basår. Diagrammet visar ländernas utveckling från 1998 för åren 2001, 2004 och 2007. Eftersom förädlingsvärdet inte räknats om till köpkraftsparitet är ländernas värden inte direkt jämförbara med varandra.

Diagram 8.2: Energianvändning i förhållande till förädlingsvärdet i industrin, 2001-2007, kvot med index 100 1998.

Källa: EU KLEMS, OECD och Eurostat.

Anm: Industrins förädlingsvärde för Island och Norge har hämtats från OECD. För övriga länder har EU KLEMS uppgifter använts.

Av diagram 8.2 framgår att svensk industri trendmässigt blivit mindre energiintensivt i förhållande till förädlingsvärdet sedan 1998. Samtliga länder i jämförelsen har minskat sin energiintensitet, om än i vissa fall en relativt liten minskning. Den minskade energiintensiteten förklaras i stor utsträckning av att förädlingsvärdet inom industrin ökat samtidigt som energikonsumtion minskat svagt eller i vissa fall ökat mindre än förädlingsvärdet.

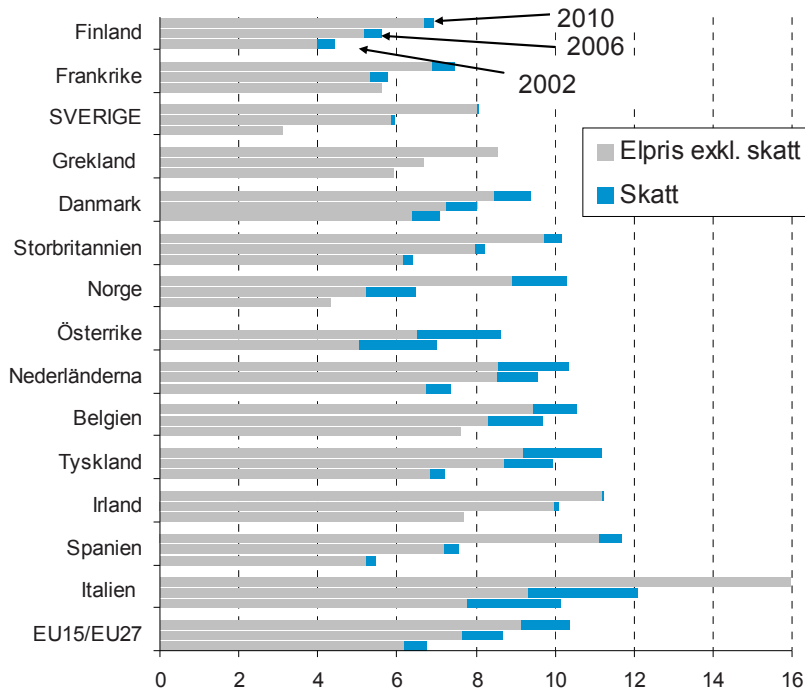
8.2.3 Elpriser

Den svenska elmarknaden avreglerades 1996 då produktion och handel med el konkurrensutsattes. Syftet var bl.a. att införa valfrihet för konsumenterna och skapa förutsättningar för en ökad pris- och kostnadspress inom elförsörjningen. Däremot förblev elnätsverksamheten, som är ett s.k. naturligt monopol, fortsatt reglerat och övervakat. Avregleringen innebär att elpriset bestäms av utbud och efterfrågan på den nordiska elbörsen, Nord Pool. Utbudet och efterfrågan av el påverkas av en mängd faktorer, t.ex. om det är s.k. torrår eller våtår, mild eller sträng vinter, låg- eller högkonjunktur, driftstörningar och av politiska beslut.

I diagram 8.3 visas elpriset inklusive skatter för en typkund inom industrin för ett antal europeiska länder för åren 2002, 2006 och 2010. Industrins elpris avser typkunden "liten industri". 2007 förändrades mätmetoden för industristatistiken. Istället för att mäta priset för ett ettårskontrakt den 1 januari används nu ett genomsnitt per halvår av vad industrierna faktiskt betalar. Det innebär att det finns en viss skillnad i jämförbarhet mellan 2010 och övriga år. Eftersom Sverige har en relativt stor andel elintensiv industri är priset på el av särskild betydelse för konkurrenskraften. Av diagrammet framgår att elpriset ökat för industrin under åren 2002-2010 både i Sverige och inom EU. Den viktigaste förklaringen till elpriset i Sverige är nederbörden och därmed vattenkraftens produktionsförmåga samt införandet av handel med utsläppsrätter för växthusgaser. Mellan "våtår" och "torrår" kan variationen i de svenska vattenmagasinen motsvara 30 TWh att jämföra med ett normalårs produktion om 65 TWh. Året 2003 var ett extremt torrår vilket höjde priset kraftigt jämfört med 2002, vilket var ett år med hög fyllnadsgrad i vattenmagasinen till följd av tidigare "våtår". Under perioden fram till 2009 har vattennivåerna i magasinen varit normal i både Sverige och Norge förutom vid årsskiftet 06/07 då fyllnadsgraden sjönk kraftigt.⁷⁵ Sverige har i länderjämförelsen 2002 det lägsta priset av de undersökta länderna, till 2010 har prisutvecklingen i Sverige ökat mer än för övriga EU-länder. Sverige har dock fortfarande ett lågt elpris, det tredje lägsta av de jämförda länderna.

⁷⁵ Energimyndigheten (2009) och Svensk Energi, Elfakta.

Diagram 8.3: Elpris inkl. skatter (exkl moms) för industrin, 2002-2010, cent per kWh

Källa: Eurostat.

Anm: För Österrike saknas uppgifter 2009 och för Italien inkluderas skatt i priset 2009. Vid omläggningen 2007 kom EU att omfatta samtliga 27 medlemsländer.

8.3 Transportinfrastruktur

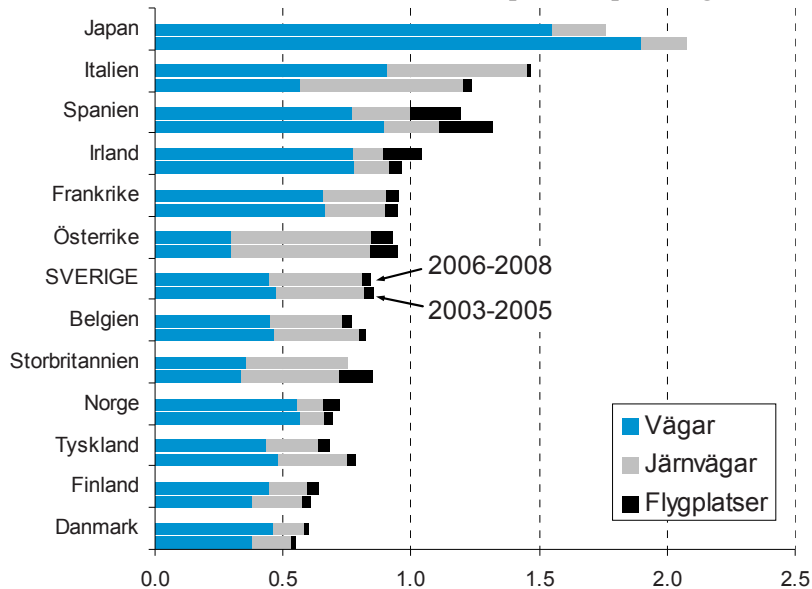
Internationella och nationella forskningsstudier visar att investeringar i transportinfrastrukturen har en positiv inverkan på produktiviteten och därmed för tillväxten i ekonomin⁷⁶. Enligt rönen kan investeringar i transportinfrastrukturen bidra till att konkurrensen stärks på flera sätt. Investeringar kan bland annat medföra en geografisk ökning av marknaden vilket innebär att både företag och arbetskraft kan konkurrera inom ett större område till lägre kostnader. För företagen innebär detta minskade transaktionskostnader genom förbättrad logistik och minskade transporttider. En väl utbyggd transportinfrastruktur innebär också att företagen

⁷⁶ VTI (2004), Demetriades (2006), ITPS (2007) och Crafts (2009).

har större möjligheter att välja lokalisering, antingen i syfte att komma närmare sina råvaror eller att sänka sina lokalkostnader.

För att utveckla och bibehålla en hög kvalitet på transportsystemet, bland annat i form av vägar, järnvägar och hamnar, krävs fortgående investeringar. Indikatorn transportinvesteringar som andel av BNP möjliggör jämförelser och visar även hur trenderna ser ut för olika länder. I diagram 8.4 visas transportinvesteringarna som andel av BNP under två tidsperioder mellan åren 2003-2008, fördelat på transportslag. Sverige placerar sig ungefär i mitten bland de jämförda länderna under båda perioderna. Sveriges andel är cirka 0,8 procent under båda perioderna.

Diagram 8.4 Investeringar i infrastruktur som procentandel av BNP, 2003-2005 och 2006-2008, fördelat på transportslag

Källa: International transport forum.

Anm: Data för Japans investeringar i flygplatser saknas.

Äldre statistik från OECD visar att investeringarna i infrastruktur var väldigt låga i Sverige under 1980-talet. I mitten av 1990-talet steg dock investeringarna som andel av BNP och har sedan dess legat stabilt. Det kan noteras att merparten av Sveriges investeringar i infrastruktur görs i vägar. Fördelningen är dock väldigt jämn mellan väg och järnväg, vilket utmärker Sverige något i jämförelse med andra länder, där järnväg oftast har en lägre andel.

8.4 Informationsteknik

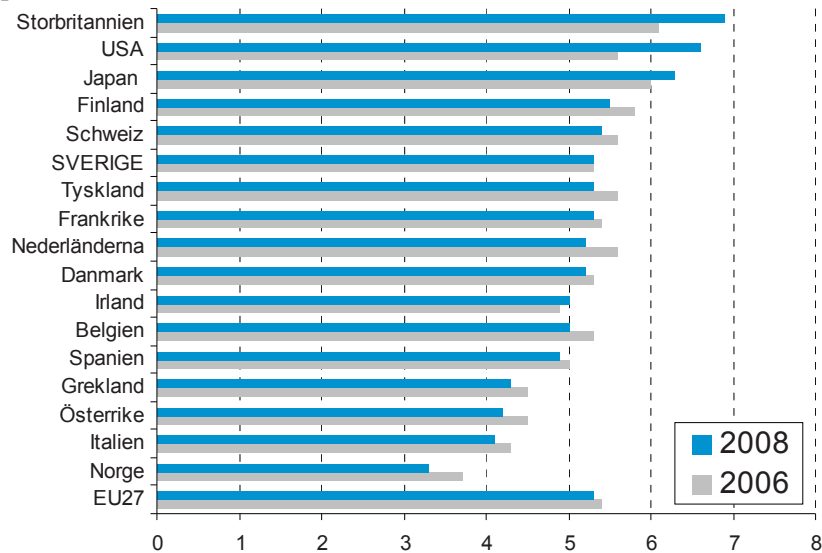
Informationsteknik har betydelse för ekonomins utveckling. Den alltmer utbredda användningen av IT och en ökande mängd IT-kapital har möjliggjort nya former av kommunikation och organisation av produktion, vilket medfört produktivitetstillväxt.

8.4.1 Utgifter för användning av informationsteknik

Ett grovt mått på omfattningen av användning av IT är de totala utgifterna som läggs ned på IT. I diagram 8.5 visas utgifter för IT i förhållande till BNP under åren 2006-2008. Uppgifterna innefattar konsumtions- och investeringsutgifter för IT, inklusive telekommunikationer och avser inköp som gjorts av hushåll, företag och offentlig sektor för hård- och mjukvaror.

De svenska IT-utgifterna som andel av BNP ligger på cirka 5,3 procent, vilket inte avviker markant gentemot andra jämförda länder och EU27-genomsnittet. Det kan också noteras att IT-utgifternas andel av BNP endast förändrats marginellt i Sverige mellan 2006 och 2008. Även i övriga jämförda länder är det små skillnader mellan åren.

Diagram 8.5: Utgifter för IT som en andel av BNP, 2006-2008, procent

Källa: Eurostat.

Studier visar att en betydande andel av BNP-tillväxten i Sverige härrör från investeringar i IT-kapital.⁷⁷ Enligt en studie bidrog IT-kapital med cirka 38 procent av produktivitetstillväxten i Sverige mellan åren 1995-2000. Bidraget minskade dock under efterföljande period mellan 2000-2005 till cirka 15 procent av produktivitetstillväxten.⁷⁸

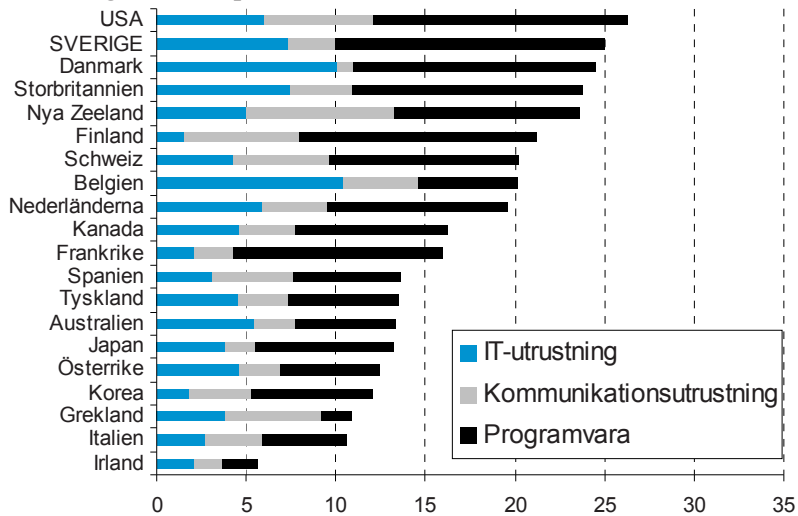
Hur mycket ekonomiska medel som satsas på IT kan kartläggas av de totala investeringarna som läggs ned på IT. I diagram 8.6 visas investeringar i IT som andel av totala bruttoinvesteringar. Bruttoinvesteringar är investeringar i fasta materiella och immateriella tillgångar förutom finansiella investeringar.

Av diagram 8.6 framgår att andelen för Sverige är näst högst bland de jämförda länderna. Ungefär 25 procent av Sveriges fasta bruttoinvesteringar utgörs av investeringar i IT, där lejonparten är i mjukvara/programvara. En bakåtblick visar att andelarna har fördubblats och i vissa fall mångdubbats för vissa av de jämförda länderna från 1980 till 2008. Det är särskilt investeringarna i mjukvara/programvara som ökat.

⁷⁷ Timmer, M., G. Ypma och B. van Ark (2003).

⁷⁸ Lundgren m.fl. (2007).

Diagram 8.6: IT-investeringar som andel av fasta bruttoinvesteringar, 2008, procent

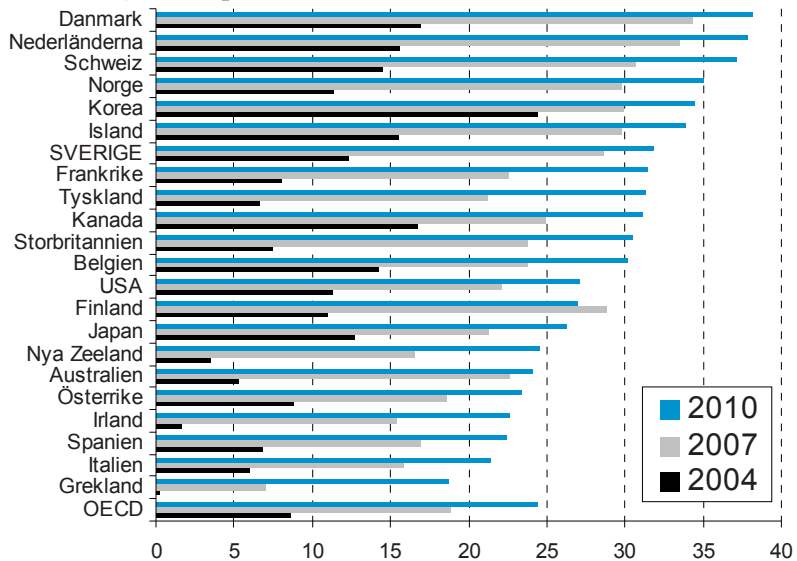
Källa: OECD Factbook 2010.

8.4.2 Internetanvändning

En central del av IT-användningen är nyttjandet av Internet. Andelen företag med bredbandsuppkoppling är numera mycket hög. Förutsättningarna för företag att interagera med andra företag med hjälp av Internet är således goda. Många företag är dock beroende av att kunna interagera även med hushållen, varför även hushållens internetillgång är av betydelse.

I diagram 8.7 visas antalet bredbandsuppkopplingar per 100-tal invånare. Eftersom det är antalet uppkopplingar per 100-tal invånare som mäts är andelen av befolkningen med tillgång till Internet via bredband större då det ofta är flera personer som använder samma uppkoppling i ett hushåll. Beaktas bör också att detta mått inte tar hänsyn till att överföringshastigheterna och priserna skiljer sig åt mellan de jämförda länderna.

Diagram 8.7: Bredbandsuppkopplingar per 100-tal invånare, 2004-2010 i juni respektive år

Källa: OECD ICT Key Indicators.

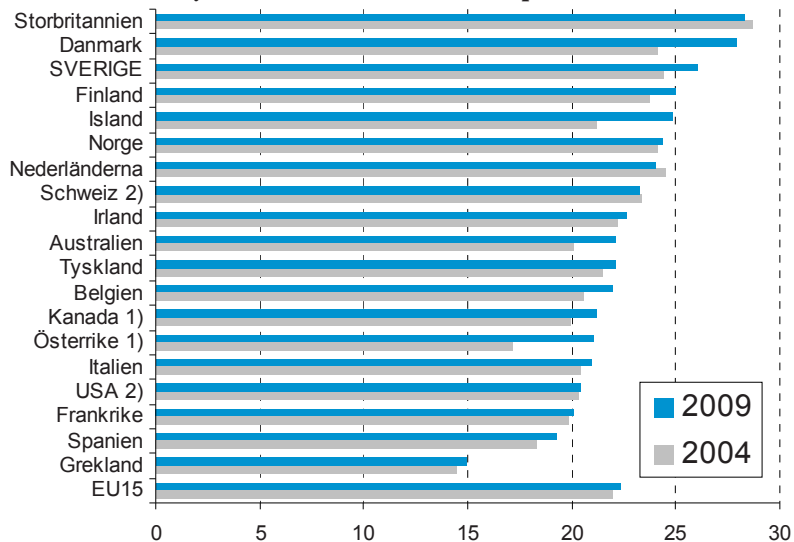
Av diagram 8.7 framgår att andelen uppkopplingar skiljer sig åt betydligt mellan länderna. Danmark har högst frekvens av bredbandsuppkopplingar med drygt 38 uppkopplingar per 100-tal invånare. Sverige återfinns på sjunde plats av de jämförda länderna med cirka 32 uppkopplingar per 100-tal invånare. En bakåtblick visar att utvecklingen har gått snabbt under de senaste åren. I Sverige har antalet bredbandsuppkopplingar gått från 12,3 till nästan 32 bredbandsuppkopplingar per 100-tal invånare under perioden mellan åren 2004-2010. En liknande utveckling återfinns även i övriga jämförda länder.⁷⁹

⁷⁹ Ett annat mått på IT-användningen, som emellertid inte inkluderas i denna rapport, är antalet allokerade autonoma system. Ett autonomt system är ett enskilt nätverk som kommunicerar med andra nätverk som tillsammans bildar delar av Internet. Måttet har en hög korrelationsgrad med antalet bredbandsuppkopplingar men mäter i viss mån också utvecklingsgraden av IT-användningen. Siffror från OECD påvisar att industrialiserade länder generellt sett har fler autonoma system än icke-industrialiserade länder.

8.4.3 IT i arbetslivet

Ett mått på hur omfattande IT-användningen är i arbetslivet är andelen sysselsatta som arbetar direkt med IT-utveckling eller har IT-verktyg som centrala delar i sitt arbete.⁸⁰

Diagram 8.8: Andel sysselsatta med IT-relaterade arbeten, andel av totala antalet sysselsatta, 2004 och 2009, procent.

Källa: OECD Key ICT indicators.

Anm.: Data för länderna inom EU15 och data från övriga länder är inte helt harmoniserad. Data för Australien är estimerat eftersom information för fjärde kvartalet 2009 ännu ej finns tillgängligt.

1) 2004 avser år 2003.

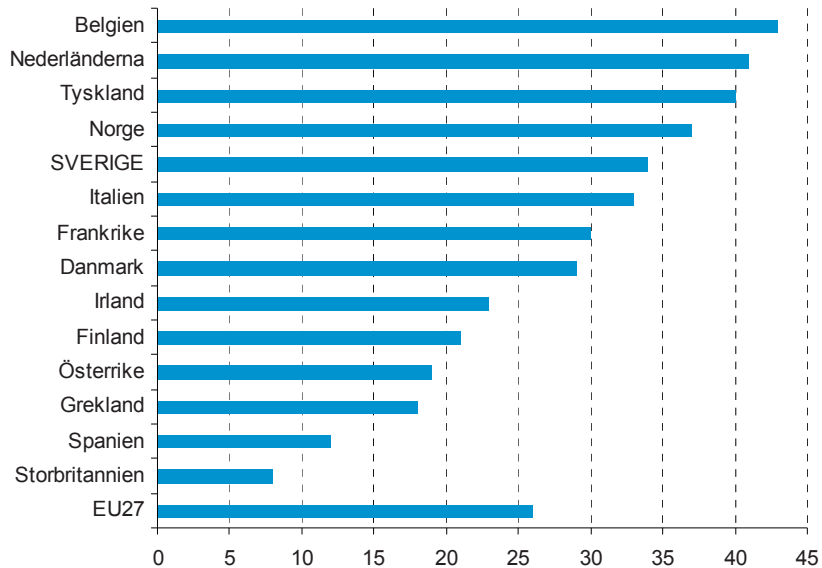
2) 2009 avser år 2008.

Andelen sysselsatta inom IT-relaterade arbeten var 2009 högst i Storbritannien, följt av Danmark och Sverige. I Sverige arbetade drygt 26 procent av de sysselsatta inom IT-relaterade arbeten, vilket är högre än EU15-genomsnittet på 22 procent. Sverige är ett av de fem länder där denna andel ökat mest sedan mitten av 2000-talet. Andelen sysselsatta inom IT-relaterade arbeten har ökat med ungefär 1,5 procentenheter mellan åren 2004 och 2009.

⁸⁰ I den definition av IT-relaterade arbeten som används här återfinns tre grupper 1) IT-specialister: vars arbetsuppgifter består av att utveckla, driva och underhålla IT-system 2) avancerade IT-användare: kompetenta användare av avancerade och ofta sektorspecifika IT-verktyg 3) IT-användare: kompetenta och frekventa användare av IT-verktyg som t.ex. Officepaketet. Mer information om definitionen av IT-relaterade arbeten finns i OECD (2010i).

Merparten av de jämförda länderna har haft en ökande andel sysselsatta inom IT-relaterade arbeten, men det finns även ett fåtal länder där andelen minskat. Noteras kan också att Grekland med sina 15 procent har den lägsta andelen bland EU:s medlemsstater.

Diagram 8.9: Andel företag som har automatiserat informationsutbyte med kunder eller leverantörer, 2009, procent

Källa: OECD Key ICT indicators.

Ett mått på hur omfattande IT-användningen är i näringslivet är andelen företag som har ett automatiserat informationsutbyte med kunder eller leverantörer. Det automatiserade informationsutbytet avser elektroniskt utbyte av information i ett standardformat, t.ex. beställningar och fakturor, så att informationen kan processas automatiskt i mottagarens system.⁸¹ Som framgår av diagram 8.9 ligger andelen för Sverige på cirka 34 procent, vilket är högre än EU27-genomsnittet på 26 procent.

8.5 Slutsatser

Elpriserna i Sverige är fortsatt låga jämfört med andra länder i Europa även om de under de senaste åren ökat. Samtidigt har

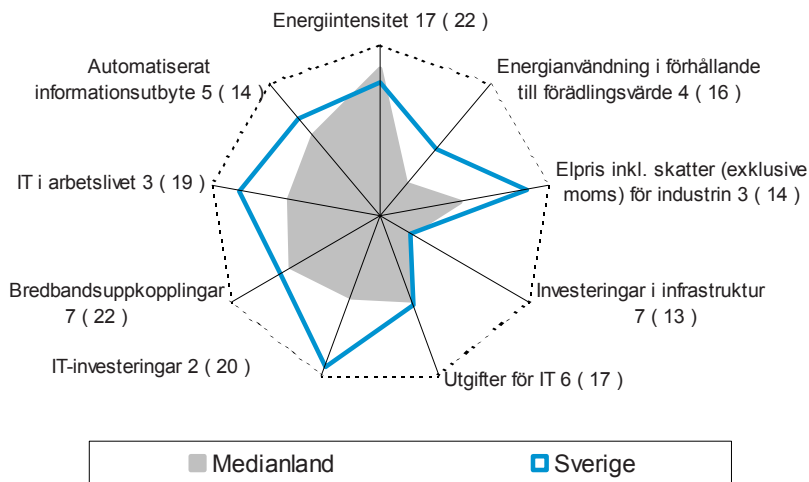
⁸¹ SCB (2010).

energiintensiteten både inom den svenska industrin och i ekonomin som helhet minskat. Detta ligger i linje med utvecklingen i övriga Europa.

Transportinfrastrukturinvesteringarna, mätt som andel av BNP, har under lång tid varit förhållandevis låga i Sverige jämfört med andra länder. I mitten av 1990-talet steg dock investeringarna och har sedan dess legat stabilt.

Sverige har länge varit ett av de ledande länderna inom IT, vilket också framgår av indikatorerna för IT i denna rapport. Sveriges utgifter för och investeringar i IT har varit, och är fortfarande, relativt stora. Detta har bland annat bidragit till ett stort nyttjande av IT, såväl bland hushållen som i arbetslivet. Andelen sysselsatta i IT-relaterade arbeten är hög och också i paritet med övriga nordiska länder. Det kan också noteras att en stor andel av de svenska företagen har ett automatiserat informationsutbyte med kunder eller leverantörer. Samtliga indikatorer i detta kapitel sammanfattas i figur 8.1.

Figur 8.1: Indikatorer rörande energi, transportinfrastruktur och IT - översikt

Källa: se respektive indikator.

Anm: Tolkningen av figuren är att ju längre ut linjen är desto bättre värde. Siffran efter respektive indikators namn anger Sveriges position i länderjämförelsen och inom parentes anges antalet jämförda länder. För en mer detaljerad beskrivning se Kapitel 1, Inledning.

Referenser

Ahn, S. (2001), *Firm Dynamics and Productivity Growth: A Review of Micro Evidence from OECD Countries*, OECD Economics department Working Paper no 297, OECD, Paris.

Andersson, L.-F. (2006), *Företagsdynamik och tillväxt - En kartläggning och analys av företagsdynamik och arbetsproduktivitet i Sverige*, ITPS rapport A2006:016, Institutet för tillväxtpolitiska studier, Östersund.

Andrén, T. (2011), *Kvinnors och mäns arbetsutbudspreferenser: analys med en strukturell diskret arbetsutbudsmodell*, Konjunkturinstitutet, Specialstudier Nr 24, februari 2011.

Arbetsmarknadsdepartementet (2011), *FICKFAKTA 2 010 - Statistik om integration*.

Bellak, C., Leibrecht, M. och Riedl, A. (2008), *Labour costs and FDI flows into Central and Eastern European Countries: A survey of the literature and empirical evidence*, Structural Change and Economic Dynamics, vol 19, s 17-37.

Björklund, A. och Kjellström, C. (2002), *Estimating the return to investment in education: how useful is the standard Mincer equation?*, Economics of Education Review, vol 21, s. 195–210.

Chaminade, Zabala och Treccani (2010), *The Swedish National Innovation System and its relevance for the emergence of global innovation networks*. Circle, WP 2010/09.

Crafts, N. (2009), *Transport Infrastructure Investment: Implications for Growth and Productivity*, Oxford Review of Economic Policy, vol 25, s 327-43.

Demetriades, P. (2006), *Globalisation and Infrastructure Needs* i rapporten "Benefiting from Globalisation, Transport Sector Contribution and Policy Challenges", OECD, International Transport Forum. OECD Publishing.

Devereux, M. P., Elschner, C., Endres, D. och Spengel, C. (2009), *Effective Tax Levels using the Devereux/Griffith Methodology*, Project for the EU Commission, TAXUD/2008/CC/099, Centre for European Economic Research.

Energimyndigheten (2009), *Energiindikatorer 2009*.

Gozzo, M. (2010), *Tjänsteexporten - Den snabbast växande sektorn i svensk ekonomi*, Slutrapport från Exportrådet.

Henrekson, M. och Edquist, H. (2007), *Vad kan tidigare teknologiska genombrott lära oss om IKT-revolutionen?*, IFN Policy Paper nr 14, 2007.

Henrekson, M. och Johansson, D. (2010), *Gazelles as job creators: a survey and interpretation of the evidence*, Small Business Economics, vol 35, s 227-244.

ITPS (2007), *Samband mellan infrastruktur och produktivitet*, R2007:002, Östersund.

Karlsson, C. och Nyström, K. (2007), *Nyföretagande, näringslivsdynamik och tillväxt i den nya världsekonomin*, Underlagsrapport nr. 5, Globaliseringsrådet.

Konjunkturinstitutet (2008), *Konjunkturläget mars 2008*.

le Grand, C., Szulkin, R. och Tåhlin, M. (2001), *Lönestrukturens förändring i Sverige*, i Fritzell J, Gähler M & Lundberg O (red.) *Välfärd och arbete i arbetslöshetens årtionde*. Kommittén Välfärdsbokslut/SOU 2001:53. Fritzes, Stockholm.

Lundgren, S., Edquist, H. och Wallgren, A. (2007), *Tillväxt i otakt*, Konjunkturrådets rapport 2007, SNS Förlag, Stockholm

OECD (2008a), *The Internationalisation of Business - R&D Evidence, Impacts and Implications*.

OECD (2008b), *A Profile of Immigrant Populations in the 21st Century - Data From OECD Countries*.

OECD (2009a), *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment 2008 Fourth Edition*.

OECD (2009b), *Science, Technology and Industry Scoreboard*

OECD (2009c), *Patent Statistics Manual*.

OECD (2009d), *Society at a Glance*.

OECD (2010a), *Measuring Globalisation: OECD Economic Globalisation Indicators 2010*.

OECD (2010b) *The OECD Innovation Strategy*.

OECD (2010c) *OECD Review of innovation policy; synthesis of country reports*.

OECD (2010d) *Science, Technology and Industry Outlook*.

OECD (2010e) *Measuring innovation - A New Perspective*

OECD (2010f), *International Migration Outlook*.

OECD (2010g), *Employment Outlook*.

OECD (2010h), *OECD Factbook 2010: Economic, Environmental and Social Statistics*

OECD (2010i), *Information Technology Outlook*.

OECD-Eurostat (2009), *Entrepreneurship Indicators Programme*, OECD, Paris.

Podobnik, B., Shao, J., Njavro, D., Ivanov, P. Ch. och Stanley, H. E. (2008), *Influence of corruption on economic growth rate and foreign investment*, The European Physical Journal, vol 63, s 547-550.

Proposition 2010/11:1, Budgetpropositionen för 2011.

Proposition 2010/11:100, 2011 års ekonomiska vårproposition.

Randolph, W. (2005), *Corporate Income Tax Rates: International Comparison*, The Congress of the United States, Congressional Budget Office.

SCB (2010), Företagens användning av IT 2009.

SOU 2008:90, Svensk export och internationalisering – utveckling, utmaningar, företagsklimat och främjande.

Tillväxtanalys (2010a), *Utländska företag 2009*, Statistik 2010:04.

Tillväxtanalys (2010b), *Svenska koncerner med dotterbolag i utlandet 2008*, Statistik 2010:05.

Tillväxtanalys (2010c), *Regelbördans ekonomiska effekter - En teoretisk och empirisk analys*, Rapport 2010:14.

Tillväxtanalys (2010d) Innovativa företag - Bilaga 1 - Entreprenörskap och innovationer.

Timmer, M., Ypma, G. och van Ark, B. (2003), *IT in the European Union: Driving Productivity Divergence?*, Research Memorandum GD-67, GGDC, University of Groningen.

Woelfl, A., Wanner, I., Kozluk, T. och Nicoletti, G. (2009), *Ten years of product market reform in OECD countries - insights from a revised PMR indicator*, OECD Economics Department Working Papers No. 695, OECD, Paris.

Woolthuis, R., Lankhuizen, M. och Gilsing, V. (2005), *A system failure framework for innovation policy design*, Technovation, vol 25, s 609-619.

VTI (2004), *Infrastruktur och tillväxt - En litteraturöversikt*, *Infrastruktur och tillväxt - En litteraturöversikt*, VTI notat 28-2004.

Departementsserien 2011

Kronologisk förteckning

1. Olovlig fotografering. Ju.
2. Avskaffande av den obligatoriska byggfelsförsäkringen. M.
3. Högre utbildning i utvecklingssamarbetet
En analys av högre utbildning inom ramen för svenskt utvecklingssamarbete och politiken för global utveckling. UD.
4. Behandling av personuppgifter vid Inspektionen för socialförsäkringen, m.m. S.
5. Barns rätt till vård och sociala insatser stärks. Ju.
6. Ökad konkurrens på det uppdragsarkeologiska området – vissa ändringar i kulturminneslagen. Ku.
7. Sekretess för finansiella företag. Fi.
8. Hotelltjänster. Ju.
9. Förbättringar inom familjepolitiken. S.
10. Preskription av rätt till försäkringsersättning m.m. Ju.
11. Enklare avbetalningsköp. Ju.
12. Genomförande av EU:s direktiv om skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål. L.
13. Upphävande av lagen om exploaterings-samverkan. S.
14. Synnerligen ömmande omständigheter och verkställighetshinder
– en kartläggning av tillämpningen. Ju.
15. Utbyte av uppgifter ur kriminalregister mellan EU:s medlemsstater. Ju.
16. Kustbevakningsdatalag. Fö.
17. Sveriges företagande och konkurrenskraft
– Internationell benchmarking. N.

Departementsserien 2011

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Olovlig fotografering. [1]
Barns rätt till vård och sociala insatser stärks. [5]
Hotelltjänster. [8]
Preskription av rätt till försäkringsersättning m.m. [10]
Enklare avbetalningsköp. [11]
Synnerligen ömmande omständigheter och verkställighetshinder – en kartläggning av tillämpningen. [14]
Utbyte av uppgifter ur kriminalregister mellan EU:s medlemsstater. [15]

Utrikesdepartementet

Högre utbildning i utvecklingsarbetet
En analys av högre utbildning inom ramen för svenskt utvecklingsarbete och politiken för global utveckling. [3]

Försvarsdepartementet

Kustbevakningsdatalag. [16]

Socialdepartementet

Behandling av personuppgifter vid Inspektionen för socialförsäkringen, m.m. [4]
Förbättringar inom familjepolitiken. [9]
Upphävande av lagen om exploaterings-samverkan. [13]

Finansdepartementet

Sekretess för finansiella företag. [7]

Landsbygdsdepartementet

Genomförande av EU:s direktiv om skydd av djur som används för vetenskapliga ändamål. [12]

Miljödepartementet

Avskaffande av den obligatoriska byggfelsförsäkringen. [2]

Näringsdepartementet

Sveriges företagande och konkurrenskraft – Internationell benchmarking. [17]

Kulturdepartementet

Ökad konkurrens på det uppdragsarkeologiska området – vissa ändringar i kulturminneslagen. [6]